

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ERGENLERDE SANAL ZORBALIK VE
MAĞDURİYETİN EMPATİ VE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Alaattin CİMİNLİ

Danışman
Doç. Dr. Mücahit KAĞAN

Erzincan 2016

TEZ BİLDİRİMİ

Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Empati ve Kişilik Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Alaattin CİMİNLİ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalının Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Doç. Dr. Mücahit KAĞAN

Jüri : Doç. Dr. Tuncay AYAS

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Fikret GÜLAÇTI

ERGENLERDE SANAL ZORBALIK VE MAĞDURİYETİN EMPATİ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Alaattin CİMINLİ

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2016

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mücahit Kağan

ÖZET

Çağımızın en hızlı gelişim gösterdiği alanların başında internet ve bilgisayar gelmektedir. Bu gelişim internet ve bilgisayara farklı işlevler yüklemektedir. Teknolojinin baş döndürücü gelişimi insan hayatını daha yaşanabilir seviyelere çıkarmasının yanında çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

Teknolojik değişimlerle gelişmekte olan dünyada iletişim teknolojilerinin günlük yaşama girmesi insanların yaşantılarını değiştirmektedir. Gündelik yaşamda insanların sıklıkla başvurduğu internet ve iletişim araçları kullanım süreleri aşıldığında çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İnsanların bir kısmı interneti ve diğer iletişim araçlarını sadece gerektiğinde kullanırken diğer bir kısmı ise eğlenmek ve zaman geçirmek için kullanmaktadırlar. Bu aşırı kullanım kişinin birçok olumsuzlukla karşılaşmasına neden olmaktadır.

Son zamanlarda teknolojinin hayatımızda vazgeçilmez bir şekilde yer edinmesi insanların zihninde sanal bir yaşam alanı oluşturmakta ve böylelikle zorbalık davranışı da nefes alabileceği, kendini var edebileceği yeni alanlar bulmaktadır. Çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki bireylerin sıkça karşılaştıkları bir sorun olan zorbalık davranışı sadece zorba ve mağduru değil zorbalık davranışına şahit olan diğer kişileri de olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu bağlamda zorbalık olayına bir şekilde dahil olabilecek öğrencilerin öğretmenler tarafından önceden tespit edilebilmesi onların kişilik özelliklerinin ve empati düzeylerinin bilinmesiyle mümkün olacaktır.

Araştırma Erzincan İlinde bulunan beş farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan beş yüz kırk dört öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Sanal Zorbalık Ölçeği, Sanal Mağduriyet Ölçeği, Eysenck Kişilik Envanteri ve Temel Empati Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma empati ve kişilik özelliklerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Empati puanları sanal zorbalık ve mağduriyet puanlarını negatif bir etkiyle yordamaktadır. Empati puan ortalamaları arttıkça sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puan ortalamaları düşmektedir. Kişilik özelliklerinden ise dışadönüklük boyutu sanal zorbalığı ve mağduriyeti negatif, nevrozizm boyutu ise pozitif bir etkiyle yordamaktadır. Kişilik özelliklerinden dışadönüklük boyutunun puan ortalamaları düştükçe sanal zorbalık ve mağduriyet puan ortalamaları artarken nevrozizm boyutunun puan ortalamaları arttığında sanal zorbalık ve mağduriyet puan ortalamaları da artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanal Zorbalık, Kişilik, Empati, Ergen

**THE EXAMINATION OF RELATIONSHIP BETWEEN CYBER BULLY,
VICTIM AT ADOLESCENTS AND THEIR EMPHATY, PERSONALITY
TRAITS**

Alaattin CİMİNLİ

Erzincan University Institute of Social Sciences

M. A. Thesis, September 2016

Thesis Supervisor: Doç. Dr. Mücahit KAĞAN

ABSTRACT

In our era, Internet and computers are the most rapidly evolving fields. This evolution puts different functions on Internet and computers. Vertiginous evolution of Technology brought betterment of human life to more livable levels with various negativities.

In the world developing with technological changes, entry of communication technologies to daily life changes humans' lives. Internet and communication devices which humans use frequently in daily life causes various problems when overused. Some humans use Internet and other communication devices only when needed other humans use them for pleasure and spending time. This excessive usage causes the person encounter a lot of negativities.

In these days inclusion of technology in our life creates a virtual living space in humans' minds and eventually act of bullying finds new fields to breathe and to procreate itself. Act of bullying which individuals in childhood and puberty confronts frequently not only affects bully and victim also affects other people whom witness event of bullying negatively.

In this context detection of students whom may somehow involve in an event of bullying beforehand by teachers shall be possible by knowing their individuality features and empathy levels.

The research, which is about five different secondary schools in Erzincan, have materialized on 544 students. As a data collection device, Personal Information Form, Eysenck Identity Inventory, Cyber Bully Questionnaire, Cyber Victim Questionnaire and Basic Empathy Scale have been used in this device.

The research put forward the effect of empathy and personal characteristics on cyber bullying and cyber victim. When the empathy mean increases, cyber bullying and cyber victim decrease. Then extroversion dimension, which is one of the feature of personality, decreases, the effect of cyber bullying and cyber victim will increase on the other hand; if neurotism dimension the effect of them also will increases.

Keywords: Cyber Bullying, Personality, Empathy, Teenager

ÖNSÖZ

Son zamanlarda oldukça yaygınlaşan sanal zorbalık ve mağduriyet olgusunun incelendiği bu araştırmaya katkı sağlayan, bana her açıdan yardımcı olan, yol gösteren, her zaman kendime örnek aldığım değerli hocam Doç. Dr. Mücahit KAĞAN' a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazım süresince; her türlü yardımı ve desteği benden esirgemeyen kardeşlerim Burcu TAMER ve Şükran ÖNEL 'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle sürekli yanımda olan eşim Nimet CİMİNLİ ve aileme teşekkür ederim.

Alaattin CİMİNLİ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR CETVELİ	XI
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
A.Kuramsal Çerçeve	1
1.Zorbalık	1
a)Zorbalık-Empati İlişkisi	4
b)Zorbalık İçedönük -Dışadönük Kişilik Yapısı İlişkisi	5
c)Zorbalık Eylemlerine Karışanlar: Zorba, Mağdur ve Kenardakiler	5
d)Zorbalık Türleri	9
2.Saldırganlık	11
a)Saldırganlık Türleri	13
b)Saldırganlığın Nedenleri	14
c)Saldırganlık Olgusuna Kuramsal Yaklaşım	15
d) Saldırganlık ve Şiddet İlişkisi	19
3.Sanal Zorbalık	25
a)Sanal Zorbalığın Tanımı	26
b)Sanal Zorbalığın Görülme Biçimleri	28
c)Sanal Zorbalık Araçları	30
d)Sanal Zorbalık Ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar	32
e)Sanal Zorbalığın Cinsiyet, Yaş Ve Sosyo - Ekonomik Düzey Açısından Değerlendirilmesi	32
f)Sanal Zorbalığın Nedenleri ve Yapılma Sıklığını Etkileyen Etmenler	33
g)Sanal Zorbalık Kişilik Özellikleri ve Empati İlişkisi	35
4.Empati	37

a)Empati İle İlgili Kuramlar	39
5.Kişilik.....	42
a)Kişiliği Oluşturan Faktörler	43
b)Kişilik Çalışmalarının Tarihçesi	45
c)Kişilik Kuramları	47
B.Benzer Araştırmalar	57
1.Zorbalık Alanında Yapılan Araştırmalar	57
a)Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar 57	
b)Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	58
2.Sanal Zorbalık Alanında Yapılan Araştırmalar	64
a)Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	64
b)Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	66
C)Amaç	73
D)Önem	74
E) Tanımlar, Temel Kavramlar	75
1.Saldırganlık	75
2.Zorbalık	76
3.Zorba	76
4.Mağdur	76
5. Zorba- Mağdur	77
6. Nötr	77
7. Empati	77
8. Sanal Mağdur	77
9. Sanal Zorba	77
II. BÖLÜM	78
YÖNTEM	78
A.Araştırmanın Modeli	78
B. Evren ve Örneklem	78
1.Evren	78
2.Örneklem	78
C. Varsayımlar	80

D. Sınırlıklar.....	80
E. Veri Toplama Araçları	81
1.Kişisel Bilgi Formu	81
2.Sanal Zorbalık Ölçeği	81
3.Sanal Mağduriyet Ölçeği	82
4.Eysenck Kişilik Envanteri	82
5.Temel Empati Ölçeği	83
F. Veri Analizi	83
III. BÖLÜM	84
BULGULAR	84
IV. BÖLÜM	104
SONUÇLAR	104
A.Sonuçlar	104
B.Öneriler	110
V. BÖLÜM	111
KAYNAKLAR	111
VI. BÖLÜM	128
EKLER	128

KISALTMALAR CETVELİ

A1	:Aylık Geliri 0-1000 tı Olanlar
A2	:Aylık Geliri 1001-2000 tı Olanlar
A3	:Aylık Geliri 2001 Ve Üstü Olanlar
AIHL	: Anadolu İmam Hatip Lisesi
bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt
DL	: Diğer Liseler
İ	:İlköğretim
L	:Lise
MTAL	: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
s.	: Sayfa numarası.
S.	: Sayı.
SM	: Sanal Mağduriyet
SMP	: Sanal Mağduriyet Puanı
SZ	: Sanal Zorbalık
SZP	: Sanal Zorbalık Puanı
Ü	:Üniversite
vb.	: Ve benzeri.
vd.	: Ve diğerleri.
Y.	: Yıl

I. BÖLÜM

GİRİŞ

A. Kuramsal Çerçeve

İnsanlar tarih boyunca birlikte yaşamaya özen göstermişlerdir. Bu birliktelik insanoğluna birçok kolaylık sağlamasına karşın bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzluklarının biri de zorbalık davranışıdır.

Kişinin yaşadığı çevre nasıl olursa olsun kişi hangi kültürde yetişirse yetişsin yetişkinlerin büyük bir bölümü çocukluk ve ergenlik dönemlerinde zorbalıkla ilişkili bir duruma bir şekilde dâhil olmuşlardır (Pişkin, 2005).

Toplumda bu denli yaygın olan bu durumun internet ve iletişim araçlarının hayatımıza girmesine bağlı olarak sanal ortama taşınması bu durumu yer ve zaman mefhumu gözetmeksizin herkesin karşılaşılabileceği bir sorun haline getirmiştir. Sanal zorbalık olarak adlandırılan bu durum günümüzde özellikle zamanlarının büyük bir kısmını bilgisayar ve akıllı telefonlar başında geçiren çocuklar ve gençler için üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Bu bağlamda sanal zorbalıkla yakından ilişkili olduğu düşünülen zorbalık ve saldırganlık olguları ile zorbalık ve saldırganlığı açıklayan kişilik kuramlarına ayrıca sanal zorbalık durumları ile bağlantılı olduğu düşünülen empati konusuna aşağıda yer verilecektir.

1.Zorbalık

Zorbalık, bugün tüm dünyada varlığı kabul edilen bir sorundur. Fakat çocuklar arasında yaşanan zorbalık davranışı yetişkinler tarafından yeterince önemsenmemekte ve bu durum gelişim sürecinin bir parçası olarak algılanmaktadır. Ama bu durum telafi edilemez sonuçlar doğurduğunda insanlar önleyici bazı girişimlerde bulunmaktadır (Gökler, 2007).

Zorbalık davranışının daha iyi anlaşılması ve açıklanabilmesi için aşağıda bazı tanımlamalara yer verilmiştir.

Zorbalık ve okul zorbalığı alanında ilk çalışmaları yapan bilim adamı Olweus'tur. Olweus (1993) zorbalığı, kişinin kronik fiziksel ya da psikolojik zarar görmesi olarak ifade etmiştir. Okul zorbalığını ise önceleri "bir grup tarafından sergilenen şiddet" anlamına gelen "mobbing" sözcüğü ile ifade etmiş daha sonraları ise bu tanımlamanın farklı boyutları olduğu kanısına varmış ve okul zorbalığı terimini "bullying" olarak tanımlamıştır. Ona göre, bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için; herhangi bir tahrik olmaksızın, kasıtlı olarak zarar verme amacı taşıyan saldırgan davranışlar olması ve süreklilik arz etmesi, ayrıca zorba ve mağdur arasında güç dengesizliğinin olması gerekmektedir.

Olweus (1995) bir başka tanımlamasında ise bir öğrencinin zorbalığa uğraması ya da mağdur olmasını, bir ya da daha fazla öğrenci tarafından tekrarlı, uzun süre olumsuz eylemlere maruz bırakılması olarak ifade etmiştir. Bu olumsuz eylemler ya da davranışlar; fiziksel temas, yüzünü farklı şekillere sokarak alay etme, çirkin jestler ve kelimeler kullanma, kasıtlı olarak grup dışında bırakma, dışlama ve benzeri şekillerde olabilir.

Sullivan, Keith. Cleary, Mark ve Sullivan, Ginny.; (2004) zorbalığı; kişiler arasındaki güç eşitsizliği durumunda ortaya çıkan belirli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen saldırgan ve kışkırtıcı davranışların bir kişi veya bir grup tarafından diğer bir kişi ya da gruba uygulanması olarak ifade etmiş ve öğrenciler arasında yaşanan davranışların zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için altı kıstas sağlanması gerektiğini savunmuştur.

- Zorba, mağdurdan daha güçlü olmalıdır,
- Zorbalık davranışı planlı, sistematik ve gizli olarak yapılmalıdır.
- Zorbalık davranışı tekrarlayan bir özellik taşır, bir kez yapıldıktan sonra aynı davranış tekrarlanır.

- Zorbalık bir zaman dilimi içinde meydana gelir.
- Mağdur fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak yıpranır.
- Zorbalık eylemlerinde mutlaka duygusal ya da ruhsal bir özellik mevcuttur.

Ülkemizde yapılan tanımlamalara bakıldığında zorbalığı; “bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü” olarak ifade eden Pişkin (2002) okul zorbalığını ise fiziksel veya psikolojik olabilen, bireysel ya da toplu olarak gerçekleştirilebilen, kasıtlı, tekrarlanan, zarar verme amacı güden, genellikle statü kazanmak ve var olan statüyü korumak için gerçekleştirilen davranışlar olarak nitelendirilmiştir.

Literatür incelendiğinde zorbalığı yapan ve bu duruma maruz kalan bireylerin kişilik özelliklerinin tespitinin önem arz ettiği görülmektedir. Araştırmalar zorbalık davranışını gerçekleştiren bireylerin özsayı düzeylerinin yüksek, zorbalık davranışına maruz kalan bireylerin özsayı düzeylerinin ise düşük olduğunu göstermektedir. Zorbalar daha güçlü ve cesur oldukları için özsayıları yüksek, mağdurlar ise pasif ve korkak oldukları için özsayı düzeyleri düşük olabilmektedir (Ayas ve Pişkin 2005). Buna ek olarak okulda zorbalık davranışını gerçekleştiren öğrencilerin aynı zamanda anti sosyal kişilik özelliklerine de sahip olduğunu belirten Olweus (1993) da bu tür öğrencilerin bilinenin aksine özsayı düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Daha sonra Olweus (1995) öğrencilerin başarılı olabilmeleri için rahatsız edilmeden, güvenli bir şekilde eğitim almaları gerektiğini savunmuş anne ve babalar çocuklarını okula gönderdiklerinde herhangi bir endişe yaşamamaları gerektiği üzerinde durmuştur.

Zorbalık davranışıyla yakından ilişkili olduğu düşünülen bir kavram da empatidir. Karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlayan insanların bir başkasına zarar vermesi, zorbaca davranışlarda bulunması beklenen bir durum değildir. Bu bağlamda aşağıda empati tanımına yer verilerek zorbalık davranışı ile empati kurma becerisi arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalara yer verilecektir.

a)Zorbalık-Empati İlişkisi

Empati, bir kişinin olaylara karşısındaki bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesidir (Dökmen, 1987). Empatinin üç temel öğeden oluştuğunu ifade eden Dökmen (2004)' e göre empatinin sağlanabilmesi için öncelikle kendisini karşısındaki kişinin yerine koyması gerekmektedir. Daha sonra onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması ve son olarak bu empatik algılamının karşısındaki kişiye aktarılması süreçlerini içermektedir.

Zorbalık davranışını gerçekleştiren bireyler karşısındaki kişinin ne hissettiklerini anlamazlar (Olweus, 1993). Bu yüzden zorbaların empati kurma becerilerinin zayıf olduğu söylenebilir.

Birçok kuramcıya göre insanların yapmış olduğu davranışların temelinde bireyin sahip olduğu kişilik özellikleri vardır. Buna göre birey kendisinde var olan kişilik özelliklerine yakın davranışlarda bulunur. Buna bağlı olarak eğer kişi zorba ve saldırgan bir kişiliğe sahipse bu tür davranışları sıklıkla gerçekleştirmesi daha muhtemel bir durum olacaktır.

Son dönemde kişilik üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda kişiliği farklı bir bakış açısıyla açıklayan içedönük -dışadönük kişilik yapısı ortaya çıkmıştır. Zorbalık davranışını açıklamada yol gösterici bir konumda olan bu kişilik yapılarına ve zorbalık ile ilişkisini açıklayan araştırmalara aşağıda değinilecektir.

b)Zorbalık İçedönük -Dışadönük Kişilik Yapısı İlişkisi

Bilim insanları kişiliği birçok kavramla açıklamaya çalışmışlardır. Bu tanımlamalardan en kabul görenlerin biri de içedönüklük-dışadönüklük kişilik ayrımıdır.

İçedönük bireyler sosyal ilişkilerinde başarısızlık yaşadıkları için kendilerini akademik olarak geliştirmeye yönelirler. Bu nedenle iletişimlerde sorun yaşarlar ve kendilerini yalnız hissederler. Buna karşın dışadönük bireyler ise sosyal ilişkileri güçlü, etkin insanlardır fakat entelektüellik gerektiren işlerde içedönüklere nazaran daha başarısızlardır (Pişkin, 2004).

Eysenck (1996)'e göre kişilik, insanın çevreye, kendine özgü bir biçimde uyum sağlamasını belirleyen karakterinin, duygusal, bilişsel ve fiziksel yapısının nispeten kararlı ve durağan bir biçimde örgütlenmesidir. Eysenck kişiliği insan beyni ve biyolojik özelliklerle ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Bireyin yapmış olduğu davranışların temelinde kendisinin sahip olduğu genetik yapının bulunduğunu savunmuştur.

c)Zorbalık Eylemlerine Karışanlar: Zorba, Mağdur ve Kenardakiler

Zorbalık davranışının meydana gelmesinde etkili olan faktörleri tespit etmek ve bu durumun önüne geçebilmek zorbalık davranışının gelişiminde rol oynayan bireyleri tanımayla mümkündür. Bu bölümde zorbalık davranışını gerçekleştiren zorbalar, zorbalık davranışından etkilenen mağdurlar, zorbalık davranışını gerçekleştiren orada bulunan seyirciler hakkında bilgi verilecektir.

Sullivan ve diğerleri (2004) zorbalığı “belirli bir zaman dilimi içerisinde olumsuz, saldırgan ve kışkırtıcı nitelikteki davranış veya davranışların bir kişi ya da kişiler tarafından diğer bir kişi ya da kişiler üzerinde uygulanması” olarak tanımlamış ve üç çeşit zorbadan bahsetmişlerdir.

Bunlar,

(1) Zorbalar

(a) Akıllı zorbalar

Zorbalık davranışını gerçekleştirdiklerinde kendilerini iyi bir şekilde gizlerler, zorba olduklarını kimse fark edemez. Çevrelerinde sevilen bir kişi olarak tanımlanırlar. Bu öğrenciler derslerinde başarılıdır. Diğer kişilerin duygu ve düşüncelerine aldırış etmezler ve hep kendilerini düşünürler.

(b) Çok akıllı olmayan zorbalar

Akademik yönden başarısızlardır ve özsayıları düşüktür. Sınırlarını kendilerinden daha güçsüz olan kişilerden çıkarırlar. Olayların olumsuz yönlerine odaklanırlar.

(c) Mağdur zorbalar

Hem zorba hem de mağdurun özelliklerini taşırlar. Zorbalık eylemlerinde bazı zamanlar mağdur bazı zamanlar ise zorbadırlar. Bu kişilerin zorba ve mağdur olma durumları karşıdaki kişinin kendilerinden güçlü olup olmamasına bağlıdır. Bu öğrenciler kendilerinden küçük ve güçsüz olan bireylere zorbaca davranışlar sergilerken kendilerinden büyük ve görece güçlü kişilerin zorba davranışlarına maruz kalırlar. Bu davranış özellikleri sebebiyle bu çocuklar zorba davranış özellikleri gösteren gruplara katılmaya daha isteklidirler, kendilerinden yaşça büyük kişiler ile arkadaşlık etme eğilimindedirler.

(2)Mağdurlar

Mağdur bireyler incelendiğinde bu kişilerin saldırıya açık, diğer kişilerin desteğine muhtaç kimseler olduğu tespit edilmiştir. Kişinin zorba ve mağdur olması dönemden döneme farklılık gösterebilmektedir. Yaşamının ilk yıllarında zorba davranışlar gösteren bireyler ileriki yıllarda çevrenin de değişmesine paralel olarak mağdur durumuna düşebilir. Kişilerin zorba ve mağdur olmalarını belirleyen önemli kriterlerden biri de içerisinde bulunulan şartlardır.

Olveus (1993) mağdurları; pasif ve kışkırtıcı mağdurlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Pasif mağdurlar kendilerine saldırıldığı durumlarda dahi kendilerini savunacak cesareti olmayan ve güvensiz hisseden bireylerdir. Kışkırtıcı mağdurlar ise endişe ve saldırganlık eğilimleri olduğu için çevrelerini rahatsız eder ve kışkırtırlar.

Sullivan ve diğerleri (2004)'ne göre mağdurlar akademik başarıları düşük, sosyal ve duygusal bakımdan zayıftırlar. Zorbalık davranışıyla yeterli düzeyde baş edemediklerini düşündüklerinden bu davranışın oluşmasından kendilerini sorumlu tutarlar. Zorbalık davranışlarına maruz kaldıkça özsaygıları düşer ve depresyona girme ihtimalleri artar. Yaşanan depresyon sonucunda öncelikle kendilerine zarar verirler ve bu intihara kadar gidebilir. Bu tür kişilerin özsaygıları düşük olduğundan saldırıya açıktırlar. Herhangi bir zorbalık durumuyla karşılaştıklarında kendilerini çaresiz hissederler ve bu tür davranışların sürekli devam edeceğini düşünürler. Bu nedenle zorbalık davranışının yaşandığı ortamlardan kaçınırlar. Buna bağlı olarak okula gitmek istemezler.

(3)Seyirciler

Zorbalık davranışı denildiği zaman ilk olarak akla gelen zorba ve mağdur olmaktadır. Fakat yapılan araştırmalar zorbalık davranışına şahit olan bireylerin de olayın gerçekleşme biçimine büyük oranda katkısı olduğu yönündedir.

Zorbalık davranışlarının gerçekleşmesinde zorbalığa seyirci kalan grubun öneminden bahseden Sullivan ve diğerleri (2004)'e göre zorbalık; davranışı izleyen birileri olmadan gerçekleşmez ve kenardakiler olarak nitelendirilen bireyler sorunun çözümüne dâhil edilmeden bu sorun çözülemez.

Buna ek olarak ülkemizde yapılan araştırmalar yurt dışında yapılan araştırmaları destekler niteliktedir. Öztürk (2001) zorbalık davranışına şahit olan bireylerin mağduru desteklemelerinin zorbalık davranışının oluşumunun önüne geçtiğini bulgulamıştır.

Sullivan ve diğerleri (2004) zorbalık davranışını izleyen kişileri dört grupta katagorize etmiştir.

(a) Taraftarlar

Zorbalık davranışını gerçekleştirmeye en yakın kişilerdir ve zorbalık davranışını gerçekleştiren kişilere yardım ederler. Zorbalık anında mağduru hareketsiz duruma getirerek gerçek zorbaya yardımcı olur. Gerçek zorba olmadığı zaman kavgayı başlatır fakat gerçek zorbanın müsaade ettiği kadar zorbalık davranışına dâhil olur çünkü gerçek zorbanın kontrolü altındadır.

(b) Alkışçılar

Zorbaca davranışlara dâhil olmazlar fakat destek verirler. Bu kişiler zorbalık davranışını gerçekleştirmezler ama izleyici olarak bu olaya dâhil olurlar.

(c) Dışarıdakiler

Zorbalık davranışı meydana geldiğinde sessiz kalmayı tercih ederler. Bu davranışı görmezden gelmeye çalışırlar.

(d)Önleyiciler

Zorbalık davranışını önleyerek mağduru korumaya çalışırlar (Sullivan ve diğerleri, 2004).Bu bağlamda zorbalık davranışı meydana geldiği esnada izleyici konumda olan taraftarlar, alkışçılar ve dışarıdakiler zorbaya müdahale etmezler çünkü müdahale esnasında bu kişilerin de zarar görme ihtimalleri vardır. Önleyiciler ise zorbalık davranışını sonlandırmak için gayret gösterirler. Önleyicilerin olayı sonlandırmadaki gayreti mağdura yakın olmasıyla doğru orantılıdır.

Zorbalık kavramı denildiğinde ilk akla gelen zorba ve mağdur olmaktadır. Fakat zorbalık davranışının meydana gelmesinde bu iki grubun dışında kalan ve zorbalık olgusuyla bir şekilde bağlantısı olan kişilerinde etkisi oldukça yüksektir. Zorbalık davranışına bir şekilde şahit olan bireyler davranışın sonlanmasına yönelik bir tavır sergiliyorlarsa zorbalık davranışı ortadan kalkmakta şayet bu izleyiciler zorbalık davranışının devam etmesi yönünde bir tavır sergiliyorlarsa zorbalık davranışı daha da şiddetlenmektedir. Bu durum zorbalık davranışına şahit olan bireylerin bu davranışın ilerleyişinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

d)Zorbalık Türleri

Günümüzde tüm toplumlar için ciddi bir sorun haline gelen zorbalık olgusu farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde zorbalık olgusunun yaygın olarak bilinen fiziksel türlerinin yanında maddi ve manevi boyutta gerçekleştirilen birçok boyutunun da mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda aşağıda zorbalığın türlerini açıklayan tanımlamalara yer verilmiştir.

Olweus (1993) yapmış olduğu zorbalık tanımında zorbalığı doğrudan zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak iki kısma ayırmıştır. Doğrudan zorbalık mağdura açık olarak zorbalık davranışında bulunmayı ifade ederken, dolaylı zorbalık daha çok görmezden gelme ve yok sayma şeklinde ifade edilmektedir.

Sullivan ve diğlerleri (2004) ise zorbalığı üçe ayırmışlardır. Bunlar;

(1) Fiziksel Zorbalık

Fiili olarak karşıdaki kişiye zarar verme amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır.

(2) Sosyal Zorbalık

Karşıdaki kişiye fiziksel zorbalık yapmaksızın zarar verme amacıyla gerçekleştirilen davranışlardır.

(a) Sözel Zorbalık

İsim takmak, aşağılamak, dedikodular yaymak, sözle taciz etmek, telefonla rahatsız etmek vb. davranışlarda bulunmaktadır.

(b) Sözel Olmayan Zorbalık

Doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğrudan yapılan zorbalık sözel ve fiziksel zorbalıktır. Dolaylı zorbalık ise gizli ve sömürücü bir şekilde gerçekleştirilir.

(a) Doğrudan sözel olmayan zorbalık

Karşıdaki insan üzerinde baskı oluşturan başlarda zorbalık olarak görülmeyen hareketlerdir. Örneğin rahatsız edici bakışlar sergilemek.

(b) Dolaylı sözel olmayan zorbalık

Karşıdaki kişiyi yok saymak, görmezden gelmek, rahatsız edici mesajlar göndermek örnek olarak gösterilebilir.

(3) Mala ve Eşyaya Zarar Verme

Öğrencilerin özel eşyalarına ve kitaplarına zarar vermek, hırsızlık içeren davranışlarda bulunmak örnek olarak gösterilebilir.

Pişkin (2005) ise zorbalığı beş kategoride ele almaktadır. Bunlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme şeklindedir.

Zorbalık kavramı çoğunlukla sadece fiziksel zorbalık olarak algılansa da farklı boyutlarda da gerçekleşmektedir. Bu kavram kişinin varlığına saldırıdan tutun kişiyi yok saymaya varan geniş bir durumu ifade eden bir kavramdır.

Zorbalıkla ilişkilendirilen bir diğer kavram da saldırganlıktır. Aşağıda saldırganlık davranışını açıklamaya çalışan görüşlere yer verilmiştir.

2.Saldırganlık

Günümüzde birçok bilim insanının üzerinde hemfikir olduğu dürtülerin başında saldırganlık gelmektedir. İnsanlığın varoluşundan itibaren bireyin bu dürtüsü insanlık tarihinin şekillenmesi üzerinde önemli bir yere sahiptir. İnsanlık tarihinde yaşanan savaşların, katliamların, ölümlerin nedeni hep çıkar çatışması olarak görülmüştür. Oysaki insanlar çıkarlarını koruma adına yaptıkları savaşlarda saldırganlık dürtülerini de tatmin etmişlerdir.

Saldırganlık kavramını anlama adına aşağıda bazı açıklamalara yer verilmiştir.

Koç (2011) saldırganlığı öfke, korku gibi duygular, engellenme gibi durumlardan kaynaklanan ve başkalarına zarar vermeyi veya kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel davranışlar olarak tanımlarken Ekşi (2010) şiddetin farklı dillerde “kişisel özgürlüğü zor kullanarak kısıtlama, büyük g ve sertlik” olarak ifade edildiğini belirtmiştir.

şiddet ve saldırganlık birbirlerine yakın kavramlardır fakat eş anlamlı kavramlar değillerdir. Bu bağlamda şiddeti saldırganlığın bir alt kümesi olarak değerlendirmek doğru olacaktır (Koç, 2011).

Saldırganlıkla eş anlamlarda kullanılan bir başka kavram ise öfkedir.

Öfke; haksızlığa uğranıldığı zaman ortaya çıkan, herkes tarafından hissedilen ve vazgeçilemeyen bir duygudur. Bu zellikleri ile şiddet ve saldırganlıktan ayrılmaktadır. Öfke doğru ifade edildiğinde insan için koruyucudur ve yaşanması gereken bir duygudur, eğer uygun bir şekilde öfkenin dışavurumu sağlanamazsa toplumu tehdit eden bir hal alır. Bu bağlamda tehlike arz eden öfke duygusu değil öfke duygusunun ifade ediliş biçimidir (şakiroğlu, 2012).

Saldırganlık ve şiddet kavramlarıyla karıştırılan, diğer bir kavram ise zorbalıktır. Zorbalık saldırganlığın bir alt boyutudur fakat zorbalığı saldırganlıktan ayıran bazı özellikler mevcuttur.

Zorbalık bir ya da birden fazla kişinin kendinden güçsüz olan diğer kişileri, sürekli olarak rahatsız etmesi olarak tanımlanırken; saldırganlık kişinin kendisine veya diğer bir kişiye fiziksel ve psikolojik olarak zarar vermesi olarak belirtilmiştir. Bir davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesi için en önemli kanıt kişinin niyetidir.

Saldırganlık belli bir nedene bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi nedensiz olarak da ortaya çıkabilir. Nasıl ortaya çıkarsa çıksın eğer kişinin niyeti zarar verme ise karşıdaki kişi zarar görmese bile bu durum saldırganlık olarak değerlendirilir. Eğer bir kişi başka bir kişiden kaza sonucu zarar görmüşse bu saldırganlık olarak değerlendirilmez (Bilgin, 2008).

İnsanların çoğu kez başvurdukları ve çoğunlukla kötü sonuçlar doğuran bu davranışların ortaya çıkmadan engellenebilmesi tüm insanlığın ortak beklentisidir.

a)Saldırganlık Türleri

Saldırganlık çeşitli sınıflandırmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sınıflamalardan biri saldırganlığı duygusal ve araçsal saldırganlık olarak iki kısımda betimlenmeye çalışılan yaklaşımdır.

Duygusal saldırganlık kişinin kendi kendine zarar vermesini ifade eder. Küçümseme ve aşağılanma da duygusal saldırganlığa örnek olarak gösterilebilir. Araçsal saldırganlık ise direk hedefe yönelik bir davranıştır. Uyuşturucu bağımlısının bu maddeyi elde etmek için saldırganlık davranışında bulunmasını içerir (Koç, 2011).

Göksu (2007) ise saldırganlık davranışını rahatsız edilme ve engellenme sonucu ortaya çıkan saldırganlık olarak iki kısımda incelemiştir. Başka kişiler tarafından rahatsız edilen bireyler saldırgan davranışlar içinde bulunabilirler. Uyuyan birinin uyandırılmaya çalışılması veya dinlenen birini rahatsız edilmesi rahatsız edilme sonucunda ortaya çıkan saldırganlık davranışına örnek olarak gösterilebilirken ekonomik kriz dönemlerinde insanların ihtiyaçlarını karşılayamaması veya istediklerini alamamaları sonucu saldırganlık meydana gelebilir. Engellenme sonucu ortaya çıkan saldırganlık davranışında engellemeyi gerçekleştiren kişinin niyeti önem arz etmektedir.

Eğer durakta bekleyen bir kişi kendisini almayan otobüsün dolu olduğu için durmadığını düşünür ise öfkelenmez ve engellenme durumu saldırganlığa dönüşmez fakat otobüsün boş olması durumunda engellenen kişi otobüs şoförünün kasti olarak durmadığı için öfkelenir ve bu öfkesi saldırganlığa dönüşebilir.

Bir başka sınıflama ise birey ve toplumun hayatını devam ettirebilmesi için belli kurallar ve sınırlar dâhilinde gerçekleştirilen uyum sağlayıcı saldırganlık iken bir diğeri ise insanlara bilerek ve isteyerek zarar vermek olarak ifade edilen zarar veren saldırganlıktır. Uyum sağlayıcı saldırganlığa örnek olarak savaş halinde iken toplumun kendini savunmasıdır. Zarar veren saldırganlık ise kişinin bir diğere zarar verme amacıyla saldırganlık davranışını gerçekleştirmesidir (Köknel, 1996).

b)Saldırganlığın Nedenleri

Vatandaş (2003) saldırganlığı ortaya çıkaran psikolojik faktörlerden birinin engellenme olduğunu ifade etmiştir. Engellenmeye ek olarak tahrik edilme, küfür ve alay edilme de saldırganlığın ortaya çıkmasında etkili olan psikolojik faktörler arasında gösterilmektedir. Ayrıca iğneleyici söylemler ve dalga geçmeler de kişinin saldırganca davranışlar sergilemesine neden olabilir. Buna ek olarak ebeveyn tutumlarının da saldırgan davranışların oluşmasında etkilidir.

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde topluluk içerisinde yaşamayan ve anne sevgisinden mahrum olan hayvanların saldırgan davranışlar sergilediği görülmüştür (Vatandaş, 2003).

Kimyasal ve endüstriyel atıkların da saldırganlık davranışını tetiklediği araştırmalar sonucunda gözlenmiştir. Bu maddelerin havayı ısıtması ve endüstrileşmeye bağlı olarak kalabalık ortamlarda yaşama zorunluluğu da saldırganlığı ortaya çıkaran çevresel faktörler arasında gösterilebilir (Vatandaş, 2003).

Yapılan araştırmalar sıcaklık ve gürültünün de saldırganlığın oluşmasında etkili olduğunu göstermektedir. “İşitmeyi sağlayan uyarılar ses dalgalarıyla iletilir. Sesin yüksekliği, şiddet ve tınısına göre insanın ruhsal yaşantısını değiştirir” (Köknel, 1996). Bu bağlamda ortamdaki ses dalgalarının değişimi insanın ruhsal dünyasını değiştirmekte ve saldırganlığa yol ağmaktadır.

Saldırganlığı ortaya çıkaran bir diğer faktör ise ağrıdan ve ya kullanılan bir ilağtan kaynaklanan geçici durumlar da söz konusu olabilir. Yine yapılan araştırmalar kimyasal çözücülerin ve uçucu maddelerin de saldırganlığı tetiklediğini göstermektedir(Vatandaş, 2003).

İnsanlar birçok kez saldırganlığa başvurmaktadırlar. Bu durum farklı nedenlere bağlansa da sonuçları kötü olan bu davranışın oluşumunun insanın kendi elinde oluşu yadsınamaz bir gerçektir.

c)Saldırganlık Olgusuna Kuramsal Yaklaşım

Birey ve toplum hayatını önemli düzeyde etkileyen saldırganlık kavramını daha iyi açıklamak adına aşağıda bazı yaklaşımlara yer verilecektir.

Psikanalitik kurama göre saldırganlık libidonun isteklerini yerine getirirken karşılaşılan engellere karşı verilen bir tepki olarak nitelendirilmektedir. Daha sonraları Freud saldırganlığı içgüdü kavramıyla açıklama yoluna gitmiştir. Freud’a göre iki temel içgüdü vardır. Bunlar bireyin yaşamını sürdürmesini sağlayan cinsellik başka bir deyişle yaşam içgüdüdür diğerisi ise kişiye ölüme sürükleyen saldırganlık başka bir deyişle ölüm içgüdüdür. Freud cinsellik igüdüünü “Eros”, saldırganlık igüdüünü ise “Thanatos” olarak isimlendirmiştir. Freud bu iki igüdüünün insan davranışının temel belirleyicisi olarak görmüş ve bu iki igüdüünün sürekli çatışma halinde olduğunu ifade etmiştir. Freud ‘a göre kişinin cinsellik ve saldırganlık içgüdüleri ebeveynler tarafından engellendiğinde bu güdüler bastırılarak bilinçdışına itilir (Freud,1989).

Sürekli saldırgan davranışlarda bulunan insanların genellikle ilk çocukluk yıllarında şiddet ve kavgalara dayanan saldırganlık geçmişleri vardır. Klasik psikanalitik yaklaşım saldırganlığı bilinçaltındaki ölüm içgüdüsüne bağlar. Yani herkes kendini öldürmek için bilinçaltında bir istek duyar. Fakat sağlıklı insanlar kendini öldürmeyeceği için bilinçaltındaki bu dürtüyü dışarıdaki insanlara yöneltir (Burger, 2006).

Saldırganlığı engellenme durumlarında ortaya çıkmadığını savunan psikanalistler de vardır. Örneğin amaçlarına ulaşamayan insanlar saldırgan davranış göstermeye adaydır. Fakat amacına ulaşamayan herkes saldırgan davranışlarda bulunmayabilir.

Saldırganlık davranışı kişinin kendisine yöneldiğinde durum intiharla sonuçlanabilir fakat bu davranış dışadönük olduğunda ise başkalarına zarar verme şeklinde ortaya çıkar. Saldırganlığın içe dönük bir hal almaması yani bireyin öz kıyımında bulunmaması benliğin ölüm içgüdüsünü engellemesinden kaynaklanmaktadır. Saldırganlık ihtiyacı kişide bir gerilim meydana getirmektedir. Bu gerilimin zaman zaman boşaltılması kişinin psikolojik sıkıntı yaşamamasının önüne geçecektir. Saldırganlık davranışa dönüştüğünde enerji ve gerilim azalacak ve katarsiz sağlanmış olacaktır (Kağıtçıbaşı, 1999).

Horney ise saldırganlığı temel anksiyete kavramıyla açıklama yoluna gitmiştir. Horney 'e göre saldırganlık başta olmak üzere bizim davranışlarımızın nedeni cinsellik ve saldırganlık içgüdüleri değil temel anksiyetedir. Temel anksiyete çaresiz bir çocuğun düşmanca bir dünyada yaşıyor olmasının çocukta oluşturduğu duygudur. Horney'e göre saldırganlık yapan insanlar diğer insanların düşmanca tavırlar içinde olduklarını ve dürüst olmadıklarını düşünürler. İşte bu insanlar saldırgan davranışlarda bulunarak diğer insanlardan intikam alırlar. Kendisi mutlu olmayan insan diğerlerini kıskanmakta ve onlara acı çektirmek istemektedir ki saldırganca tavırlar sergilemektedirler (Yalçın, 2004).

Saldırganlığın nedenini ortaya koymaya çalışan bu görüşler genel anlamda incelendiğinde Freud 'un öncüsü olduğu ilk psikanalistler saldırganlığı içgüdü kavramıyla açıklamaya çalışırken daha sonra gelen kuramcılar davranışın sosyal yanına da vurgu yapmışlardır.

Kişiliği biyolojik yaklaşımlarla açıklamaya çalışan psikologlar saldırganlık davranışın kalıtsal nedenlerle ortaya çıktığı görüşünü savunmuşlardır. Biyolojik yaklaşıma sahip psikologlara göre zorba ve saldırganca yapılan davranışların kökeninde genetik faktörler ön plandadır. Saldırganlık davranışını kalıtsal faktörler ve içgüdü kavramlarıyla açıklayan K. Lorenz' e göre saldırganlığın nedeni saldırganlığın yöneltildiği hedef olmayabilir. Örneğin kişi başka bir kişiye veya bir nesneye saldırganca bir tutum sergilediğinde bunun nedeni karşıdaki kişi veya nesne değildir. Kişi kendisinde saldırgan özellikler olduğu için belirtilen hedeflere bu davranışını yansıtır. Yani insanlar baskı ve haksızlıklar karşısında saldırganca davranmazlar, saldırgan oldukları için bu tür durumlar meydana gelir (Morgan, 1999).

Saldırganlık davranışını genetik ve biyolojik açıdan açıklamaya çalışan araştırmacılar saldırganlığın oluşmasına neden olan bir faktörün ise androjen hormonu olduğu üzerinde durmuşlardır. Bazı hayvanların çiftleşme döneminde kavgacı davranışlar sergilemesi saldırgan davranışların yoğunluğunu arttırmaktadır (Morgan, 1999).

Beyin üzerinde yapılan araştırmalar saldırganlık davranışına neden olan bölgenin temporal lop olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan çalışmalarda beynin belli bölgelerinin uyarılması sonucu saldırganlık davranışının yoğunlaştığı, beynin belli bölgelerinin uyarılması halinde ise sakin davranışların ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Gökler, 2007).

Yapılan bu araştırmalara karşın saldırganlık davranışının içgüdülere bağlı olarak ortaya çıktığı görüşü oldukça yaygındır bunun nedeni insanların saldırganlık davranışının sorumluluğunu üstünden atması olarak görülebilir.

Bir duruma karşı vereceğimiz tepkinin o davranışı nasıl yorumladığımızı bağı olduğunu savunan bilişsel psikologlar saldırganlığı bireyin yaşadığı çevreyi tehdit edici bulması sonucu sergilediği görüşündedir. Birey eğer ortamı tehdit edici ve güvensiz buluyorsa saldırgan davranışlar gösterme eğiliminde olacaktır. Bir duruma vereceğimiz tepkinin algılarımız tarafından belirlendiğini ileri süren bilişsel psikologlar saldırganlığı da bu şekilde açıklama yoluna gitmişlerdir. Bilişsel psikologlara göre aynı olaya bir kişi sakin bir şekilde tepki verirken bir diğeri saldırganca tepkiler gösterebilir (Burger, 2006).

Saldırganlık yaşamın ilk yıllarında diğeri insanlar ile iletişime geçme yöntemi olarak kullanılsa da bu davranış zaman içinde değişime uğrar. Edinmiş olduğu tecrübeler sonucu hangi durumlarda saldırganca davranacağını hangi durumlarda sakin davranacağını öğrenir. Yani yaşamının ilk yıllarında saldırganlığı bir iletişim aracı olarak kullanan birey ileriki yıllarda bu davranışı kime, hangi zamanlarda ve hangi olaylar karşısında gösterdiğinde toplum tarafından dışlanmayacağını öğrenmiş olur.

Ergenlik dönemindeki bireylerin diğeri kişilerden daha saldırgan davranışlarda bulunmalarının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi ergenin algılamasının farklı olması, ikincisi ise uygun bilişsel yapının olmamasıdır. Yapılan araştırmalar saldırgan öğrencilerin kendilerine yapılan davranışları diğerilerinden daha tehdit edici olarak algılamaktadırlar. Küçük bir şakaşma veya çarpışma bile bu dönemde ciddi kavgaların çıkmasına neden olmaktadır (Gökler, 2007).

İnsanların doğuştan iyi özelliklerle dünyaya geldiğini savunan hümanist yaklaşıma sahip olan psikologlar sağlıklı koşullarda büyüyen bireylerin saldırgan davranışlarda bulunmadıklarını savunmaktadırlar. İnsanlar ancak yaşam sürecini olumsuz etkileyen bir durumla karşılaşılırsa saldırgan davranışlara yönelirler.

Saldırganlık yapan çocuklar temel gereksinimleri karşılanmamış ailelerin çocuklarıdır. Kişi kendini güvensiz hissediyorsa ve hayal kırıklığına uğramış ise saldırgan davranışlarda bulunur (Burger, 2006).

Sosyal öğrenme yaklaşımına göre tüm davranışlarımız gibi saldırganlık davranışı da öğrenilmektedir. Çocuklar oyun oynarken diğer çocukların saldırgan davranışlar sergileyerek oyunda bazı ayrıcalıklar edindiğini gözlemler. Bu ayrıcalıkları ödül olarak algılayan çocuk da saldırgan davranışlar sergileyerek ödül beklentisi içine girer. Eğer çocuğun tüm saldırganca davranışları ödüllendirilirse gelecekte yetişkin bir saldırgan ortaya çıkar. Günümüz sosyal öğrenme kuramcılarına göre saldırgan davranışların artmasının en büyük nedeni televizyondur. Çünkü birey çevresinde gördüğü davranışların çok daha fazlasını televizyonda izlemektedir.

Yukarıda saldırganlık davranışının nedenlerini açıklamaya çalışan birçok görüşe yer verilmiştir. Her biri olaya farklı açılardan yaklaşarak farklı nedenler üzerinde yoğunlaşmıştır. Açıklamaların bazılarını kabul ederek geri kalanını yok saymak saldırganlık davranışının nedenini açıklamada yetersiz kalacaktır. Her bir yaklaşım kısmen doğrudur birbirleriyle çok fazla çelişmezler sadece farklı noktalara odaklanırlar. Bu çeşitlilik olaylara ve durumlara farklı pencerelerden bakma şansı sunmaktadır. Birçok yaklaşım saldırganlık davranışının kişinin yaşantıları sonucu ortaya çıktığını savunsa da saldırganlığın doğuştan getirildiği görüşü azımsanmayacak düzeydedir.

d) Saldırganlık ve Şiddet İlişkisi

Sıklıkla saldırganlık kavramıyla eşdeğer olarak kullanılan şiddet kavramı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca süregelen, insanın biyo-psiko-sosyal özelliklerinden etkilenen bir yapı olan şiddet; karşımızdaki kişiyi psikolojik olarak yıpratmayla başlayan ve onu yok etmeye kadar uzanan durumlarla sonuçlanabilen bir kavramı ifade eder (Demirbağ Bolat, 2010).

Şiddet; “kişinin kendisi ya da farklı kişi ve gruplarla anlaşmazlığa düştüğünde sorun çözmeye, inandırma, uzlaştırma gibi yöntemlere başvurmak yerine; yaralama, öldürme, psikolojik zarar verme, gelişme geriliğine neden olma ya da ihmal etme ile sonuçlanabilen, kasıtlı güç kullanımına dayalı olarak davranışlara başvurusu” olarak tanımlanmıştır (Tdk, 2007).

Şiddeti insanın karşısındaki kişiyi rencide edici ve küçük düşürücü sözel uyarılar kullanması onun hakkında olumsuz söylentiler çıkarması olarak tanımlayan Köknal (1996) şiddetin bir başka boyutunu ele almıştır.

Erten ve Ardalı (1996) saldırganlığı diğer insanları yenmek veya yönetmek için yıkıcı, yok edici ve şiddet içeren davranışların sergilenmesi olarak tanımlamıştır

Vatandaş (2003) şiddeti saldırganlığın uygulamaya konulmuş kısmı olarak tanımlamaktadır. Ona göre şiddet davranışın kendisi saldırganlık ise bireyin içerisinde bulunduğu ruh halini ifade eder.

(1) Şiddetin Sınıflandırılması

Şiddet araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır.

Keleş ve Ünsal (1996) şiddeti; psikolojik, ahlaksal, siyasal, ekonomik ve hukuksal olmak üzere beş boyutta ele almıştır.

Şiddetin bireysel ya da grup tarafından uygulanıp uygulanmadığına göre sınıflandıran araştırmacılar da mevcuttur.

Bireysel şiddet davranışı harekete geçiren güdülemedir. Bireyin hayat beklentisi, baskılar, kan davaları, vb. güdülemenin dayanağı olabilmektedir.

Grup tarafından uygulanan şiddet ise çeteler, etnik gruplar, toplumsal sınıflar ve devletleri kapsar (Ergil, 2001).

Şiddetin bir başka sınıflandırılma çeşidi ise suça yönelik olup olmamasına göredir. Cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, soykırım vb. suç sayılan şiddet örneklerindedir. Bununla birlikte enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, bazı yöneticilerin baskıcı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevre tahribi gibi suç sayılmayan şiddet biçimleri de bulunmaktadır (Ergil, 2001).

Şiddet kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına şiddetin çeşitli türlerinden bahsedilecektir.

(a) Fiziksel Şiddet

Şiddet kavramından bahsedildiğinde ilk akla gelen şiddet türü fiziksel şiddettir.

Gözütok (2008) fiziksel şiddeti “Tokatlamak, tekmelemek, yumruklamak, dövme, hırpalamak, çimdiklemek, saçını çekmek, itip kakmak, silkelemek, bağlamak, çekiştirmek, makas, bıçak gibi aletlerle yaralamak, kezzap ya da kaynar su dökmek, sigara ile yakmak vb. gibi insan bedenine zarar veren tüm eylemler” olarak ifade etmiştir.

Bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde fiziksel şiddete maruz kalan bireylerin okul başarılarının ve öz saygı düzeylerinin beklenenden daha düşük çıktığı gözlenmiştir.

(b) Duygusal / Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet günlük hayatta yoğunlukla karşılaşılan fakat anlaşılması ve tanımlanması zor bir durumdur. Duygusal/Psikolojik şiddet fiziksel şiddet kadar gözle görünür bir durum olmamasına karşın çok ciddi sorunlara neden olmaktadır.

Gözütok (2008) Duygusal/Psikolojik şiddeti bağırarak, haykırmak, sevgiden yoksun bırakmak, korkutmak, hakaret etmek gibi eylemlerde bulunmak olarak nitelendirmiştir.

Duygusal ve psikolojik şiddete maruz kalan çocuklar ileride bir çok psikolojik rahatsızlıkla karşı karşıya kalmaktadır

(c) Ekonomik Şiddet

Günümüzde yoğunlukla yaşanan bir diğer şiddet türü ise ekonomik şiddettir. Kişilerin yaptığı işlerin karşılığının ödenmemesinden kişiye zorla bağış yaptırılması gibi durumları kapsayan bu şiddet türü toplumsal olarak geniş bir yelpazeye sahiptir.

Gözütok(2008) ise bir kişinin ücretini ödememek, parasını veya değerli eşyalarını elinden almak ekonomik olarak kişinin istemediği yerlere bağışta bulunmaya zorlamayı ekonomik şiddet kapsamında değerlendirmiştir.

(d) Cinsel Şiddet / Ensest

Birçok toplumda var olan fakat mevcudiyeti sürekli gizlenen şiddet türü olan cinsel şiddet, toplum tarafından dışlanma korkusu yaşayan mağdurun bu durumu dillendirememesine neden olmakta ve toplumda derin yaralar oluşmaktadır.

Cinsel istismara uğrayan bireylerin yaşlarının küçük olması durumu daha vahim bir hale getirmektedir. Bu bağlamda kendilerine uygulanan istismarı paylaşma noktasında zorluk çeken bireyleri tespit ederek onlara yardımcı olma açısından istismara uğrayan çocuklarda meydana gelen değişimlere ve davranış bozukluklarına aşağıda değinilecektir.

(3) Okulda Şiddet

Bu bölümde okullarda meydana gelen şiddet davranışına neden olan faktörler üzerinde durulacaktır.

Şiddet başlığı altında okullarda meydana gelen şiddet ve saldırganlık davranışlarını etkileyen bireysel, aileye ilişkin, toplumsal - kültürel ve okula ilişkin faktörler incelenecektir. Bununla birlikte okul zorbalığı kavramının tanımı, okul zorbalığının saldırganlık ve şiddetle ilişkisi ve zorba, mağdur ve zorba-mağdurların kişilik özellikleri açıklanacaktır.

(a) Okullarda Meydana Gelen Şiddet ve Saldırganlık Davranışlarını Etkileyen Başlıca Faktörler

Yapılan araştırmalar incelendiğinde şiddetin oluşmasına neden olan faktörler kişiden kaynaklanan faktörler, kişinin ailesinden kaynaklanan faktörler ve ortamdan kaynaklanan faktörler olarak sıralanabilir.

(a) Kişisel Faktörler

- Anti-sosyal davranışın varlığı,
- Zeka Geriliği
- Öğrenme güçlüğü,
- Doğum öncesi ve sonrası sorunlar,
- Dikkat eksikliği ve hiperaktif bozukluğu,
- Erkeklerde ilköğretim çağında saldırgan davranışlar,
- Okula uyum problemi,
- Evde ve okulda içine kapanma,
- Yalıtılmışlık,
- Şiddet mağduru olma,

- Çabucak sinirlenebilme,
- Alınganlık,
- Akademik başarısının düşük olması,
- Öfke kontrolünün zayıf olması,
- Geçmişinde şiddet içeren davranışlarının bulunması,
- Yabancı madde kullanma,(Kızmaz, 2006).

Kızmaz (2006)'a göre, ilk çocukluk döneminde görülen anti-sosyal davranışlar ileriki yıllarda şiddet davranışlarının belirtisi olarak gösterilebilir. Çünkü şiddetin oluşmasının en büyük nedenlerinden biri de çocukluk döneminde yaşanan deneyimlerdir.

(b) Aileye İlişkin Faktörler

Bireylerde gözlenen şiddet davranışlarının en önemli nedenlerinden biri aile faktörüdür. İlk çocukluk yaşantıları bireylerin kişilik yapılarını şekillendiğinden okullarda yaşanan şiddet eğilimlerinin nedenini aile içi yaşantılar ve aile içi iletişim oluşturmaktadır.

Ailenin ekonomik durumu, eğitim seviyelerinin düşük olması, anne ve babanın kendi aralarında yaşadığı sorunlar çocukta şiddet eğilimlerinin oluşmasına neden olmaktadır. (Kızmaz, 2006).

Şiddet davranışına neden olan ailesel faktörler,

- Anne – babanın çocuğu denetlemedeki yetersizliği,
- Çocukların sosyalleşmelerinde anne - baba katılımının yetersizliği,
- Anne - babanın disiplinsizliği,
- Anne - babanın çocuklarına kötü davranmaları ve onları ihmal etmeleri,
- Eşler arasındaki iletişimin zayıf olması.
- Anne - babanın boşanması veya ayrılması (Kızmaz, 2006).

(c) Toplumsal ve Kültürel Faktörler

Kızmaz (2006) okul şiddetine ilişkin toplumsal faktörleri;

- Silahların varlığı veya silahlara kolay bir biçimde sahip olunabilme,
- Uyuşturucu kullanımı,
- Şiddetin yaygın olması,
- Çetelerin oluşması,
- Kitle iletişim araçlarının yaygınlığı,
- Yoksunluk,
- Şiddet davranışını normal olarak karşılayan bir kültürel yapının varlığı olarak sıralamaktadır.

Günümüzün vazgeçilmezlerinden olan iletişim araçlarının ve bilgisayarın insan hayatına hızla girmesi, bazı görüşlere göre saldırganlığın bir türevi olan zorbalık davranışının da sanal dünyaya aktarımını hızlandırmıştır. Bu bağlamda yaşadığımız dönemin en büyük problemleri arasında yer alan sanal zorbalık konusuna aşağıda değinilecektir.

3.Sanal Zorbalık

Zorbalığın iletişim araçları ve teknolojiyle bütünleşmesi sonucu yeni bir boyutu daha ortaya çıkmıştır. Bilgisayar, internet ve cep telefonunu kişisel kullanımının artması bu tür teknolojilerin eğitim öğretim sürecinde kullanılması teknolojiyi ergenler için vazgeçilmez bir unsur haline getirmiştir(Arıcak, 2011). Bu nedenle zorbalık davranışı da zamandan ve mekândan bağımsız olarak gerçekleştirilebilen bir hal almıştır.

Teknolojinin bu denli önemli olduğu bir dönemde internet üzerinden yapılan tehdit edici, zorbalık içeren davranışlar okul çağında olan bireylerde ciddi sorun alanları ortaya çıkarmaktadır.

Bu nedenle sanal zorbalık, belli önyargılara saplanıp kalınarak, yaygın bazı inanış ve düşüncelerle değerlendirilerek ya da olayın varlığının inkârı ile ortadan kaldırılabilecek bir sorun değildir. Sanal zorbalık, birçok durumda ciddi psikolojik problemlere neden olduğu için özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur (Arıcak, 2011).

Ergenlik çağını birçok psikolog yeniden doğuş çağı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş için gereken önemli gelişim görevlerini başarma çağı, bireyin bağımsızlık savaşı verdiği çağ, zorlanmalı yaşam dönemlerinden ilki olarak görmektedir (Kılıççı, 2000). Bu sancılı dönemdeki ergen sanal ortam sayesinde dünyanın farklı bölgelerinden bile arkadaş edinmektedir. Fakat ergen sanal ortamdan gelecek tehditleri gerçek yaşamdaki kadar önemsememektedir. Bu nedenle gerçek arkadaş grubunu oluşturduğu zaman gösterdiği hassasiyeti sanal arkadaş grubunu oluştururken göstermemektedir. Bu nedenle çeşitli türdeki zorba davranışlara maruz kalmaktadır. Bu tür zorba davranışlar öğrencilerin psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz olarak etkilediği gibi ileriki dönemlerde de istenmeyen davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir.

a)Sanal Zorbalığın Tanımı

Ülkemizde internet, cep telefonu ve bilgisayar kullanımı gençler arasında hızla yaygınlaşmış. Gençlerin arkadaş edinme ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir araç haline gelmiştir (Eroğlu ve Peker, 2011). Ayrıca internet, bilgisayar ve cep telefonu gibi iletişim araçları birçok insana bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilme, duygu ve düşüncelerini rahatça ifade edebilme ve sosyal ilişkiler kurabilme olanağı sunmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Teknolojinin bu avantajlarının yanı sıra dezavantajları da mevcuttur. Özellikle teknolojiyle iç içe olan gençlerin olumsuz olarak etkilendiği sanal zorbalık olgusu sadece ülkemizde değil tüm dünyada etkileri araştırılan ve üzerine çalışmalar yapılan bir hal almıştır. Bu bağlamda aşağıda sanal zorbalığın yurt içinde ve yurt dışında yapılan tanımlamalarına yer verilecektir.

Belsey (2004) sanal zorbalığı genel olarak, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir kişi veya grup tarafından başkalarına zarar vermek için yapılan kasıtlı, tekrarlanan ve saldırgan davranışları içeren zorbalık türü olarak tanımlanmıştır.

Sanal zorbalığı; web siteleri, anlık mesajlaşma, bloglar, sohbet (chat) odaları, cep telefonları, elektronik posta gibi elektronik araçlar vasıtasıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, küçük düşürülmesi veya onlara cinsel objeler içeren resim ve mesajların gönderilmesi olarak tanımlamak da mümkündür (Shariff,2008).

Slonje ve Smith (2008) sanal zorbalığı; “geleneksel zorbalığın SMS, elektronik posta, cep telefonu kameraları ve internet aracılığıyla yapılması” olarak tanımlamıştır. Bu tanım sanal zorbalığın geleneksel zorbalığın bir türü ve devamı olarak görüldüğünün bir kanıtıdır.

Sanal zorbalığı bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların ısrarlı ve tekrar edici bir şekilde başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılması olarak tanımlayan Hinduja ve Patchin (2009) bir davranışın sanal zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için “ısrar edicilik, tekrar etme ve zarar verme ölçütlerini sağlaması gerektiğini ifade etmiştir.

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak geleneksel zorbalığın farklı bir türü olarak ortaya çıkan sanal zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak tanımlanmaktadır (Arıcak, 2011; Eroğlu ve Peker, 2011).

Sanal zorbalık alanında çalışan her araştırmacı sanal zorbalığı farklı şekillerde tanımlamışlardır. Fakat her tanımda araştırmacıların üzerinde durduğu ortak payda sanal zorbalık davranışının bir teknolojik araçla yapılması ve karşıdaki kişiye kasıtlı olarak zarar verme amacı gütmesidir. Sanal zorbalığın teknolojik bir araçla yapılması sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en önemli özelliktir (Hinduja ve Patchin,

2009).Ayrıca kasıt gözetmeksizin yapılan hiçbir davranış zorbalık olarak nitelendirilemez. Bu yüzden sanal zorbalık davranışının da kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Belsey, 2004) . Bu bağlamda (Erdur-Baker ve Topçu, 2008) sanal zorbalık olarak nitelendirilen davranışları şu şekilde örneklendirmişlerdir.

- a)Bir kişinin uygunsuz görüntülerini çekme
- b)Cep telefonu veya e-posta yoluyla cinsel içerikli, tehditkâr, alay edici mesajlar gönderme
- c) Başka bir kişiye sanal ortamda iftira atma
- d)Bir kişiyi hiçbir gerekçesi olmadan sanal gruptan atma olarak gösterilebilir.

b)Sanal Zorbalığın Görülme Biçimleri

Sanal zorbalık da geleneksel zorbalık davranışı gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. İnternet ve diğer iletişim araçlarının kişiye oluşturmuş olduğu sanal dünyada kişinin fiziksel zorbalığa maruz kalması pek mümkün değildir. Bu tür ortamlarda yaşanan zorbalık türlerinin daha çok sözel alanda gerçekleşmesi beklenir. Bu bağlamda sanal dünyada yaşanan zorbalık türlerine aşağıda değinilecektir.

Online Kavga: Genel olarak herkesin görebildiği sanal sohbet ortamlarında saldırganca ve kaba söylemlerin kullanıldığı tehdit içerikli davranışlardır. Saldırganca ve kaba davranışların her iki tarafta da mevcut olması online kavgayı tacizden ayırmaktadır (Willard, 2005; 2007).

Sanal Taciz: Çoğunlukla mesaj veya e-posta yoluyla bir başkasına sürekli olarak tehdit içeren mesajlar atma şeklinde meydana gelmektedir. Genellikle bir birlikteliğin sonlanmasının akabinde gerçekleşir. Sanal taciz, atılan mesajın süreklilik arz etmesi, tehditkâr bir içeriğe sahip olması ve aşırı derecede saldırganlık içermesi yönünden diğer mesajlaşmalardan ayrılır (Baker, 2010; Willard, 2005; 2007).

İftira: Bir kişinin başka bir kişi hakkında gerçeği yansıtmayan bilgileri, tahrif edilmiş görüntüleri herkesin kolaylıkla ulaşabileceği sosyal paylaşım sitelerinde paylaşması anlamına gelmektedir. Bu davranışı yapan kişiler bu bilgi ve görüntüleri bir başkasının silemeyeceği formatta paylaşırlar ve bu şekilde mağdur kendi adı kullanılarak paylaşılan bilgi ve görüntüleri görse dahi silememektedir. İftiranın farklı bir boyutu olan dijital görüntülerin tahrif edilerek yayınlanması çoğunlukla gerçek dünyada karşıdaki kişiden zarar gördüğü halde karşılık verememiş bu hırsını sanal ortamda intikam duygusuna dönüştüren bireyler tarafından kullanılmaktadır (Willard, 2005; 2007).

Taklit: Kişinin çeşitli yöntemleri kullanarak başka bir kişi olarak davranması olarak tanımlanabilir. Bu yöntemle kişi tehdit edilebilir veya sosyal arkadaşlık ortamında itibarını sarsacak, onu küçük düşürecek paylaşımlarda bulunulabilir. Bilginin kimin tarafından paylaşıldığının belli olmadığı ve bilginin doğruluğunun şüpheli olduğu sanal ortam kötü niyetli kişilere kimliğini gizleyerek başkaları adına paylaşımlarda bulunma imkânı sağlamaktadır. Bu tür kişiler başkalarının şifrelerini ve hesap girişlerini ele geçirmek suretiyle başkaları adına onları zora sokacak davranışlarda bulunabilirler (Patchin ve Hinduja, 2006; Willard, 2007; Baker, 2010).

Sanal Ortamda İzinsiz Olarak Bilgi ve Görüntü Paylaşımı: Kişinin, kimsenin görmek istemediği, mahrem bilgi veya görüntülerini herkesin ulaşabileceği sitelere gönderme ve bu sitelerde paylaşma şeklinde meydana gelebilir. Özellikle ayrılmış çiftler karşı tarafı karalama amacıyla bu bilgi ve görüntüleri paylaşabilmektedir. Çoğunlukla karşı tarafa bir şey yaptırılmak istendiğinde şantaj malzemesi olarak kullanılır. Ayrıca bu zorbalık türü kişinin sadece bir kişiyle paylaşması daha sonrasında bilgi ve görüntünün bu kişi vasıtasıyla yayılması şeklinde de olabilir (Baker, 2010; Willard, 2007).

Dışlama: Kişiyi dâhil olduğu sanal gruptan dışlama şeklinde tanımlanabilir. Sanal gruptan dışlamanın yanı sıra oyun sitelerinden, sosyal paylaşım sitelerinden ve sohbet gruplarından atma şeklinde de olabilir. Bu dışlama kısa süre olsa dahi dışlanmaya maruz kalan bireylerde ruh hallerinde bozulma ve özsaygı düşüklüğü gözlenmektedir (Baker, 2010; Willard, 2005; 2007).

Sanal Tehdit: Kişinin kendisine veya bir başka kişiye zarar vereceğini belirten mesajlar iletişim araçları vasıtasıyla paylaşması olarak tanımlanmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

c)Sanal Zorbalık Araçları

Ergenlerde bilgisayar ve cep telefonlarının kullanımının artmasıyla sanal zorbalık davranışı daha yaygın bir hale gelmiştir. Sanal zorbalık davranışını gerçekleştiren bireyler birçok araç kullanmaktadırlar. Sanal zorbalık davranışında kullanılan araçları Rogers (2010) şu şekilde sınıflandırmışlardır.

Yazılı Mesajlar: Cep telefonu ve benzeri cihazlara yazılı mesajlar gönderilmesidir. Yazılı mesajlar iki veya daha fazla mobil cihaz arasında gerçekleşen, tehdit içeren ve sürekli olarak devam eden bir durumdur. Tek kullanımlık ve kullandıkça öde tarifeli cihazların kullanımı mağdurun zorbasını bulmasını zorlaştırmaktadır ve mağdur zorbasının kimliğini hiçbir zaman öğrenememektedir.

Fotoğraf / Video Klibi: Cep telefonu veya fotoğraf makinesiyle hazırlanan fotoğraf ve videolardan meydana gelmektedir. Sanal zorbalıkta tehdit etmek, rahatsızlık ve utanmışlık hissi vermek amacıyla kullanılır ve bu resim ve videolar sosyal paylaşım sitelerinde paylaşarak birçok kişiye ulaştırılabilir.

Telefon: Çok yaygın bir iletişim aracı olduğu için sanal zorbalık davranışını yapan bireyler tarafından sıkça kullanılır. Coğunlukla sürekli arama, kötü amaçlı mesajlar atma ve kişinin telefonunu çalarak diğer kişileri bu telefonda taciz etme şeklinde kullanılır.

E-posta: İletişim ağıları kullanılarak mesajların aktarımını sağlar. Zorbanın kendi kimliğini kullanma zorunluluğu olmaksızın başkasının kimlik bilgilerini kullanarak birden fazla e-posta alabilmesi yakalanma riskini azalttığı için zorbalardan tarafından kullanılmaktadır.

Sohbet Odaları: Bir iletişim aracı vasıtasıyla iki kişi arasında eş zamanlı olarak gerçekleşen bir iletişimdir. Güvenlik önlemlerinin yetersiz oluşu nedeniyle zorba bireyler tarafından tehdit amaçlı kullanılabilen bir iletişim yöntemidir.

Sosyal Paylaşım Siteleri: Bu paylaşım siteleri yazı ve resim paylaşmak amacıyla kullanılır. Güvenlik önlemleri yetersiz olduğunda sanal zorbalardan kendi kimliğini belli etmeksizin farklı hesaplar açılabilir. Gençler arasında popüler olma maksadıyla birçok kişi çok fazla arkadaşlık isteğini onaylayabilir. Bu durum zorbaların mağdurlarına daha kolay ulaşmalarını sağlayabilir.

Anında Mesajlaşma: Başka bir kişiyle özel bir sohbet odası oluşturmaya olanak sağlar. Kişinin özel listesindeki kişiler çevirim içi olduklarında kullanılır.

Web Siteleri: HTML (Hyper Text Markup Language) olarak bilinen bir işaretleme dili mevcuttur. Zorba kişiler mağdurları ile ilgili küçük düşürücü web siteleri oluşturabilirler Bu sitelere kolaylıkla ulaşılabilir. Özellikle ünlü kişiler ve politikacılar hakkında oylama siteleri oluşturularak oy kullanılması sağlanabilir. Bu durum kötü niyetli kişiler tarafından kullanıldığında oylama sonuçları kişiyi olumsuz olarak etkileyebilir.

d)Sanal Zorbalık Ve Geleneksel Zorbalık Arasındaki Farklar

Sanal zorbalık ve geleneksel zorbalık benzer özelliklere sahip olmalarının yanı sıra birçok bakımdan farklılaşmaktadır. Olweus (1993)'e göre geleneksel zorbalıkta fiziksel güç daha önemliken sanal zorbalıkta böyle bir durum söz konusu değildir. Zorba fiziksel olarak mağdurdan daha güçsüz olabilir.

Cinsel yönden zorbalık yapma davranışının geleneksel zorbalığa nazaran sanal zorbalıkta daha fazla yapıldığını savunan Shariff (2005)'e göre sanal zorbalılar geleneksel zorbalardan farklı olarak kimliklerini gizleyebildikleri için zorbalık davranışını daha kolay yapabilmektedir.

Patchin ve Hinduja (2006) 'e göre ise geleneksel zorbalıkta fiziksel özellikler ve sosyal imaj önemli iken sanal zorbalıkta teknolojiyi kullanma becerisi önemlidir.

Bu bağlamda bir güç dengesizliğinin varlığını vurgulamıştır. Ayrıca sanal zorbalık davranışı teknoloji sayesinde dünyanın dört bir tarafından izlenebilirken geleneksel zorbalık sadece orada olanlar tarafından izlenebilir.

e)Sanal Zorbalığın Cinsiyet, Yaş Ve Sosyo - Ekonomik Düzey Açısından Değerlendirilmesi

Sanal zorbalık cinsiyet faktörüne göre incelendiğinde yurt içinde yapılan araştırmalarla yurtdışında yapılan araştırmalar farklılık göstermektedir. Slonje ve Smith (2008) ve Ybarra ve Mitchell (2004) sanal zorbalığın cinsiyet açısından farklılaşmadığını bildirmişlerdir. Buna karşın Keith ve Martin (2005) ise sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılaştığını ve kızların erkeklerden daha sanal zorba olduğunu bulurken Arıca ve diğerleri (2008) erkeklerin kızlardan daha sanal zorba olduğunu bulmuştur. Bu doğrultuda Ayas ve Horzum, (2011) 'un yaptıkları araştırmada da erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık davranışı gösterdiği bulunmuştur.

Bunun yanında aynı cinsiyetten öğrencilerin öğrenim gördüğü okullarda, her iki cinsiyetin birlikte öğrenim gördüğü okullardan daha az sanal zorbalık olaylarının olduğu bulunmuştur. Bu bulgu her iki cinsiyetin birlikte öğrenim gördüğü okullarda sanal zorbalığın daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Sanal zorbalığın cinsiyet açısından farklılaşmadığını bildiren Ybarra ve Mitchell (2004) yaş ile sanal zorba olma arasında doğru orantının olduğunu bulmuştur. Yapılan araştırmaya göre yaş arttıkça sanal zorbalık da artmaktadır.

Hinduja ve Patchin, (2008)'e göre sanal zorbalıkla ergenliğin ilk yıllarında daha az karşılaşılmaktadır ve sanal zorbalığın en yoğun olarak yaşanıldığı yaş 15 olarak tespit edilmiştir.

Syts (2004) ise yaptığı araştırmada sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bireylerin iletişim araçlarına daha kolay erişebildikleri ve bu araçları kullandıkları için sanal zorba ve mağdur olma durumları sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bireylerden daha fazla sanal zorbalık davranışı sergilediğini bulmuştur.

f)Sanal Zorbalığın Nedenleri ve Yapılma Sıklığını Etkileyen Etmenler

Sanal zorbalık olgusu günümüzde oldukça yaygınlaşmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004). Bu durum araştırmacıları sanal zorbalığı meydana getiren nedenler üzerine araştırma yapmaya itmiştir (Raskauskas ve Stoltz, 2007; Lenhart, 2007; Kowalski ve diğerleri, 2008).

Sanal zorbalığın nedenlerinin araştırıldığı bir araştırmada sanal zorbalık davranışını gerçekleştiren bireylere bunun nedeni sorulduğunda bu davranışı eğlence amaçlı olarak yaptığını söyleyenlerin oranı % 38, intikam alma amacıyla yaptığını söyleyenlerin oranı % 25, kendini kötü hissettiği için yaptığını söyleyenlerin oranı % 6, herhangi bir fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 31 olarak bulunmuştur (Raskauskas ve Stoltz, 2007).

Lenhart (2007) tarafından yapılan araştırmada gençleri sanal zorbalık yapmaya iten nedenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Sanal dnyada tehdit etme ve aşağılama araçlarının fazla olması ve bu araçların iletilme imkânının fazla olması,
- b) Bu tür araçların internet sitelerinde diğer kişilerin göreceği şekilde uzun süre paylaşılabilmesi,
- c) Tehdit etme ve aşağılama araçlarının sanal dnyada kopyalanabilmesi ve saklanabilmesi,
- d) Sanal zorbalığı yapan kişinin mağdurla yüz yüze gelmemesi nedeniyle zorbanın bu davranışın sorumluluğu almasının önüne geçmesi,

Sanal zorbalığın gerçekteşme nedenlerinin araştırıldığı diğer bir araştırmada ise Kowalski ve diğerleri (2008) sanal zorbalığın yapılma nedenlerini şu şekilde sıralamıştır.

- a) Sanal zorbalık aracılığıyla başkalarını kontrol altına almak,
- b) Saldırıcılık yapmaktan haz duyma,
- c) Saygınlık kazanma çabası,
- d) Gerçek yaşamda yapamadığı saldırganca davranışları sanal ortamda rahatlıkla yapabilme,
- e) Gerçek yaşamda kendisine kötü davranan kişilerden intikam alma çabası,
- f) Sert ve soğukkanlı görünme isteği,
- g) Sanal zorbalıkta mağdurla yüz yüze olmak zorunda kalmaması,
- h) Geleneksel akran zorbalığına nazaran yakalanma ihtimalinin daha düşük olmasıdır.

Teknoloji bu denli yaygınlaşmadan önce zorba bireyler arasında saygınlık göstergesi fiziksel güç ile sağlanırken teknolojinin hayatımıza girmesiyle teknolojiyi daha etkin kullananların daha çok saygınlık kazandığı gözlenmektedir (Patchin ve Hinduja, 2006).

Yapılan araştırmalar günümüzde zorba kişilerin sanal alemde birbirleriyle kavga etme nedenlerinin çok farklı Şekillerde gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir Kowalski ve diğerleri (2008) (Raskauskas ve Stoltz, 2007) .Lenhart (2007). Suler (2002) sanal zorbalığın yapılma sıklığını etkileyen etmenleri ise Őöyle sıralamıştır:

a) Zorba kişi kimliğini gizleyebildiği için sanal ortamda her Şeyi yapabileceği düşüncesine sahiptir.

b) Sanal ortam zorba kişiye her istediğini söyleyebilme imkânı tanımaktadır.

c) Sanal ortamda iletişime geçilen meknlar farklı olduğundan kişiler fiziksel olarak karşılaşmamaktadır. Böylelikle zorbalık davranışını gerçekleştiren kişi karşı taraftan fiziksel anlamda olumsuz bir tepki almamaktadır. Böylelikle zorbaca davranışlarını rahatlıkla sergileyebilecektir.

d) Sanal ortam daha kontrolsüz olduğu için saldırgan ve zorbaca davranışların daha abartılı yapılması muhtemeldir.

e) Fiziksel olarak aynı meknda olan kişiler birbirleriyle iletişim kurarken karşısındaki kişinin cinsiyetine, ırkına dikkat ederek konuşur fakat sanal ortamda buna gerek yoktur zorba kişi bu gibi faktörleri gözetmeksizin kendisini ifade eder.

g)Sanal Zorbalık Kişilik zellikleri ve Empati İlişkisi

Son zamanlarda kişilik özelliklerinin sanal zorbalık üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar yoğunluk kazanmıştır(elik, Atak, ve Erguzen, 2012; Arıcak, 2009; Dilmaç, 2009).

Kişilik özelliklerinin sanal zorbalık davranışı üzerinde etkisinin araştırıldığı araştırmaya göre duygusal dengesizlik kişilik özelliğine sahip bireyler daha çok sanal zorbalık yapar ve sanal zorbalığa maruz kalırken deneyime açıklık kişilik özelliğine sahip bireyler sanal zorbalığı en az gerçekleştiren ve sanal zorbalıktan en az etkilenen kişilerdir (Çelik, Atak, ve Erguzen, 2012).

Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık davranışları ve psikiyatrik semptomları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında Arıçak (2009) sanal zorbalığa yatkın bireylerin psikiyatrik semptomlardan düşmanca davranışlar sergileyen ve psikotik bireyler olduğunu savunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık davranışları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında Dilmaç (2009) sanal zorbalık üzerinde etkili kişilik özelliği sebat olduğunu bulmuştur. Araştırmaya göre sebat değerleri yükseldikçe sanal zorbalığa maruz kalma oranı da düşmektedir.

Ekşi (2012) ise narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve sanal zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi adlı araştırmasında narsisizmin sanal zorbalık üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Zorbalığa bilimsel bir gözle bakmak, ergenlik döneminde olan ortaöğretim öğrencilerinin özellikle sanal boyutta hangi zorbalık türlerine, ne sıklıkta maruz kaldıklarını, zorbalığa uğradıklarında neler hissettikleri ya da neler yaptıklarını, zorba öğrencilerin ise hangi duygular içerisinde bu davranışları gerçekleştirdiklerini tespit etmek önem arz etmektedir (İnselöz ve Üçanok, 2013). Bu bağlamda zorbaca davranışlar sergileyen kişilerin, bu duruma maruz kalan bireylerin ve bu duruma şahit olanların diğer insanlarla sağlıklı iletişim kurma düzeyleri zorbalık olgusunu açıklama adına yol gösterici olacaktır.

Yapılan bir araştırma sanal dünyada yapılan davranışın sonucunun görülmemesi ve yapılan davranışın etkilerinin sanal dünyada kaldığının düşünülmesi sanal zorbalık davranışının meydana gelme sıklığını arttırdığını göstermektedir. Sanal zorba yapmış olduğu davranışın mağdurda meydana getirdiği olumsuz etkisini göremediği için yapmış olduğu davranıştan ötürü bir sorumluluk hissetmemektedir. Bu durum zorbanın mağdurla empati kurmasını güçleştirmektedir.

Zorbanın mağdurla empati kuramaması yapılan zorbalık davranışının mağdurda bıraktığı olumsuz etkinin anlaşılmasını güçleştirmekte ve sanal zorbalık davranışının sonlanmasını geciktirecektir (Kowalski ve Limber, 2007).

Sanal ortamda karşısındaki kişiye zorbaca davranışlarda bulunan kişiler, aynı durumla kendileri karşılaştıkları zaman acaba ne hissederler? Alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde zorbalık davranışını gerçekleştiren kişilerin mağdura karşı empati duygusunu tamamen baskıladığı görülmektedir (Olweus, 1993). Bu bağlamda kişilerin karşılarındaki bireylerin hissettiği duyguları anlama becerileriyle zorbaca davranışlar sergileme arasındaki ilişkiye aşağıda değinilecektir.

4. Empati

İnsanlarla sağlıklı iletişim kurmanın çeşitli koşulları vardır. Bunlardan bazıları karşıdaki kişiye saygı ve güven duymamız, samimi tavırlar sergilememiz belki de en önemlisi karşıımızdaki kişiyi anlamamızdır (Dökmen, 1988).

Empatiyi karşıımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak kendimizi karşıımızdaki kişinin yerine koymak olarak tanımlayan (Rogers, 1983) ise bunun kişiler arası iletişimde önemli bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Sosyal yaşamda bireyin çevresinde bulunan diğer bireyleri anlaması ve anladığını belirten tepkiler vermesi bulunduğu çevrede onanmasına ve bireye değer verilmesine olanak tanımaktadır.

Empati alanında yapılan çalışmalar empatinin çeşitli unsurlardan meydana geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda empatinin bilişsel ve duygusal olmak üzere iki unsurunun olduğunu ifade eden (Dökmen,1988) empatinin bilişsel yönünü karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak duygusal yönünü ise kendimizi karşımızdaki kişinin yerine koyarak onun iç dünyasında yaşanan durumları algılamak ve böylelikle bir paylaşım yaşanmasını sağlamak olarak tanımlamıştır.

Diğer bir ifade ile empatinin bilişsel yönü karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak duygusal yönü ise onun hissettiği gibi hissetmektir.

Empati konusu içerisinde yer alan ve sık sık empatik beceri kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan bir diğer kavram ise empatik eğilimdir.

Empatik eğilim; empatik becerinin duygusal unsurlarını içermektedir. Bu bağlamda empatik eğilim bireyin duygularını anlayabilme ve kendini karşısındakinin yerine koyabilme durumu ve duygusal duyarlılık becerileri olarak tanımlanabilir (Akkoyun,1987).

Empatik eğilimin alınabilecek çeşitli eğitimlerle geliştirilebilir yönünü inceleyen (Dökmen, 1989) uzun süreli eğitimler sonucu bu eğilimin kazanılabileceği görüşünü savunmuştur.

Sosyal hayatta kurulacak olan iletişimde bireyin karşısındaki kişinin duygu ve düşünce dünyasına tamamen bağlanması her zaman doğru sonuçlar doğurmayabilir (Erkuş,1994). Bu gibi durumlarda empati yapmaya çalışan birey kendi kişiliğinden uzaklaşarak başkalarının kişilik özellikleriyle tepkide bulunacaktır ki bu da empati için istenen bir durum değildir.

Bir kişinin kendisini, karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakışıyla bakması, duygu ve düşüncelerini doğru anlaması olarak tanımlan empati kavramı (Dökmen, 1987) doğru kullanıldığında gündelik yaşamda karşılaştığımız birçok çatışmanın da çözümlenmesini sağlayacaktır.

Bu bağlamda empatik becerilerin geliştirilebileceği çalışmaların yapılması zamanımızın büyük bir kısmını geçirdiğimiz sanal ortamda da insanların birbirine daha saygılı ve birbirlerini anladıkları bir ortam oluşturulmasına önemli düzeyde katkı sağlayacaktır.

Aşağıda empati kavramıyla karıştırılan ve birbirlerinin yerine kullanılan kavramlara değinilecektir.

Empati-sempati ayrımı

Empati karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlama süreci olarak değerlendirilirken sempati kişiyle aynı duygu ve düşüncelere sahip olmak olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2004).

Empati- Özdeşim

Özdeşim tamamen karşıdaki kişinin benliğine bürünerek aynı benliğe sahip iki kişiyi ifade ederken empatide ise karşıdakini anlama ve kendini onun yerine koyma durumu söz konusudur (Akkoyun, 1982).

a)Empati İle İlgili Kuramlar

Empati kavramını oluşturan temel dinamikler aşağıda özetlenmiştir (Ünal, 1972).

(1) Çıkarsama Kuramı

Çıkarsama kuramı insanın kendisinden başka hiç kimsenin içsel dünyasını tam olarak bilemeyeceğini savunur. Her insan sadece kendi psikolojik durumunu duygu ve düşüncelerini, beden duruşu heyecanlarını bilebilir. Karşımızdaki kişiyi anlamamız içsel dünyamızda yaşanan durumların karşımızdaki kişiye atfederek yorumlanmasıdır.

Böylece bireyler kendi yaşantılarından hareketle karşıdaki kişide de aynı psikolojik durumların vukuu bulduğunu düşünürler.

(2) Rol Oynama Kuramı

Davranışların gözlenmesi ve anlamlandırılarak yorumlanması temeline dayanır. Buna göre birey çevresinde bulunan insanların davranışlarını taklit eder. Bu taklit sonucunda kişi başkalarının rolüne girer ve kendisinin ve karşıdaki kişinin tavır ve davranışları hakkında yargıda bulunur.

(3) Heyecan Yayılması Olarak Empati

Sullivan tarafından savunulan bu görüşe göre ebeveyn ile bebek arasında heyecan temelli bir bağlantı vardır. Bu duygusal bağ ise empati olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda empati anne ile çocuk arasında kurulan bir iletişimdir.

Son dönemde bireyin zamanının büyük bir kısmını geçirdiği sanal ortam kişinin ikinci sosyal çevresi olarak görülmektedir. Artık kişi sanal dünyada geçirmiş olduğu yaşantılardan etkilenmekte ve sahip olduğu bir çok özelliği sanal alemde de göstermektedir. Kişi sanal ortamda yardımseverlikle, hoşgörülle, siyasal ve sosyal görüşleriyle ilgili paylaşımlarda bulunmasının yanında karşıdaki kişiyi rahatsız edici, dışlayıcı, zorbalık içeren paylaşımlarda da bulunabilir.

Kişinin gerek gerçek dünyada gerekse sanal dünyada saygınlığını koruyabilmesi için sanal ortamda kendi gerçek özelliklerini yansıtan paylaşımlarda bulunması gerekmektedir. Fakat ortamın sanal olması kişinin rahat davranmasına neden olacaktır ve kişi gerçek hayatta gösteremediği birçok davranışı sanal ortamda gösterme eğiliminde olacaktır (Hinduja ve Patchin, 2009).

Kişide var olan fakat gerçek hayatta ortaya çıkaramadığı davranışlarının başında zorba ve saldırganca tutum ve davranışları gelir.

Kişinin karşısındaki kişilerin duygu ve düşüncelerini hiçe sayarak, onların iç dünyalarını anlamadan sergilenen sanal davranışlar kişiyi hem gerçek hem de sanal dünyada zor duruma düşürebilmektedir. Bu bağlamda empati ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalara bakıldığında zorbaca davranışlarda bulunan kişilerin karşısındaki kişilerle empati kuramadıkları, sadece kendi istek ve arzularıyla ilgilendikleri, genellikle kendi yaşlılarını mağdur seçtikleri ve yaptıkları davranışların sonuçlarını görmezden geldikleri belirlenmiştir (Olweus, 1993).

Ortam sanal olsa da kişinin karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlayarak hareket etmesi sanal ortamda zorbaca davranışların azalmasına katkı sağlayacaktır.

İnsanın sahip olduğu kişilik özellikleri yapmış olduğu davranışların nedenlerini açıklamada yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bir insanın diğer bir insana zorbaca ve saldırganca davranması onun sahip olduğu kişilik özellikleriyle yakından ilişkilidir.

Gelişen teknoloji sonucu zorbalık sanal dünyaya taşınmış ve zorbalık olgusunu akran zorbalığının çok ötesine taşımıştır. Çünkü sanal ortamda kişi karşısındakinin kim olduğunu tam olarak bilemediği için kendinden yaşça büyük kişilere karşı sanal zorba davranışlarda bulunabilirken aynı zamanda kendinden yaşça küçük bireylere karşı da sanal mağdur durumunda olabilir (Arıca, 2011). Zorbalık davranışını ortadan kaldırmak ve etkilerini en aza indirebilmek için öncelikle zorba ve mağdur olan kişinin özelliklerini bilmeli ve onları bu duruma sürükleyen temel nedenleri keşfetmemiz gerekmektedir.

Bu bağlamda kişilik konusuna ve zorbalık davranışıyla ilişkisine aşağıda değinilecektir.

5.Kişilik

Kapalı kutu olarak tanımlanan insanın duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla birçok araştırmacı çalışmalar yapmış fakat insanın bilinmeyen yüzünü tam olarak ortaya çıkaramamışlardır. Çünkü bir insandan elde edilen veriler tüm insanlığın genel özelliklerini yansıtmamaktadır. Her insan farklıdır ve çevresindekileri farklı algılar. Bu nedenle belli gruplardan elde edilen verilerden evrensel sonuçlara ulaşmak oldukça zordur.

Son yıllarda insanın davranışlarını önceden tahmin edebilmek için kişiliğin tespit edilmesi gerektiği görüşü önem kazanmıştır. Günümüzde kişilik kavramıyla ilişkili olduğu düşünülen kültür, motivasyon ve liderlik kavramları ile ilgili birçok araştırma mevcuttur. Kişiliğin doğru bir şekilde tanımlanabilmesi birçok alanda bu verilerin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

İnsanların çevre uyarıcılarına karşı vermiş oldukları tepkiler farklılık göstermektedir. Bu durum insanın davranışlarının analiz edilmesini güçleştirmektedir. Her insan farklı kişiliklere sahiptir ve her kişilik yapısı çevre uyaranlarına karşı farklı tepkiler verirler.

Kişilik, doğumdan ölüme kadar devam eden dinamik bir süreçtir(Zel,2011).Bu tanıma göre her insan bir kişiliğe sahiptir ve insan kişiliği nispetinde çevresini ve olayları anlamlandırır.

Kişiliği belli bir zaman diliminde gerçekleşen davranışlar olarak nitelendirmek yanlış olacaktır. Kişilik geçmişin şimdiki zamanın ve geleceğin izlerini taşımaktadır. Buna göre kişinin yaşam sürecindeki alışkanlıklarının davranışa yansımaları olarak ifade etmek mümkündür.

a)Kişiliği Oluşturan Faktörler

(1)Kalıtım Ve Bedensel Yapı Faktörleri

Kişilik üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde insanın bilişsel, bedensel ve psikolojik özellikleri üzerinde çevresel faktörlerin de etkili olduğu bulunmuştur. Bireyin beden yapısıyla ilgili iskelet, boy, ağırlık, saç rengi ve zekâ durumu, heyecanlılık duygusallık, direnme, dayanıklılık gibi çoğu bedensel kısmen de zihinsel ve duygusal özelliklerde kalıtımın payı oldukça yüksektir. Buna karşın sonradan öğrenilen örf, adet, gelenek gibi kültürel ve çevresel davranışların oluşumunda çevrenin etkisi daha yüksektir (Zel, 2011).

(2)Sosyal Faktörler

İçerisinde yaşanılan toplumun özellikleri kişiliğin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Her birey belirli bir çevrede doğar ve içerisinde yaşadığı çevreden etkilenir. Bireyin birçok özelliği bu kültürel ortamda şekillenir. Bireyler çevreleri tarafından hazırlanmış kalıplara göre şekillenirler. Kişiliği etkileyen önemli faktörlerden biri olan öğrenme “pekiştirilmiş tekrarlama veya deneyim sonucunda hafızada çok sayıda bilginin yer alması ve davranışta kalıcı değişmelerin meydana gelmesidir“(Zel, 2011). Kişi bulunduğu sosyal çevrede öğrendikleri ile kendinde var olan potansiyelini birleştirerek kişiliğini şekillendirmektedir.

İnsanın çevresine uyum sağlaması algılamalarıyla mümkündür. Zel (2011) algılamayı duyu organları aracılığıyla elde edilen çeşitli veriler ile çevredeki nesnelere tanıması durumu olarak açıklamıştır. Bu tanıma göre algılama bireyin bir uyarıcı karşısında gösterdiği tepki alanıdır.

Soyut kavramlar olan kültürel değerler insanın kişisel algılamaları sonucunda somutlaşır. İnsanların kişiliklerinin farklı olması, farklı davranışlar sergilemesi her bireyin algılamasının farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Zel (2011)'e göre bireylerin uyarıcıları farklı algılamasının sebepleri;

- 1-Uyarım faktörünün fiziksel özellikleri
- 2-Bedensel organların kapasitelerinin farklı olması
- 3-Zihinsel yeteneklerin farklı olması
- 4-Bireyin hafızasındaki bilgilerin farklı olması
- 5-Bireyin beklentileri ve o anki duygularıdır.

(a)Aile Faktörü

İnsan davranışlarının şekillenmesinde en etkili faktör kişinin dâhil olduğu ilk sosyal grup olan ailedir. Aile kişinin sosyal değerlerini oluşturduğu, toplumsallaşmasını sağladığı yapıdır. Birey tutum ve davranışlarını çoğu zaman ebeveynlerini gözleyerek oluşturur. Özellikle çocuklar ebeveynlerinin birçok özelliğini farkında olmadan kazanırlar. Bireyin doğup büyüdüğü ortamdan etkilenmesi ve kişiliğini şekillendirmesi aile bireyleriyle belirli paylaşımlarda bulunması doğal bir durumdur. Anne ve babanın birbirleriyle olan iletişimleri çocuğun kişiliğinin gelişmesinde önemli rol oynar. Karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı bir iletişim ortamında yetişen çocuklar insan ilişkilerinde daha sağlıklı deneyimler yaşarken otoriter, katı iletişim kurallarının mevcut olduğu, engellemelerle karşılaşılan bir ailede yetişen çocuklar diğer insanlarla daha sert bir şekilde iletişim kurarlar.

(b)Sosyal Yapı Faktörleri

Bireyin ait olduğu sosyal yapı kişiliğinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Yaşam tarzı, eğitim olanakları, eğilimler bireyin kişisel özelliklerini etkiler. Ayrıca kişinin içinde yaşadığı kültürden etkilenmesi ve bu etkilenmenin kişiliğe yansımaları yadsınamaz bir gerçektir. Kişilerin sergilemiş oldukları genel davranış kalıpları kültürlerin oluşmasını sağlar. Kişilerin sahip olduğu birçok özellik bağlı bulunduğu sosyal sınıf veya kültürel yapı incelenerek tespit edilebilir.

(c) Fiziki Ve Coğrafi Faktörler

İçinde yaşanılan coğrafi çevre, iklim, bölgenin fiziki şartları havanın sıcak ve ya soğuk olması kişilik üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Örneğin kıyı kesimde yaşayan insanlarla kara bölgelerinde yaşayan insanlar farklı özellikler gösterirler. Zel (2011)'e göre soğuk iklimlerde yaşayan insanlar sert mizaçlı olurken sıcak iklimlerde yaşayan insanlar yumuşak mizaçlı olurlar.

Kişiliği etkileyen faktörlere ek olarak gündelik hayattaki yeri günden güne artan kitle iletişim araçları medya ve internet de kişiliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

b) Kişilik Çalışmalarının Tarihçesi

Psikoloji tarihi içinde yer alan kişilik kuramlarının insan hakkında ortaya atmış oldukları görüşler günümüzde dahi işlerliğini korumaktadır. Platon ve Aristo gibi klasik düşünürlerle başlayan daha sonra Comte, ,Locke, Kirkegard gibi çağdaş bilimcilerle devam eden insanı anlama çabası günümüzde de hız kesmeden devam etmektedir.

Kişilik kavramının tarihsel gelişimi incelendiğinde bireyin kişi olarak kabul edildiği ilk yasa olarak Justinian kanunları karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Antik Yunanda ve Japon Noh oyunlarında maskelerin çokluğu ve her maskenin bir kişiliği temsil ediyor olması kişilik üzerinde yüzyıllardan beri kafa yorulduğunun bir göstergesidir. Klinik gözlemlerle başlayan kişilik açıklamaları daha sonra deneysel çalışmalar ve öğrenme kuramları sonucunda gelişim göstermiştir. Ölçme ve değerlendirme alanının gelişmesi psikometrik çalışmaların yapılmasına olanak sağlamış bireysel farklılıkların ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmuştur.

Buna ek olarak sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi bilimler çağdaş kişilik kuramlarının gelişmesine etki etmişlerdir (Yanbastı, 1990).

Kişilik kuramcıları buldukları dönemin yenilikçi ve başkaldırıcı kişileri oldukları için yaşadıkları dönemde tam olarak anlayamamışlardır. Bu nedenle psikoloji biliminin klasik ve durağan yönünün hep karşısında durmuşlardır.

Kişilik kuramcıları insan yaşamına etki eden faktörlerin belirlenmesi ve ölçüm ve değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kısaca insanın en genel sorunlarını ve bunlara verilecek cevapları incelemişlerdir. Bütün dengeleme süreçlerini kullanarak bireyin en üst düzeyde uyumunun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle kişilik kuramları işlevsel bir özellik taşımaktadır.

İstek ve ihtiyaçların insan davranışlarını anlama ve açıklamada önemli bir rol üstlendiğini savunan kuramcılar güdülere fazlasıyla önem vermişlerdir. Bireyin tümüyle ele alınmasını gerektiğini savunan kuramcılar bireyin davranışlarını doğal ortamında açıklanması gerektiğini savunmuşlardır.

Öğrenme kuramları ve deneysel psikoloji araştırmalarını ayrıntılandırırken insanın tüm yönleriyle araştırılması gerektiğini savunmuşlardır. Davranışların çeşitli yönlerini ayrıntılı şekilde analiz etmek yerine bütün olanı sentez etmek üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Kişilik kavramını farklı dinler ve kültürler farklı şekillerde izah etme yoluna girmişlerdir. Bizim kültürümüzde Yunus Emre'nin “ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol” sözü kişiliğe vurgu yapmaktadır.

Kişiliği daha sistematik olarak tanımlamaya çalışan insanoğlu bireyi iyi niyetli, arkadaş canlısı, huysuz gibi nitelendirmelerle betimlenmeye çalışmıştır.

Kişiliği bio sosyal ve bio fiziksel olmak üzere iki başlıkta inceleyen bilim adamları önceleri kişiliği sadece bio sosyal boyutta açıklamış ve bio sosyal kişiliği insanın diğer insanlar üzerinde oluşturduğu etki olarak tanımlamıştır.

Fakat bu tanımın kişiliği tam olarak ifade edemeyişi biyofiziksel yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilim insanları insanda var olan fiziksel ve biyolojik bazı özelliklerin çevreyle etkileşiminin bir sonucu olarak gelişen bio fiziksel kişilik açıklamasını bio sosyal kişilik yaklaşımıyla beraber kullanma yoluna gitmiştir.

Kişiliğe getirilen bir başka tanımlama ise Morgan tarafından yapılmıştır. Morgan (1999)'a göre ise kişilik bireyin diğer bireylerle etkileşim halindeyken göstermiş olduğu davranışlardır.

Bu alanda çalışan bilim adamlarına göre kişilik bireye özgü ve ayırıcı özellik taşımaktadır. Kişiliğin bireye özgü oluşu insanın en belirgin özelliklerini içermesini ifade ederken ayırt etme özelliği ise bireyi diğer insanlardan ayırması olarak tanımlanmaktadır.

Kişilik insanın tüm ilgi yetenek tutum değerlerini içine alan geniş bir kavramdır. Kişilik bireyin kendine has ve onu diğer insanlardan ayıran bütün davranışlarıdır. Kişiliğin kişiye özgü olması ve kişinin ilerideki davranışlarını yordamada dayanak oluşturması bu olgunun incelemeye değer olduğunu göstermektedir.

Kişilik üzerinde herkes tarafından kabul edilebilen bir tanıma ulaşılamamıştır. Bu sonuç kişilik kavramını kuramlar bağlamında açıklamanın önemini göstermektedir.

c)Kişilik Kuramları

Kişilik kuramlarının açıklaması gereken en önemli soruların başında bireyin yapmış olduğu davranışların ayırıcı yönlerinin nasıl tespit edileceğidir. Bu soruya birçok yaklaşım cevap aramış ve değişik kişilik kuramlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu konuda farklı görüşler olsa da genel bazı sınıflamalara gidilmiştir.

Kişilik kuramları; treyt kuramları, durum kuramları ve sosyal davranış kuramları şeklinde sınıflandırılabilir.

(1) Durum Kuramları

(a) Sigmund Freud ve Psikoanalitik Kuramın Kişiliğe Bakışı

Psikoanalitik kurama göre doğada sebebi olmayan hiçbir sonuç yoktur. Bu bağlamda insanın kişiliği de kendiliğinden oluşmaz. İnsanın yapmış olduğu her davranışın bir nedeni vardır ve bu davranışların ortaya çıkmasına neden olan faktörler bebeklik ve çocukluk yıllarında şekillenmektedir (Yanbastı, 1990).

(b) Sosyal Davranış Kuramı

Bireyin toplum içinde göstermiş olduğu davranışlar diğer öğrenme süreçleri ile aynı ilkelere dayalı olarak öğrenilmektedir. O halde davranışın ayırt edici özelliğinin tespiti kişinin hangi durumlarda ne tepki vereceğinin anlaşılmasıyla mümkündür. Kişinin yapmış olduğu davranış kişilik testlerinin aksine gözlem ve görüşme yöntemiyle tespit edilebilir. Eğer bireyin yapmış olduğu davranış öğrenilmek isteniyorsa bu soru listeleri sunulur fakat bu soru listeleri genel treytlar gibi değil özel durumlara ait davranışları içermelidir (Yanbastı, 1990).

Kişiliğin kalıtım ve tecrübe faktörlerinden etkilendiğini savunan sosyal davranış kuramı psikoanalitik kuram gibi geçmiş yaşantıları yeniden yapılandırmaya çalışmaz.

(c) Treyt Kuramları

Kişilik testleri davranışların ayırıcı yönlerini tespit etmede kullanılan en eski psikolojik yaklaşımlardandır. Treytlar ise insanı diğer insanlardan ayıran özellikleri ve alışkanlıklardır.

Treyt kuramına göre kişiliğin tanımlanması kişilik testleriyle mümkündür. Kişilik testleri ise bireyi en iyi tanımlayabilecek treytlere oluşmalıdır. Bu bağlamda insanın algılarını, davranışlarını ve hislerini ifade eden on binlerce treyt tanımlanmaktadır. Bireyin kişiliğini tanımlamada çok sayıdaki treyti sınırlandırmada kullanılabilir en iyi yöntem faktör analizidir. Kişilik testlerinde yer alan maddelerin birbirleriyle olan korelasyonu farklı sıfatları içeren maddelerin ortak bir treyt veya faktör oluşumunu sağlamaktadır. Kişilik testlerinde yapılan faktör analizleri sonucu beş kadar faktörün maddeler arasındaki korelasyonların tümünü açıklayabildiği görülmüştür.

(2)Faktör Kuramlarının Gelişimi

İnsanların eğitim tercihlerinde iş ve eş seçiminde gelecek hakkındaki kararlarında seçimler yapmak oldukça güçtür. Seçim yapanlar uzman kişiler olsalar dahi hata yapabilirler. Bunun nedeni kendini anlama yeteneklerinin yetersiz oluşudur. Kendisini tam anlamıyla bilemeyen kişi seçimlerinde hatalar yapmaya mahkûmdur. Eski Yunan filozoflarının klişeleşmiş sözü olan “önce kendini bil “ ifadesi konuyu özetlemektedir.

Kişinin kendini tanımasının önemli olduğunu vurgulayan Yunus Emre ‘de

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen

Bu nice okumaktır

dizeleriyle bireyin kendisini bilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.

Kişiliğin tanımlanabilmesi kişiliği temsil eden çeşitli modellerin belirlenmesiyle mümkündür. Kişiliğin önemli bir kısmını oluşturan mizaç üzerinde yoğunlaşan eski Yunanlılar kişileri tiplere ayırarak dört grup içerisinde incelemişlerdir.

Bunlar;

1. Tez canlılık(sangen),
2. Ağırkanlılık(flegmatik),
3. Sinirlilik(kolerik),
4. Duygusalılık(melankolik).

Başarılı gözlemler sonucunda elde edilen bu belirlemeler günümüzde dahi geçerliliğini korumaktadır. Fakat bu yargılara dayanarak kişilerin şu ya da bu tipe özgü davranışlar sergilemektedir demek yanlış olur. Çünkü insanların çoğu bu tiplerin birçok özelliğini bir arada barındırabilirler.

Tip kuramları geçerliliğini geçen yüzyıla kadar sürdürmüştür fakat günümüz psikologları nitelik(trait) kuramlarını tip kuramlarına tercih etmişlerdir. Nitelikler, dışa açıklık, pasiflik, sosyallik, ataklık ve benzeri yargıları içerir.

İngilizcede yaklaşık 4500 adet nitelik tanımlaması vardır. Var olan nitelikler psikologlar ve bilim insanları tarafından gruplandırılmaya çalışılmış ve daha sonra sistematik hale getirilmeye çalışılmıştır. Fakat literatür incelendiğinde bir çok psikologun farklı kavramlar üzerinde yoğunlaşmalarına karşın aynı özelliklerden bahsettikleri gerçeği ortaya çıkmıştır (Yanbastı, 1990).

Farklı nitelikler birbirlerinden tamamen bağımsız değildir ve nitelikler arasında ilişki söz konusudur. Bir nitelik kendisiyle yakından ilişkili birçok niteliği içerisinde barındırabilir. Örneğin dışadönük olarak nitelendirilen insanlar etkinliklerden hoşlanan sosyal, riske girebilen, atak, kendini ifade edebilen, ayrıntılı düşünmeden yoksun, sorumluluk seviyeleri düşük olan insanlar olarak nitelendirilebilirler. Bir başka ifade ile dışadönüklükle tüm bu nitelikler iç içedir ve birbirleriyle ilişkilidirler.

İnsanların dışadönük olarak tanımlanması herkesin ya içedönük ya da dışadönük olduğunu göstermez. Bu nitelermeler iki ucu ifade eder. İnsanlar çoğu zaman bu uçların ortalarına yakın bir yer olmakla beraber her yerinde olabilirler. Bu dağılımı insanların boy özelliklerine benzetebiliriz. İnsanların bir çoğu orta boyludur çok az insan çok uzun ve kısa boyludur.

Dışadönüklük ve içedönüklük terimlerini kullanan bir diğer psikolog da Freud'un öğrencisi olan ve daha sonra Freud ile ilişkisini kestikten sonra yeni kuramlar ortaya atan İsviçreli psikiyatır C.G.Jung olmuştur. Ona göre duygu işleviniz ya da düşünsel işleviniz bilinç düzeyinde içedönük ise bilinçsiz olarak da içedönük olacaktır. Fakat bu kuram çağdaş psikologlar tarafından değerli bulunmamış ve kullanılmamıştır.

Son yüzyılda diğer kuramlara tercih edilen faktör kuramlarına aşağıda değinilecektir.

(a)Faktör Kuramları

İnsan davranışlarının çeşitli değişken ve faktörlerden oluştuğunu ifade eden faktör kuramcıları bu çalışmalarını büyük insan grupları üzerinde uygulamış ve çeşitli istatistiksel yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerin başında çeşitli değişkenler arasındaki bağlantıların ölçüldüğü istatistiksel bir yöntem olan korelasyonel tekniğe dayanan faktör analizi gelmektedir. Sperman ve Thurstone' nun katkıları sonucu geliştirilen faktör analizi genel ve özel faktörlerin araştırılmasını amaçlamaktadır.

Faktör kuramcıları geniş insan kitleleri üzerinde yaptıkları çalışmada testler, anketler ve soru listelerinden elde ettikleri puanları genel ve özel faktörlerle ilişkisini saptayarak sonuçta hangi davranışın hangi faktörlerden etkilendiğini ve hangi oranda etkilediğini ortaya çıkarmaya çalışırlar.

Eysenck ikizler üzerinde yaptığı çalışmalarda görünüş benzerliğinin kişilik benzerliğine de neden olduğunu ifade etmiştir.

(a)Eysenck ve Kişiliğe Bakışı

Kişilik kuramlarının çok karmaşık ve anlaşılmaz olduğunu savunan Eysenck kişiliğin açık ve anlaşılır boyutlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Kişiliği kalıtım ve çevrenin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olarak ifade etmiş ve kişiliğin dört temel boyutunu ortaya koymuştur.

Bunlar: bilişsel boyut, değerlendirici boyut, duygusal boyut, somatik boyuttur.

Eysenck bireyin alışkanlıklarını ifade eden treyler ve treylerin oluşturduğu genel davranış örüntüleri olan tipler üzerinde durmuş ve kişiliği bu şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Binlerce kişi üzerinde yapılan araştırmalar sonucu yapılan faktör analizine göre kişiliği üç boyutta incelemiştir. Bunlar; nevrotizm, içedönüklük-dışadönüklük, psikotizmdir.

Nevrotik Kişiler; Zihinsel ve bedensel noktada yetersiz duygusal kontrolü olmayan kolay etkilenen antisosyal insanlardır.

Psikotik Kişiler; Sayısal yetenekleri, sosyal ilişkileri ve hafızası zayıf, anlama ve muhakeme etmede başarısız kendini değerlendirmeden yoksun kişilerdir.

Nevrotik İçedönükler; Obsesif, alıngan, güvensiz, sosyal ilişkilerde zayıf, uyku düzenleri olmayan hayalci kişilerdir. Buna karşın zekâ seviyeleri ve konuşma yetenekleri yüksektir. Hırslı kişilerdir ve ayrıntılara dikkat ederler kendilerini olduğundan daha yüksek görürler.

Nevrotik Dışadönükler; Enerjisi az iş hayatları düzensiz ve başarısız kişilerdir. Hastalık ve ağrılardan şikâyetçilerdir. Zekâ seviyeleri düşük ayrıntılı işlerde başarısızlardır. Çok hata yapmalarına rağmen kendilerini olduğundan yüksek görürler, sanat yönelimleri vardır.

(b)Cattel ve Kişiliğe Bakışı

Cattel da Eysenck gibi kişiliği treyler bütünü olarak ifade etmiştir. Ona göre psikoloji insanların farklı ortamlarda neler yapacağını kestirebilme faaliyetidir. Kişilik gelişimini sağlayan en önemli faktör öğrenmedir. Cattel 'a göre öğrenmeyi etkileyen en önemli çevresel etmen ailedir. Daha sonra okul ve iş hayatı gelmektedir. Bu bağlamda bireyin kişiliğini tanımak onun çevresiyle kurmuş olduğu etkileşimi tespit etmekle mümkün olabilir. Çalışmalarını geniş kitleler üzerinde gerçekleştiren Cattel 'a getirilen en büyük eleştiri parçalara ayırarak inceledikleri kişilik boyutlarının bütünü tam olarak yansıtamayacağı görüşüdür.

(b)Beş Faktör Kişilik Yapısı

Son yıllarda davranış bilimleri üzerinde çalışan bilim insanları kişideki bireysel farklılıkları ortaya çıkaran ve kişilik özelliklerini tanımlayan beş faktör kişilik modelinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu bağlamda kişilik özelliklerinin sınıflandırılması insan davranışının açıklanması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Beş faktör kişilik modeli beş genel boyut ve belli bir taksonomi içermektedir.

Beş faktör kişilik modelinin çıkış noktası insanların bireysel farklılıklarının ve kendisinde var olan çeşitli vasıfların dünya üzerindeki tüm dillerde benzer tanımlamalarının bulunduğu görüşüne dayanmaktadır. Goldberg (1993) yaptığı bir araştırmada modelin evrensel olarak kabul gördüğüne ilişkin ortak bir aklın geliştiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda insanı tanımlayan terimlerin tüm dillerde karşılığının olduğu ve bu tanımlamaların çeşitli boyutlarda ele alınabileceği ifade edilmiştir. Bu nedenle insanı nitelendiren özelliklerin tüm dünya dillerinde ortak bir bağlamda ele alınabileceği ve sınıflandırılacağı görüşü kuramın ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır.

Kişiliğin nedenlerini ortaya çıkarması noktasında yetersiz oluşu ve kişilik gelişimi ile ilgili açıklama noksanlığı modele getirilen eleştiriler arasındadır.

Dil hipotezini ortaya koyarak toplumsal çevrede insanı diğer insanlardan ayıran farklılıkların evrensel terimlerle açıklanabileceğini görüşünü savunan Galton ileri sürdüğü fikri destekleyen çalışmalar yapmıştır. Daha sonraki yıllarda Cattell(1943) bu terimleri oluşturduğu çok boyutlu model içerisinde 16 faktör olarak yeniden yapılandırmıştır. Daha sonra Norman Cattell çok boyutlu modelinden yola çıkarak beş faktör modelini geliştirmiştir.

Benet-Martinez ve John (1998) beş faktör kişilik modelini dışadönüklük, yumuşak başlılık, özdenetim, gelişime açıklık ve nevrozizm olarak katagorize etmiştir.

(a)Dışadönüklük

Johnson ve Ostendorf (1993) model üzerinde yaptıkları çalışmada dışadönüklük boyutu ile olumlu duygular arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Yapılan araştırmada neşe dolu olma, dost canlılık sevecenlik gibi olumlu duygular başta dışadönüklük faktörünün ikincil olarak da yumuşak başlılık faktörünü temsil ederken cömertlik ve sıcak olma gibi diğer olumlu duygular ise ilk olarak yumuşak başlılığı ikinci olarak dışadönüklüğü temsil eder.

(b)Yumuşak Başlılık

Beş Faktör Kuramını oluşturan boyutlardan biri olan yumuşak başlılığı Johnson ve Ostendorf (1993) olumsuz duyguları içermeyen özellikler olarak betimlerken Simms, (2009) ise bireyin alçak gönüllülük, fedakarlık, açık sözlülük, güvenilir olma gibi özelliklerini temsil ettiğini belirtmiştir.

Costa, Mc Crae ve Dye (1991) 'a göre, yumuşak başlılık ve dışadönüklük sosyal ilişkiler ile ilişkili iki boyuttur. Bu iki boyut arasındaki fark incelendiğinde yumuşak başlılık ilişkilerin niteliğini, dışadönüklük ise sosyal ilişkilerin yoğunluğunu ifade eder.

(c)Özdenetim-Sorumluluk

Beş Faktör Kişilik Kuramını oluşturan bir diğer boyut olan sorumluluğu Simms (2009) öz-disiplin, , başarıya adanmışlık ve tertip olarak ifade ederken Costa ve arkadaşları (1991) yeterlilik, öz disiplinlik, görev yönelimlilik, başarı, düzenlilik olarak tanımlamışlardır.

Daha sonra Somer ve Goldberg (1999) yaptıkları çalışmada bu boyutta yer alan kişileri düzenli, çalışkan, iradeli, , disiplinli, sorumluluk sahibi, kararlı, planlı ve programlı çalışan, dengeli, entellektüel, görev yönelimli bireyler olarak ifade etmişlerdir. Çalışmanın bulguları incelendiğinde sorumluluk puanları düşük olan bireylerin karşılaştıkları güçlükler karşısında hemen geri çekildikleri tespit edilmiştir.

(d)Duygusal tutarsızlık- Nörotisizm

Duygusal tutarsızlığı bireyin depresyonu kızgınlık durumları, psikolojik sıkıntı, güvensizlik gibi kavramları ifade eden Mc Crae ve Costa (1992) kişiliği nevrotik boyutta olan bireylerde psikolojik sorunların görülme ihtimalinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Duygusal tutarsızlığı duygusal denge durumunun karşıtı olarak ifade eden Costa (2001) duygusal tutarsızlık faktörünün üzüntü, utanma, alınganlık gibi olumsuz duygulardan oluştuğunu ifade etmiştir.

Yapılan birçok araştırma nörotik faktörün etkin olduğu bireylerde depresyon ve anksiyete durumlarının görülme sıklığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Mc Crae ve Costa, 1987).

Kişilik üzerine çalışma yapan bilim adamları nörotik kişiliğe sahip olan bireylerin daha karmaşık ve kuruntulu bilişsel yapıya sahip oldukları görüşünde birleşmişlerdir.

Smith ve arkadaşları (2001), kişiliğin nörotik boyutu ile stres faktörü arasında pozitif yönde bir korelasyon bulmuşlardır.

(e)Gelişime Açıklık

Kişilik alanında çalışan bilim insanlarının üzerinde en az ittifak ettikleri boyut olan gelişime açıklık bireylerin bilişsel ve yaşantısal dünyasında alışlagelmişin dışına çıkan, farklı, yenilikçi tarafını temsil eder.

Simms (2009) gelişime açık olan bireylerin, zekâ seviyesi yüksek, durağanın dışında yaşantı arayan, yenilikçi, olduğunu ifade etmiştir.

Zekâ seviyesi ile gelişime açıklık arasında pozitif yönde ilişki olduğunu ortaya koyan araştırmalar bilişsel seviyesi yüksek olan bireylerin yeni yaşantılara açık, sosyal yönü gelişmiş olduğunu göstermektedir.

B. Benzer Araştırmalar

1.Zorbalık Alanında Yapılan Araştırmalar

a)Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Zorbalık davranışı özellikle ergenler arasında ciddi bir sorun olarak görülmekte bu nedenle zorbalık alanında yurt dışında yapılan çalışmalar son dönemde yoğunluk kazanmaktadır.

Olweus'ın (1998) yaptığı bir çalışmada, ilköğretim ve ortaöğretim çağında zorbalığa maruz kalan bireylerin yaşamlarının ilerleyen yıllarında zorbalığa ve tacize maruz kalmamalarına rağmen özsaygı düzeylerinin düşük olduğu gözlenmiştir.

Elias ve Zins (2003) ğrencilerin büyük çoğunluğunun bir şekilde zorbalıkla karşılaştığını bulgulamıştır. Araştırmaya göre lise düzeyindeki öğrencilerin %70' i ya zorba ya mağdur ya da bu duruma seyirci kalanlardan oluşmaktadır. Bu oran zorbalık olgusunun oldukça önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sullivan ve diğerlerinin (2004) yaptıkları çalışmalarda zorbalık davranışlarının sadece belli okullarda meydana gelmediğini, devlet okullarında olduğu gibi özel okullarda da bu tür davranışların yaşandığını, fakat bu davranışların bir değerler sistemi geliştiren ortaöğretim ğrencilerinin sosyal olmayan davranışlarını reddetme eğiliminde olduğunu ve bu dönemde zorbalık davranışını gerçekleştirme oranlarının düşük olduğunu bulgulamışlardır.

Araştırmaya göre zorbalık davranışları okulda yaşanılan normal davranışlar olarak görülmekte ve öğretmenler tarafından önemsenmemektedir. Fakat yapılan çalışma zorbalık olaylarının tüm dünya ülkelerinde bir sorun haline geldiğini, zorbalık davranışının şakalaşma ve oyun olarak görülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu risk faktörlerini ortadan kaldırma adına zorbalık davranışını oluşturan etmenler incelendiğinde özellikle yurt dışında yapılan araştırmalar zorbalık olgusunun oluşmasının en önemli nedenleri arasında okul başarısızlığının olduğunu ileri sürmüşlerdir. Flannery (2005) 'a göre okul başarısızlığı; agresifliğin ve suç teşkil eden zorbaca davranışların oluşması üzerinde önemli düzeyde etkiye sahiptir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde zorbalık oranının oldukça yüksek olduğu ve bu durumun yetişkinlerce göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca okul başarısızlığı da zorbalık davranışının oluşumunda önemli bir etkidir.

b)Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Yurt dışında yapılan çalışmalara paralel olarak ülkemizde de zorbalık alanında yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmıştır.

Yıldırım'ın (2001) yaptığı araştırmasında zorba davranışlarda bulunan, zorbalık eylemlerine maruz kalan ve hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin aile ortamları ve kişilik özellikleri incelenmiştir. Yukarıda belirtilen öğrencilerin kişilik özelliklerinin oldukça farklı olduğu bulunmuştur. Zorba eylemlerde bulunan kişiler lider konumundadır ve çevrelerine rahatsızlık verirler.

Dölek (2001) tarafından İstanbul'da 659 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada okullarda zorbalık oranının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin % 50 sine yakını zorbaca davranışlara maruz kaldığını belirtmiştir. Sıklıkla mağdur olanların oranı %8 sıklıkla zorbalık davranışını gerçekleştirenlerin oranı %2 dir. Öğrencilerin en sık uyguladığı zorbalık davranışı "alay etme" olarak belirlenmiştir. Daha sonra grup içine almama ve görmezden gelme davranışı izlerken fiziksel zorbalık türlerine daha az rastlanmıştır.

Mahiroğlu ve Bulu (2003) Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi birinci sınıfta okuyan 200 öğrenciye ulaşmış ve ‘‘Ortaöğretim Kurumlarında Fiziksel Ceza Uygulamaları’’ konulu tarama çalışması gerçekleştirmiştir. Farklı lise türlerinden mezun niversite birinci sınıf ğrencilerinin fiziksel ceza uygulamalarına ilişkin algıları cinsiyet, okul türü gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçları incelendiğinde erkek öğrencilerin kız öğrencilerden okulda daha fazla fiziksel cezaya maruz kaldığı bulunmuştur. Uygulamaya katılan öğrencilerin % 96.5’ i ortaöğretim düzeyinde iken bir şekilde fiziksel ceza uygulamalarına şahit olduklarını belirtmişlerdir. Fiziksel ceza uygulamalarında en çok kullanılan yöntemler sırasıyla tokatlama, kulak çekme, sopayla vurma olarak gözlenmiştir.

Sönmez (2003) ilköğretim birinci sınıfa giden 44 ğrenci üzerinde uyguladığı ‘‘Dizgeli Eğitimle Sınıf Ortamında Doğrudan Demokrasi’’ adlı deneysel çalışmasında uygulamanın öğrencilerin derse geç gelmeme, ödevleri yapmama, kavga ve küfür etmeme, başkasının malını ve okulun eşyasını habersiz almama, kullanmama ve kırmama, arkadaşlarını şikyet etmeme, söz almadan konuşmama, sınıfı ve giysilerini kirletmeme davranışları üzerine etkisini incelemiştir. Elde edilen sonuçlarda öğrencilerin %44 ‘nn zorbalık davranışında buldukları tespit edilmiştir. Uygulanan program sonucunda sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin bu davranışlarında azalma görülmüş ve beşinci sınıfın sonunda arkadaşlarına zorbalık yapan hiçbir ğrenci olmamıştır. Yine uygulanan program sonunda arkadaşlarının malzemelerini habersiz olarak alan öğrencilerin oranı sınıf seviyesi arttıkka azalma göstermiş ve beşinci sınıfın sonunda bu davranışı gerçekleştiren hiçbir ğrenci olmamıştır.

Pişkin (2003) akran zorbalığına ile ilgili araştirmasında ilköğretim öğrencilerine yönelik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Buna göre öğrencilerin %35 zorbalık mağduru , %30’u ise bir şekilde zorbalık davranışına dahil oldukları tespit edilmiştir. Araştırmada ğrencilerin %30’una yakını haftada en az bir kez mağduriyet yaşamaktadırlar.

Zorbalık davranışını gerçekleştiren öğrencilerin sosyoekonomik durumları incelendiğinde sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin diğer öğrencilere nazaran daha zorba eylemlerde buldukları tespit edilmiştir. Üst sosyo ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin hayatta en az bir kez zorba eylemlerde bulunma oranı %11 iken alt sosyo ekonomik düzeydeki öğrencilerde ise % 4 oranındadır. Zorbalık mağduru olanların %38 i alt sosyo ekonomik düzeye sahiptirler.

Pişkin ve Ayas (2005) zorba eylemler gerçekleştiren ve zorba eylemlere maruz kalan bireylerin kişilik özelliklerini ve özsaygı düzeylerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre zorba öğrencilerin özsaygı düzeyleri mağdur öğrencilerin özsaygı düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Ayrıca zorbalık eylemine bir şekilde karışmış öğrenciler ile hiç karışmamış öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Pişkin ve Ayas (2005) tarafından zorbalık türlerinin dağılımının ortaöğretim öğrencileri üzerinde araştırıldığı çalışmada altı ayda en az bir kere mağdur olan öğrencilerin zorbalık türleri sırasıyla sözel, fiziksel, iftira, dedikodu ve söylenti, gruptan dışlama ve eşyalara zarar verme iken haftada en az bir kez mağdur olanların zorbalık türlerinin sıralaması ise yaklaşık olarak aynıdır.

Zorbalık davranışını gerçekleştiren öğrencilerin altı ayda en az bir kez yaptıkları zorbalık türleri sırasıyla sözel, fiziksel, gruptan dışlama, eşyalara zarar verme, iftira dedikodu ve söylenti iken bu davranışı haftada en az bir kez yapan öğrencilerin uygulamış olduğu zorbalık türleri ise; sözel, fiziksel ve eşyalara zarar verme şeklindedir.

Atik (2006) 742 ilköğretim ikinci kademe öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada zorbalık türlerini incelemiştir. Araştırmada zorbalık türlerinin sıklık dereceleri incelendiğinde sözel zorbalığın en sık kullanılan zorbalık türü olduğu gözlenmiştir. Zorbalık eylemlerinin cinsiyetle ilişkisine bakıldığında her iki cinsiyette de bu davranışın var olduğu fakat zorbalık türlerinin farklılaştığı belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları zorbalık davranışının hem fiziksel hem de sözel yollarla gerçekleştiğini göstermektedir. Zorbalık davranışının yaşandığı yerlere bakıldığında bu davranışın daha çok okullarda ve çevresinde meydana geldiğini göstermektedir. Araştırmada zorbalık davranışına maruz kalan öğrencilerin bu durumu paylaştığı kişiler incelendiğinde birçok öğrencinin bu durumu kimseyle paylaşmadığı, paylaşanların ise sadece arkadaşlarıyla paylaştığı gözlenmiştir. Yapılan araştırmada zorbalık eylemlerinin okullarda ciddi bir problem olduğu belirlenmiştir.

Arıman (2006) İstanbul ilinde ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre okullarda yaşanan zorbalık davranışları ile okul iklimi arasında önemli düzeyde ilişki gözlenmiştir.

Çayırdağ (2006) Öğrencilerin okul kültürü algılayışları ile zorbalık eğilimi ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 300 ilköğretim ikinci kademesinde öğrenim gören öğrenciye ulaşmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde kurallara bağlı olma alt boyutu ile zorbalıkla mücadele etme arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada zorbalık eğilimleri ve zorbalıkla baş etme düzeylerinin cinsiyete ve okul türüne göre değişip değişmediğine bakıldığında zorbalık eğilimlerinin ve zorbalıkla baş etme düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığı gözlenmiştir. Ayrıca zorbalık eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

Koç (2006) lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanmasına adına yaptığı çalışmada okullarda zorbalığın meydana geldiği alanların başında okul koridorları gelmektedir. Okul içi ve dışında meydana gelme durumları değerlendirildiğinde daha çok okul içi alanlarda zorbalık davranışının meydana geldiği tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde ise erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık gerçekleştirdiği gözlenmiştir.

Öğrencilerin öfkeyi dışa vurma şekilleri, ailenin gelir durumları, algılanan akademik başarının zorba davranışların açıklayıcısı olmadığı tespit edilmiştir. Özsaygı, öfkeyi kontrol etme, öfkeyi dışa vurma ve sürekli öfke öğrencilerin kendine güven düzeylerinin en önemli açıklayıcısı olarak tespit edilmiştir. Akademik başarı durumu, yetişkin etkileri, hatalı davranışın sıklığı, ailenin algılanan gelir durumu, cinsiyet ve öfkeyi içte tutma düzeyinin öğrencilerin kendine güven düzeyleri ile ilişkisine rastlanmamıştır. Öfkeyi kontrol etme, yetişkin etkileri, öfkeyi içte tutma ve sürekli öfke ise öğrencilerin zorbalıktan kaçınma düzeylerinin en önemli belirleyicisi olarak bulunmuştur.

Satan (2006) öğrencilerin zorba davranış eğilimleri ile okul türü arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 496 ilköğretim ikinci kademesindeki öğrenciye ulaşmıştır. Araştırma sonucuna göre yaş değişkeniyle zorbalık çeşidi arasında bir fark tespit edilemezken cinsiyet ile zorbalık davranışı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca ailenin ekonomik düzeyi ile zorbalık çeşidi arasında anlamlı bir fark bulunamazken ebeveynlerin eğitim düzeyi ile zorbalık çeşidi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Gökler(2007) tarafından ilköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelendiği bir çalışmada öğrencilerin zorbalık dağılımları incelendiğinde öğrencilerin %10 u zorba,%27 si mağdur ,%21 i ise bir şekilde zorbalık olayına dâhil olmuştur.

Uygulanan zorbalık türleri incelendiğinde, mağdur ve hem mağdur hem zorba öğrencilerin en sık “isim takma, alay etme, dalga geçme” gibi sözel zorbalığa uğradıkları daha sonra” tekme ve tokat” gibi fiziksel zorbalık son olarak da zorla para ve eşya alınması gibi zorbalık türlerine maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin zorbalığa uğrama sıklıkları incelendiğinde ise, haftada en az bir kez uygulanan zorbalık türleri sırasıyla “tekme, tokat, vurma, çarpma” gibi fiziksel zorbalık , “isim takma, alay etme, dalga geçme” gibi sözel zorbalık türleri olduğu saptanmıştır. Ayda en az bir kez meydana gelen zorbalık türleri incelendiğinde ise en fazla “dışlanma, oyuna alınmama” gibi dışlanma türünden zorbalıklar olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin zorbalığa uğradıkları yerler incelendiğinde, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, zorla para istenmesi gibi zorbalık türlerine en fazla sınıfta; gruptan dışlanma gibi zorbalıklara ise, okul bahçesinde uğranıldığı saptanmıştır. Yapılan çalışmada, “gruptan dışlanma” hariç tüm zorbalık türleri en fazla sınıf ortamında yaşanırken en fazla zorbalığa uğranılan zaman ise teneffüsler olarak tespit edilmiştir.

Taşgın’ın (2007) öğrencilerde gözlenen zorbalık çeşitlerini araştırdığı çalışmasında 585 öğrenciye ulaşmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %72,3’ünün zorbaca davranışlara maruz kaldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin zorbaca davranışlara maruz kalma sıklıkları incelendiğinde her gün zorbaca davranışlara maruz kalanların oranı %12,5 haftada bir kez bu durumla karşılaşanların oranı , %17,2, ayda bir kez bu duruma maruz kalanların oranı %13,7, yılda bir ve ya iki kez zorbaca davranışlara maruz kalanların oranı ise %28,9 olarak tespit edilmiştir. Uygulanan zorbalık çeşitlerinin cinsiyet açısından nasıl farklılaştığına bakıldığında erkeklerin %16,7 si fiziksel zorbalık uygularken, kızların %21,9 u dolaylı zorbalık çeşidi olan dedikodu yapmaktadırlar.

İrfaner (2009) 665 ortaöğretim öğrencisi üzerinde uyguladığı öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşlerini incelediği çalışmasında zorbalık davranışının öğrenciler arasında yaygın olduğunu bulgulamıştır. Öğrencilerin ne tür zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarına bakıldığında sözel ve sosyal zorbalığın fiziksel zorbalıktan daha yaygın bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Okullarda alınan önlemler ve okul personelinin hassasiyeti zorbalık davranışını düşürücü nedenleri arasında yer almaktadır. Uygulanan zorbalık eylemlerinin kimin tarafından gerçekleştirildiğine bakıldığında en fazla aynı sınıfta bulunan öğrencilerin birbirlerine zorbalık davranışını uyguladıkları daha sonra da üst sınıflardaki öğrencilerin zorbaca davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. Öğrencilerin zorbalığa uğradığı alanlar değerlendirildiğinde bu olayın en fazla okul bahçesi ve spor salonları gibi kalabalık ortamlarda gerçekleştiği bulunmuştur. Zorbalık eylemlerine ne kadar süreyle maruz kalındığına bakıldığında bu sürenin bir aydan bir yıla kadar sürelerde devam ettiği tespit edilmiştir. Zorbalığa maruz kaldığını söyleyenlerin oranı %36.8 iken %63,2 'si bu durumu kimseyle paylaşmadığını ifade etmişlerdir.

Zorbalık alanında yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde zorbalık oranlarının araştırmadan araştırmaya farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Araştırmaların çoğu zorbalık olgusunun oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında erkeklerin kızlardan daha zorba olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca zorbalık davranışı meydana geldiği esnada orada bulunan kişilerin bu davranışın ilerleyişi üzerinde oldukça etkili olduğu bulunmuştur.

2.Sanal Zorbalık Alanında Yapılan Araştırmalar

Mobil iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim yaşamı kolaylaştıracak olanaklar sunduğu gibi bazı olumsuzluklar da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzlukların başında sanal zorbalık ve mağduriyet gelmektedir. Bu nedenle ülkemizde sanal zorbalık alanında yapılan çalışmalar son yıllarda yoğunluk kazanmıştır.

a)Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

İnternet ve bilgisayarın yanında son zamanlarda kullanımı oldukça yaygınlaşan akıllı telefonların hayatımıza girmesi ve bunun bir zorbalık aracı olarak kullanılmaya başlanması bilim insanlarının bu alanda araştırmalarını yoğunlaştırmalarına neden olmuştur.

Ybarra ve Mitchell (2004) yaptıkları araştırmada cinsiyet açısından bir farklılık tespit edilemezken yaş ile sanal zorbalık arasında anlamlı bir ilişki, doğru bir orantı bulunmuştur. Buna göre yaş arttıa sanal zorba olma olasılığı da artmaktadır. Ayrıca düzenli internet kullanan katılımcıların % 15'inin sanal zorba olduğu tespit edilmiştir.

Syts (2004)'in yapmış olduğu araştırmada sanal zorbalığın yaygınlık oranı % 34 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca erkeklerin% 28'inin kızların ise % 37'sinin zorbalık yaptığı belirlenmiştir. Araştırmacıya göre sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireyler teknolojik imknlardan daha fazla yararlanabildiği için sanal zorbalık düzeyi daha yüksektir.

Shariff (2005) araştırmasında sanal zorbalığın cinsel yönünü vurgulamıştır. Shariff (2005) 'e göre sanal zorbalık daha çok cinsel biçimde gerçekleştiği için mağdur bu durumu başkalarıyla paylaşmaktan kaçınır. Zorbanın kimliğini gizliyor olması zorbalık davranışının mağdurdaki etkisini daha da arttırmaktadır.

Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığa yönelik algıları ve sanal zorbalık deneyimlerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışmada, araştırmaya katılanların % 11'inin sanal zorba, % 29'unun sanal mağdur, % 47'isinin ise sanal zorbalığa tanık olduğunu bulmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin % 60'ı sanal ortamda diğer kişilerin kendisini görmezden gelerek sanal zorbalık yaptığını ifade etmişlerdir.

Kowalski ve Limber (2007) ilk ve orta öğretime giden öğrencilere yaptıkları bir araştırmada, öğrencilerin yaklaşık %10'unun sanal zorbalığa maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Öğrencilerin sanal zorbalığa maruz kalma oranları sanal zorba davranışını yapma oranlarından yüksek çıkmıştır. Bu da gösteriyor ki sanal zorbalığa maruz kalan öğrencilerin bir bölümü kendilerinden yaşça büyük kişiler tarafından bu duruma maruz bırakılmaktadırlar. Sanal zorbalığa maruz bırakılan öğrencilerin büyük çoğunluğu zorbalık davranışını yapan kişinin kim olduğunu bilmemektedir. Ayrıca sanal zorbalığı gerçekleştiren bireylerin bu davranışı yaparken en çok kullandıkları yöntemin sosyal paylaşım sitelerinden mesaj atmak olduğu tespit edilmiştir.

Slonje ve Smith (2008)'in sanal zorbalıkla geleneksel zorbalığın etkilerini karşılaştırdığı araştırmada mağdurların olumsuz olarak etkilenme düzeylerinin en yüksek çıktığı yöntem cep telefonu video görüntüleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olan zorbalık türü olarak bulunmuştur. E-Posta ve SMS vasıtasıyla gerçekleştirilen sanal zorbalık, mağduru geleneksel zorbalıktan daha az olumsuz olarak etkilerken video görüntüleri ve resimler vasıtasıyla gerçekleştirilen sanal zorbalık ise mağduru geleneksel zorbalıktan daha fazla olumsuz olarak etkilemiştir. Ayrıca sanal mağdurların % 33'ü sanal zorbayı tanımazken % 39'u sanal zorbayla aynı sınıf düzeyindedir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığın diğer zorbalık türlerinden daha rahat yapıldığını ve bu duruma maruz kalan bireylerin zorbayı tanımadığını ortaya koymaktadır.

b)Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde giderek yaygınlaşan iletişim araçları çeşitli sorunları beraberinde getirmiş ve bu durum bilim insanlarımızı bu alanda araştırmaya yapmaya yöneltmiştir.

Topçu (2008) sanal zorbalık ve empati düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği bir araştırmada cinsiyet faktörünü de ele almış ve erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık davranışına meyilli olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca empati düzeyi arttıkça bireylerin zorbalık davranışını yapma eğilimlerinin düştüğü gözlenmiştir.

Arıcak (2009) üniversite öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile psikiyatrik belirtileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada sanal zorbalık davranışını yapan veya buna maruz kalan öğrencilerin psikiyatrik belirtileri sanal zorbalık durumuyla hiç karşılaşmamış öğrencilerden daha fazla çıkmıştır. Ayrıca sanal zorbalık yapan kişinin sosyal paylaşım sitelerinde farklı isimler kullandıkları tespit edilmiştir.

Cinsiyet değişkeni incelendiğinde erkekler ile bayanlar arasında sanal zorbalığa maruz kalma noktasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Fakat sanal zorbalık davranışını yapan erkekler bayarlardan daha sık farklı isim ve kimlik kullanmaktadırlar.

Erdur-Baker ve Tanrikulu (2010) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada sanal zorbalığı yapma veya buna maruz kalma durumları ile bunun psikolojik sonuçlarını incelemişlerdir. Sanal zorbalığa maruz kalma ile kişilerin depresyona girme durumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş sanal mağduriyetin depresif belirtileri arttırdığı tespit edilmiştir. Fakat sanal zorbalık ile depresyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca cinsiyet ve yaş faktörü incelendiğinde sanal zorbalık durumları ile yaş ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Çankaya ve Tan (2010) yaptıkları araştırmada; sanal zorbalık davranışları ile güvensizlik düzeyi ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemişler; internet bağımlılığının olan kişilerin sanal zorbalık davranışlarını arttırdığı tespit edilmiştir.

Çiftçi (2010) tarafından ortaöğretim öğrencilerine uygulanan bir araştırmada sanal zorbalık ve empatik eğitim düzeyleri arasında ilişki incelenmiş öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilimleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ayas ve Horzum (2011) öğretmenlere yönelik yaptıkları bir araştırmada; sanal zorbalık algılamaları ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş öğretmenlerin sanal zorbalık algıları ile cinsiyet, yaş ve branş açısından anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Soydaş (2011) ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelediği araştırmasında ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini yaygın bir biçimde kullandıkları görülmektedir

Erkeklerin teknolojik aletlere sahip olma oranlarının kızlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. İnterneti kullanım yerinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında erkeklerin interneti sıklıkla kendi odalarında, internet kafede ve kablosuz internet bağlantısı (wireless) olan yerlerde, kızların ise evlerinde yatak odalarının dışında, okulda ve bir arkadaşın/akrabanın evinde daha fazla kullandıkları gözlenmiştir. Sanal zorbalığın yaygınlık oranları incelendiğinde ise ergenlerin % 12.7' sinin sanal zorbalığa bir şekilde dâhil olduğu görülmektedir. Sanal zorbalığın sınıf düzeyinde farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. Küçük yaştaki ergenlerin interneti daha sık kullandıkları için sanal zorbalığa daha azla maruz kaldıkları gözlenmiştir. Ergenlerin sanal zorbalığa dâhil olmaları anne ve babaların teknolojiyi kullanma şekillerinden etkilendiği görülmüştür.

Eroğlu (2011), riskli internet davranışların sanal zorbalıkla ilişkisini araştırdığı çalışmasında riskli internet davranışının sanal zorbalığı arttırdığını ortaya koymuştur. Ayrıca aile desteği alan ve erdem gibi öz değer alanları iyi olan bireylerin sanal zorbalıkla olan ilişkisi negatif bulunmuştur. Onay alma, rekabet ve akademik yeterlik gibi dışsal öz değer alanları ile sanal zorbalık arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Serin (2012) ergenlerde sanal zorbalık / sanal mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşlerini araştırdığı çalışmasında öğrencilerin %26.52'sinin sanal zorbalığa dâhil olduğunu bulgulamıştır. Öğrencilerin %9.42 si sanal zorba,%11.79'u sanal mağdur,%5.31' inin ise hem sanal zorba hem de sanal mağdur oldukları tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkeni incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden sanal zorba ve mağdur oldukları bulunmuştur. Sınıf değişkeni incelendiğinde sınıf seviyesi arttıkça sanal zorbalık davranışı artmakta iken sanal mağdur olma durumu azalmaktadır.

Öğrencinin internete girdiği yer değişkeni incelendiğinde internete internet kafeden giren öğrencilerin internete ev ve okullarından giren öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık davranışı gösterdiği bulunmuştur.

Ayrıca internete girme süresi arttıkça öğrencilerin sanal zorbalık davranışı gerçekleştirmeleri daha fazlalaşmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda öğrenciler sanal zorbalık davranışlarında bulduklarında ya da sanal mağdur olduklarında ilk önce bu durumu ebeveynleri ile paylaşmaktadırlar.

Yaman ve Peker (2012), ortaöğretim öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyete ilişkin algılarını araştırdıkları çalışma sanal zorba davranışlarını oluşmasının nedenleri; can sıkıntısı, intikam alma isteği, arkadaş ortamı olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin zorbaca davranışları sürdürme nedenleri ise; iyi zaman geçirmek, arkadaşlıkları sürdürme olarak tespit edilmiştir. Öğrenciler sanal zorbalığa maruz kaldıklarında ise öfke ve üzüntü duyguları yaşadıkları bulunmuştur.

Peker, Eroğlu ve Çitemel (2012) boyun eğici davranışlar ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada boyun eğicilik düzeyi yüksek olan erkek öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık davranışına yöneldikleri görülmüştür. Cinsiyet değişkeni incelendiğinde erkek öğrencilerin daha fazla sanal zorbalık davranışı gerçekleştirdikleri bulgulanırken sanal mağduriyet cinsiyet açısından farklılık göstermemiştir.

Ayas ve Horzum (2012), öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumlarının incelediği çalışmada öğrencilerin %18,6'sının sanal zorbalığa maruz kaldığı, %11,6'sının sanal zorbalık davranışlarını gösterdiği tespit edilmiştir. Sınıf seviyesi değişkeni incelendiğinde en fazla sanal zorbalık yapan kademe ilköğretim ikinci kademenin son sınıfında bulunan öğrenciler olarak bulgulanırken sanal zorbalığa en fazla maruz kalan kademe ise 6.sınıf öğrencileri olarak tespit edilmiştir. Sanal zorbalığın yapıldığı ve sanal zorbalığa maruz kalındığı ortamlar incelendiğinde en fazla sohbet odalarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kınay (2012) İstanbul'daki çeşitli ortaöğretim kurumlarında okuyan 400 öğrenci üzerinde uyguladığı lise öğrencilerinin sanal zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı açısından incelediği araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre bilgisayar ve internet kullanımında riskli davranış gösterdiğini tespit etmiştir. Buna bağlı olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla suça maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca sanal zorbalığa kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha duyarlılıkta oldukları bulunmuştur.

Manap (2012) tarafından yapılan araştırmada cinsiyet faktörü incelendiğinde erkek öğrencilerin sanal zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sınıf seviyesi faktörü incelendiğinde sınıf düzeyi ile sanal zorbalık düzeyinin doğru orantılı olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca öğrencilerin internet kullanım sıklığı ile sanal zorbalık düzeyleri yine doğru orantılı çıkmıştır.

Özel (2013) İstanbul İli Fatih İlçesi'ndeki ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören (9, 10, 11 ve 12'nci sınıf) öğrenciler üzerinde uygulanan sanal zorbalık, sanal mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi incelemiştir. Cinsiyet faktörü incelendiğinde sanal zorbalık puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırma sonucunda erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptığı görülmüştür. Fakat sanal mağduriyet puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yaş faktörü incelendiğinde sanal zorbalık puanları ile yaş arasında anlamlı bir fark bulunamazken sanal mağduriyet puanları ile yaş arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırma sonuçları incelendiğinde 16 yaşındaki öğrencilerin, 13 ve 14 yaşlarında bulunan öğrencilerden daha fazla mağdur oldukları tespit edilmiştir. Okul faktörü incelendiğinde okul türü ile sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir fark varken, sanal zorbalık puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Peker (2013) insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemleri internet kullanımı ve sanal zorbalık üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada, insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının uygulandığı grupta yer alan katılımcıların, sanal zorbalık düzeyinin azaldığı ve bu azalmanın kalıcı olduğunu

bulgulamıştır. Yani uygulanan psiko-eğitim programı sanal zorbalık davranışının gelişimini azaltmaktadır. Ayrıca insani değerler psiko-eğitim programının, katılımcıların, sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük, hoşgörü gibi insani değerler konusunda farkındalık kazanmalarını ve bireylerin bilişim ve iletişim teknolojilerini başkalarına zarar vermeden sorumlu bir şekilde kullanmasını sağladığını bulgulamıştır. Cinsiyet aktörü incelendiğinde insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının uygulandığı deney grubundaki katılımcıların sanal zorbalık düzeyinin ve problemleri internet kullanım düzeyinin cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Tanrikulu (2013), gerçeklik terapisi yönelimli müdahale programının ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerinin sanal zorbalık davranışları üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada elde edilen bulgular gerçeklik terapisi yönelimli müdahale programının sanal zorbalık üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerin sanal zorbalıkla ilişkisi incelendiğinde benlik saygısı ve empatik eğiliminin sanal zorba davranışlarla negatif ilişkisi saptanırken öfke ve fiziksel saldırganlık ile sanal zorbalık arasında pozitif yönde ilişki saptanmıştır.

Çalışan (2013) ilköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve sanal zorbalık durumlarının incelediği 632 sekizinci sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada öğrencilerin %96,4 ünde herhangi bir bağımlılık belirtisine rastlamamıştır. Cinsiyet faktörü incelendiğinde internet bağımlılık eğilimlerinin cinsiyete göre değişmediği bulunmuştur.

Öğrencilerin internet bağımlılık eğilimleri ile evlerinde internet bağlantısı olma durumu arasında bir fark tespit edilememiştir. Sanal zorbalık durumunun en fazla yaşandığı ortam sosyal paylaşım siteleri olarak belirlenmiştir.

Cinsiyet faktörü incelendiğinde kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptıkları ve sanal zorba mağdur oldukları tespit edilmiştir. Sanal zorba olma ve bu davranışa maruz kalma durumu evde internet olma durumlarına; haftalık internet kullanma saatlerine, internette kendilerini özgür hissetme seviyelerine ve yaşlarına göre farklılık göstermemektedir.

Kocatürk(2014) 1080 öğrenci üzerinde uyguladığı ortaokul öğrencilerinin akran zorbalığı ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında akran zorbalığı eğilimi ile sanal zorbalık eğilimi arasında pozitif bir korelasyon saptanmıştır. Buna göre akran zorbalığında mağdur durumda olan öğrenciler sanal zorbalık durumunda da yine mağdur duruma düşmektedirler. Cinsiyet faktörü göz önüne alındığında kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha az zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Kendini haklı görme ve akran zorbalığı cinsiyet açısından farklılık göstermemektedir.

Ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde sanal zorbalığın ülkemizde oldukça yaygın olduğu ve mağdurlar üzerinde ciddi etkiler bıraktığı saptanmıştır. İlk bakışta fiziksel zorbalığın daha fazla olumsuz etki bıraktığı görünse de araştırmalar sanal âlemde yapılan zorbalık davranışının gerçek zorbalık davranışından daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Sanal zorbalıkta zorba ve mağdur çoğu kez birbirlerini tanımamakta ve gerçekte olduğundan daha rahat davranmaktadır. Çünkü zorba ve mağdur fiziksel olarak aynı ortamda bulunmamaktadır. Bu durum sanal zorbanın mağduru kolayca etkilemesine neden olmaktadır.

C)Amaç

Araştırmanın genel amacı; ortaöğretim de öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, ebeveynlerin eğitim durumları, ailelerin gelir durumları, kardeş sayıları değişkenlerine göre sanal zorbalık ve sanal mağdur olma durumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği ve ergenlerde empati düzeyinin ve kişilik özelliklerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- 1-Cinsiyete göre ergenlerde sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 2- Sınıf düzeylerine ergenlerde göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 3- Okul türüne göre ergenlerin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 4- Ailenin gelir durumuna göre ergenlerin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 5- Ailenin eğitim durumuna göre ergenlerin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 6- Sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları empatinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
- 7- Kişilik puanları sanal zorbalığın anlamlı bir yordayıcısı mıdır?
- 8-Kişilik puanları sanal mağduriyetin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

D)Önem

Günümüzde birçok bilim insanının üzerinde hemfikir olduğu dürtülerin başında saldırganlık gelmektedir. İnsanlığın varoluşundan itibaren bireyin bu dürtüsü insanlık tarihinin şekillenmesi üzerinde önemli bir yere sahiptir. İnsanlık tarihinde yaşanan savaşların, katliamların, ölümlerin nedeni hep çıkar çatışması olarak görülmüştür. Oysaki insanlar çıkarlarını koruma adına yaptıkları savaşlarda saldırganlık dürtülerini de tatmin etmişlerdir. Saldırganlığın bir türevi olan şiddet son dönemde toplumda sıklıkla görülmeye başlanmış ve birçok şiddet türü ortaya çıkmıştır. Bunlar: aile içinde meydana gelen ve genellikle erkeğin eşine uyguladığı şiddet, yetişkinlerin çocuklara uyguladığı şiddet, genelde statlarda meydana gelen ve taraftarların karşı takım taraftarlarına ve oyuncularına uyguladığı şiddet, günümüzde üzerinde önemle durulan ve birçok düzenlemenin yapıldığı okul ortamında şiddet ve son olarak bireyin kendine uyguladığı şiddet türü olan intihar da toplumun sorun olarak algıladığı başlıca şiddet türleridir.

Şiddetin bu denli yaygın olmasının birçok nedeni vardır. Bunların birçoğu ailesel ve çevresel etmenlerdir. Çünkü kişinin çocukluktan itibaren içerisinde yer aldığı, vakit geçirdiği ve kişiliğini şekillendirdiği ortamlar kişinin ailesi ve sosyal çevresidir. Aile bireyin kişiliğinin şekillenmesinde en önemli role sahiptir. Bu bağlamda ailenin çocuk yetiştirmede uygulayacağı yanlış yöntemler bireyi olumsuz olarak etkileyecek ve saldırgan tavırlar göstermesine neden olacaktır. Anne baba arasındaki ilişki, ailenin çocuklarıyla kurmuş olduğu ilişki, ailenin sosyo-ekonomik durumu şiddetin ve zorba davranışların ortaya çıkmasında rol oynamaktadır (Gökler,2007).

Zorba ve saldırgan davranışların artmasında çevresel etmenlerde önemli bir yere sahiptir. Toplumda ateşli silahlara ulaşmanın ve kullanımının yaygın olması, kişiyi saldırganlığa sürükleyecek alkol ve uyuşturucuya erişimin kolay olması, medyada saldırganlık içeren davranışların sıklıkla yer alması, insanların kalabalık ortamlarda yaşaması gibi nedenler zorba ve saldırgan davranışların görülme sıklığını arttırmaktadır.

Okul zorbalığı, sadece ülkemizde değil tüm dünyada bir sorun olarak algılanan ve üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Araştırmalar incelendiğinde zorba ve mağdur oranlarının %50 civarında olduğu görülmektedir (Pişkin, 2005).

Kişisel bilgilerin internet ortamında paylaşımının günden güne artması ve bu bilgilerin kötü amaçlı kullanımı da ciddi problemlere neden olmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen olumsuzluklara ek olarak çalışmamıza da konu olan bir başka olumsuzluk alanı da sanal zorbalıktır. Özellikle gençlerin anne-baba denetiminden uzak bir şekilde sanal ortamın sunduğu imkânları zorbalık için kullanması da ciddi sorunlar doğurmuştur. (Özdemir ve Akar, 2011). Yapılan araştırmalar sanal ortamda zorbalığa maruz kalan öğrencilerde depresyon ve düşük benlik algısına rastlanma olasılığının arttığını göstermektedir.

Ülkemizde giderek yaygınlaşan sanal zorbalık davranışının engellenebilmesi okullarda güvenliğin artırılabilmesi ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi önemlidir. Genç nüfusa sahip ülkemiz için öğrencilerde oluşacak problemlerin toplumun bugününü ve geleceğini etkileyecek olmasından dolayı bu konunun incelenmesi önem taşımaktadır.

E) Tanımlar, Temel Kavramlar

1.Saldırganlık

İstediklerini elde etmek amacıyla kaba güç kullanma durumu olan (Döğüşgen, 2005) saldırganlık, birine ya da bir nesneye zarar vermek amacıyla yapılan davranıştır. Bir davranışın saldırgan davranış olup olmadığını anlamak için davranışı sergileyen kişinin niyetini öğrenmek gerekir. Eğer amaç zarar vermekse saldırgan bir davranış olarak nitelendirilebilir ancak amaç zarar vermek değilse saldırgan bir davranış olmaz (Kağıtçıbaşı, 2006).

2.Zorbalık

Bir birey veya grup tarafından, savunmasız olan bir kişiye karşı yapılan, fiziksel veya psikolojik sonuçları olan ve süreklilik arz eden şiddet davranışlarıdır (Olweus, 1993).

3.Zorba

Kendisinden fiziksel ya da psikolojik olarak zayıf olan akranlarına kasıtlı ve sürekli olarak rahatsızlık veren öğrenci ya da öğrenci gruplarıdır (Pişkin, 2002).

Ayas(2010) zorbanın özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır:

- 1.Bedenen güçlü, enerjik ve aktiftir.
- 2.Mağdurdan yaşça ve fiziksel olarak büyüktür.
- 3.Evde vakit geçirmekten hoşlanmaz ve ailesiyle iletişimi iyi değildir.

4.Mağdur

Kendilerinden daha güçlü öğrencilerin zorbaca söz ve eylemlerine uğrayan öğrenci ya da öğrenci gruplarıdır (Pişkin, 2002).

Ayas(2010) mağdurun özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1.Bedenen zayıftırlar.
- 2.Enerjileri düşüktür.
- 3.Zorbalardan hem yaşça hem de fiziksel olarak küçüktür.
- 4.Çekingen, endişeli, sosyal becerileri zayıftır.
- 5.Evde vakit geçirmekten hoşlanır ve ailesiyle iyi ilişki kurar.

5. Zorba- Mağdur

Hem zorbaca söz ve eylemlerde bulunan, hem de zorbalığa maruz kalan öğrenci ya da öğrenci gruplarıdır (Pişkin, 2002).

6. Nötr

Akran zorbalığı olaylarına karışmayan; ne zorbalık yapan, ne de zorbalığa uğrayan normal akranlar ya da akran gruplarıdır(Gökler,2007).

7. Empati

Bir kişinin kendisini, karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakışıyla bakması, duygu ve düşüncelerini doğru anlamasıdır(Dökmen,1987).

8. Sanal Mağdur

Bir ya da birden fazla kişinin elektronik iletişim araçlarını kullanarak belirli bir zaman içerisinde ve devamlı olarak yapılan kasıtlı saldırganlık davranışlarından etkilenen kişidir (Smith ve diğ,2008).

9. Sanal Zorba

Dijital teknolojiyi diğer kişilere rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak amacıyla kullanan kişidir (Willard, 2007) .

II. BÖLÜM

YÖNTEM

A. Araştırmanın Modeli

Tarama modelleri, bir durumu olduğu gibi araştırıp açıklamayı hedefleyen araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2009). Bu çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Erzincan il merkezinde öğrenim görmekte olan ortaöğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Betimsel araştırmalar, "bir konunun hali hazırdaki durumunu saptamayı hedeflemektedir" (Karasar, 2009). İlişkisel tarama ise, "iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/ya da derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir" (Karasar, 2009).

B. Evren ve Örneklem

1. Evren

Bu çalışmanın evrenini; 2015 – 2016 eğitim – öğretim yılında Erzincan/Merkez de bulunan resmi ortaöğretim kurumlarının 9.,10.,11. ve 12., sınıfında öğrenim görmekte olan öğrencileri kapsamaktadır.

2. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini Tabakalı Örnekleme Yöntemi olarak belirlenmiştir. Tabakalı Örnekleme Yöntemi, evrendeki alt grupların belirlenip bunların evrende var oldukları aynı oranlarıyla örneklerinde temsil edilmelerini sağlayan bir örneklem seçme tekniğidir. Araştırmanın amacı bakımından evrendeki her bir tabakanın yüzdeliğine göre örneklem yansımalarının önemli olup, olmayışına göre tabakalardan örnek seçme işlemi oranlı ya da oransız olmak üzere iki şekilde yapılabilir. Oransız tabakalı örneklem, tabakaların evrendeki oranına bakılmaksızın, her tabakaya eşit sayıda eleman alınır (Karasar, 2009).

Kullanılan örnekleme yöntemiyle farklı türdeki beş ortaöğretim kurumu örnekleme alınmıştır. Çalışmada örnekleme dâhil edilen liseler: Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak belirlenmiştir. Örnekleme alınan okulların 9.10. ,11. ve 12. sınıflarından birer küme bu örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Örnekleme dâhil edilen toplam öğrenci sayısı beş yüz kırk dördtür. Fakat Eysenck Kişilik Envanteri'nin yirmi bir maddeden oluşan ve her bir maddenin bir puan değerinde olduğu “ yalan” alt ölçeğinden sekiz ve üzeri puan alan öğrencilerin cevaplamaları geçersiz sayıldığından toplamda elli beş öğrenci örneklem grubundan çıkarılmış ve araştırma dört yüz seksen dokuz öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo:1
Öğrenci Sayılarının Okul Türlerine Ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Okul Türü	9.Sınıf	10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf	Toplam
Fen Lisesi	26	26	25	28	105
Sosyal Bil. Lisesi	28	0*	37	23	88
Anadolu Lisesi	24	24	28	25	101
AİHL	25	23	24	27	99
MTAL	27	25	21	23	96
Toplam	130	99	134	126	489

*:Anadolu Öğretmen Liselerinden dönüşen Sosyal Bilimler Lisesine hazırlık sınıfı eklendiği için onuncu sınıf düzeyinde öğrenci bulunmamaktadır.

Tablo:2
Öğrenci Sayılarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	%	N
Erkek	46,10	225
Kız	53,90	264
Toplam	100,0	489

C. Varsayımlar

Bu araştırmada, araştırmaya katılan bireylerin Sanal Zorbalık Ölçeği, Sanal Mağduriyet Ölçeği, Eysenck Kişilik Envanteri, Temel Empati Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formunu gerçek durumlarını yansıtacak şekilde içten cevaplayacakları kabul edilmiştir.

Veri toplama araçlarına verilecek cevapların, var olan durumu ortaya koymayı sağlayacak kapsamda olacağı varsayılmıştır.

Erzincan il merkezinde, ortaöğretimde okuyan öğrencilerden oluşturulacak örneklem grubunun, evreni temsil edecek nitelik ve niceliğe sahip olduğu varsayılmıştır.

D. Sınırlılıklar

Bu araştırma, kullanılmış olan veri toplama araçları ve Erzincan il merkezinde öğrenim görmekte olan yaklaşık 500 lise öğrencisi ile sınırlıdır. Araştırmada ele alınan psikolojik değişkenler, uygulanan ölçüm araçlarının güvenilirlik ve geçerlik boyutlarıyla sınırlıdır.

E. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu, Sanal Zorbalık Ölçeği, Sanal Mağduriyet Ölçeği, Eysenck Kişilik Envanteri ve Temel Empati Ölçeği bu araştırmada veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmada öğrencilere ilişkin demografik bilgileri toplamak amacıyla Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda katılımcının okumakta olduğu okullar, yaş, cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu, kardeş sayısı ve gelir düzeyi gibi toplam sekiz soru bulunmaktadır. Etik kurallar ve gerçekçi cevaplar alabilmek amacıyla araştırma sırasında katılımcılara kimlik bilgilerini içeren sorular yöneltilmemiştir.

2. Sanal Zorbalık Ölçeği

Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012), tarafından geliştirilen Sanal Zorbalık Ölçeği hiçbir zaman, bazen, çoğu zaman ve her zaman yanıtlarının yer aldığı toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 96, en düşük puan 24'tür. Ölçekten alınacak puanlar ile sanal zorbalık düzeyleri doğru orantılıdır. Yani ölçekten alınan puanların artması sanal zorbalık düzeyinin yükseldiğinin bir göstergesidir.

Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) 'ın geliştirdikleri ve tek faktörlü bir yapı sergileyen ölçeği 103 denek üzerinde uygulanmış ve ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .95, test-tekrar test güvenirlik katsayısı .70 olarak bulmuşlardır.

Testin bu araştırmada uygulanması sonucu Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

3.Sanal Mağduriyet Ölçeği

Arıca, Tanrıku ve Kınay (2012), tarafından geliştirilen Sanal Mağduriyet Ölçeği evet ve hayır yanıtlarının yer aldığı toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 48, en düşük puan 24'tür. Ölçekten alınacak puanlar ile sanal mağduriyet düzeyleri doğru orantılıdır. Yani ölçekten alınan puanların artması sanal mağduriyet düzeyinin yükseldiğinin bir göstergesidir. Tek faktörlü bir yapı sergileyen ölçek 96 denek üzerinde uygulanmış ve ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .89 , test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bu araştırmada uygulanması sonucu Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .70 olarak bulunmuştur.

4.Eysenck Kişilik Envanteri

H.J.Eysenck ve S.B.G. Eysenck tarafından geliştirilen Eysenck Kişilik Envanteri Topçu (1982) tarafından Türkçe' ye çevrilmiştir. Eysenck Kişilik Envanteri 4 alt ölçekten ve 90'ı asıl 11' i yedek olmak üzere toplam 101 maddeden oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerin 21 maddesi yalan, 23 maddesi nörotizm, 25 maddesi psikotizm, 21 maddesi ise dışadönüklük ölçeğine aittir. Evet ve hayır yanıtlarından oluşan ölçeğin Topçu(1982) tarafından 1092 öğrenci üzerinde uygulanan ve Türkçe' ye uyarlanan formun tüm alt ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular testin Türkçe formunun ülkemizde uygulanabilir bir özellikte olduğunu göstermektedir (Akt. Tokgöz, 1997). Testin bu araştırmada uygulanması sonucu Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .78 olarak bulunmuştur.

5. Temel Empati Ölçeği

Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından geliştirilen Temel Empati Ölçeği Topçu (2008) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Temel Empati Ölçeği 2 alt faktör ve 20 maddeden meydana gelmektedir.

Bunların ilki 9 maddeden oluşan bilişsel empati faktörü ikincisi ise 11 maddeden oluşan duyuşsal empati faktörüdür. Beşli derecelendirme ölçeği kullanılan ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Ölçekten alınacak puanlar ile empati düzeyleri doğru orantılıdır. Yani ölçekten alınan puanların artması empati düzeyinin yükseldiğinin bir göstergesidir.

Ölçeğin orijinalinin bilişsel empati ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .79 duyuşsal empati ölçeğinin iç tutarlık katsayısı ise .85'tir.

Ölçeğin Türkçe formunda ise duyuşsal empati maddelerin iç geçerliliği .76, bilişsel empati maddelerin iç geçerliliği .80, tüm ölçek maddelerin iç geçerliliği ise .79'dur.

Testin bu araştırmada uygulanması sonucu Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .93 olarak bulunmuştur.

F. Veri Analizi

Araştırma verileri toplanarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve analizler için hazır duruma getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde değişkenlere bağlı olarak SPSS 17,0 programı kullanılmış, Bağımsız Gruplar t-testi, Tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Regresyon analizlerinden yararlanılmıştır.

III. BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmada ilk olarak öğrencilerin sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumlarının cinsiyet, sınıf düzeyleri, okul türleri, ailenin gelir durumu ailenin eğitim durumu değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

1. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 3,"de yer almaktadır.

Tablo:3
Cinsiyete Göre Sanal Zorbalık Ve Sanal Mağduriyet Puanlarına İlişkin Bağımsız Örnek T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	Sd	S.s.	t	p	
S.Z.P	Erkek	225	31,10	2	9,22	7,613	,000*
	Kız	264	26,33	487	3,96		
S.M.P	Erkek	225	28,51	2	3,64	6,757	,000*
	Kız	264	26,76	487	1,92		

* p < .01

Cinsiyete göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanlarına ilişkin bağımsız örnek t-testi sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir. SZ puanlarının cinsiyete göre anlamlı ölçüde farklılaştığı görülmektedir ($t_{487}: 7.613; p < .01$).

Tablo incelendiğinde erkek öğrencilerin sanal zorbalık puan ortalamaları 31.10, kız öğrencilerin sanal zorbalık puan ortalamaları ise 26.33 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre erkek öğrencilerin sanal zorbalık puanları kız öğrencilerin sanal zorbalık puanlarından yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak erkek öğrenciler kız öğrencilere nazaran daha fazla sanal zorbaca davranışlar sergilemektedirler denilebilir.

Tablo 3 'ün ikinci kısmı incelendiğinde. SM puanlarının cinsiyete göre anlamlı ölçüde farklılaştığı görülmektedir (t_{487} : 6.757; $p < .01$). Tablo incelenmeye devam edildiğinde erkek öğrencilerin sanal mağduriyet puan ortalamaları 28.51, kız öğrencilerin sanal mağduriyet puan ortalamaları ise 26,76 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre erkek öğrencilerin sanal mağduriyet puanları kız öğrencilerin sanal zorbalık puanlarından yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha fazla sanal mağdur olmaktadır denilebilir. Tablonun geneli incelendiğinde erkeklerin hem zorba hem de mağdur olma durumların kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

2. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun sınıf düzeyi açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7 "de yer almaktadır.

Tablo:4

Sınıf Düzeylerine Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi
Sonuçları

Sınıf Seviyesi	N	\bar{X}	S.s.	F	P
9.Sınıf	130	27,35	6,14	4,52	,004
10.Sınıf	99	29,26	9,12		
11.Sınıf	134	30,11	8,56		
12.Sınıf	126	27,48	4,40		
Toplam	489	28,52	7,28		

Tablo:5

Sınıf Düzeylerine Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler		p	Tukey
	Toplamı	Sd	Ortalaması	F		
Gruplar arası	706,136	3	235,379	4,52	,004*	9-11,11-12
Grup içi	25225,684	485	52,012			
Toplam	25331,898	488				

*p < .05

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre SZ puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları öğrencilerin sınıf düzeylerine göre SZP’ lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{3-485}: 4.525$, $p < .05$). Tablo incelediğinde dokuzuncu sınıfların sanal zorbalık puan ortalamalarının 27,35 olduğu 10.sınıfların sanal zorbalık puan ortalamalarının 29,26 olduğu,11.sınıfların sanal zorbalık puan ortalamalarının 30,11 olduğu ve 12.sınıfların sanal zorbalık puan ortalamalarının ise 27,48 olduğu gözlenmiştir. Farkın kaynağını bulmak üzere Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın 9-11 ve 11-12 sınıflar arasında olduğu görülmektedir.

Tablo:6

Sınıf Düzeylerine Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Sonuçları

Sınıf Seviyesi	N	\bar{X}	S.s.	F	P
9.Sınıf	130	26,90	2,82	3,39	,018
10.Sınıf	99	28,07	3,52		
11.Sınıf	134	27,58	2,89		
12.Sınıf	126	27,80	2,65		
Toplam	489	27,56	2,98		

Tablo:7
Sınıf Düzeylerine Göre SM puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi
Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey
Gruplar arası	89,096	3	29,699	3,393	,018*	9-10
Grup içi	4245,251	485	8,753			
Toplam	4334,348	488				

* p < .05

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre SM puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları öğrencilerin sınıf düzeylerine göre SMP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{3-485}: 3.393, p < .05$). Tabloyu incelediğimizde dokuzuncu sınıfların sanal mağduriyet puan ortalamalarının 26,90 olduğu, 10.sınıfların sanal mağduriyet puan ortalamalarının 28,07 olduğu, 11 ve 12.sınıfların sanal mağduriyet puan ortalamalarının ise sırasıyla 27,58 ve 27,80 olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlara mağduriyetin en fazla yaşandığı sınıf seviyesi 10. Sınıf olarak belirlenmiştir. Farkın kaynağını bulmak üzere Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın 9 ve 10 grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

3. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun okul türü açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 8, Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11 ‘de yer almaktadır.

Tablo:8
Okul Türlerine Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Okul Türü	N	\bar{X}	S.s.	F	P
Fen Lisesi	105	24,95	1,02	58,51	,000
Sosyal Bil. Lisesi	88	25,72	1,87		
Anadolu Lisesi	101	26,78	2,79		
AIHL	99	28,86	7,86		
MTAL	96	36,50	10,36		
Toplam	489	28,52	7,28		

Tablo:9
Okul Türlerine Göre SZ puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey
Gruplar arası	8453,10	4	2113,27	58,51	,000*	MKAL-DL
Grup içi	17478,71	484	36,113			
Toplam	25931,82	488				

* p < .05

Öğrencilerin okul türlerine göre SZ puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin okul türlerine göre SZP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{4-484}: 58,51, p < .05$).

.Tabloya göre Fen Lisesinin sanal zorbalık puan ortalaması 24.9, Sosyal Bilimler Lisesinin sanal zorbalık puan ortalaması 25.72, Anadolu Lisesinin sanal zorbalık puan ortalaması 26.78, Anadolu İmam Hatip Lisesinin sanal zorbalık puan ortalaması 28.86 ve Mesleki Teknik Anadolu Lisesinin sanal zorbalık puan ortalaması ise 36.50 ‘dir. Farkın hangi okullarda öğrenim gören öğrencilerden kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın MTAL ve DL(Diğer Liseler) grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde sanal zorbalığın en çok yaşandığı okul Mesleki Teknik Anadolu Lisesi olarak bulunmuştur. Bu okulu Anadolu İmam Hatip Lisesi takip etmektedir. Sanal zorbalık düzeyinin en düşük olduğu okul ise Fen Lisesi olarak belirlenmiştir.

Tablo:10

Okul Türlerine Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Okul Türü	N	\bar{X}	S.s.	F	P
Fen Lisesi	105	26,30	1,62	39,19	,000
Sosyal Bil. Lisesi	88	26,71	2,00		
Anadolu Lisesi	101	27,14	2,34		
A.İ.H.L	99	27,26	2,45		
M.T.A.L	96	30,45	3,98		
Toplam	489	27,56	2,98		

Tablo:11

Okul Türlerine Göre SM puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler		F	p	Tukey
	Toplamı	Sd	Ortalaması				
Gruplar arası	1060,425	4	265,106	39,19	,000*	MTAL-DL	
Grup içi	3273,923	484	6,764				
Toplam	4334,348	488					

*p < .05

Öğrencilerin okul türlerine göre SM puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin okul türlerine göre SMP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{4-484}: 39.19, p < .05$). Tabloya göre Fen Lisesinin sanal mağduriyet puan ortalaması 26.30, Sosyal Bilimler Lisesinin sanal mağduriyet puan ortalaması 26.71, Anadolu Lisesinin sanal mağduriyet puan ortalaması 27.14, Anadolu İmam Hatip Lisesinin sanal mağduriyet puan ortalaması 27.26 ve Mesleki Teknik Anadolu Lisesinin sanal mağduriyet puan ortalaması ise 30,45 ‘dir. Farkın hangi okullarda öğrenim gören öğrencilerden kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın MTAL ve DL(Diğer Liseler) grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir

Tablo incelendiğinde sanal mağduriyet düzeyinin en yüksek olduğu okul Mesleki Teknik Anadolu Lisesi olarak bulunmuştur. Bu okulu Anadolu İmam Hatip Lisesi takip etmektedir. Sanal mağduriyet düzeyinin en düşük olduğu okul ise Fen Lisesi olarak belirlenmiştir.

Okul türüne göre ergenlerin sanal zorbalık düzeylerinin belirlendiği tablo ile mevcut tablo mukayese edildiğinde okulların sanal zorbalık ortalamaları ile sanal mağduriyet ortalamaları arasında doğru orantı olduğu göze çarpmaktadır.

Yani sanal zorbalık düzeyi yüksek çıkan okulların sanal mağduriyet düzeyleri de yüksek çıkmıştır.

İki tablo karşılaştırılmaya devam edildiğinde Fen Lisesinin, Sosyal Bilimler Lisesinin ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin sanal mağduriyet puanları sanal zorbalık puanlarından yüksek çıkmıştır. Bu durum bu üç lisenin öğrencilerinin daha çok mağdur konumunda olduğunu göstermektedir. Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Mesleki Teknik Anadolu Lisesinin ise sanal zorbalık puanlarının sanal mağduriyet puanlarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuca göre bu iki okulun ise daha çok zorba konumunda olduğu söylenebilir.

4. Sanal zorba ve sanal mağdur olma durumunun açısından farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 12, Tablo 13, Tablo 14, Tablo 15“de yer almaktadır.

Tablo:12

Ailenin Gelir Durumuna Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Gelir Durumu	N	\bar{X}	S.s.	F	P
A1	71	31,22	9,71	7,22	,001
A2	206	28,66	6,93		
A3	212	27,49	6,42		
Toplam	489	28,52	7,28		

Tablo:13

Ailenin Gelir Durumuna Göre SZ puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			
	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	p	Tukey
Gruplar arası	748,891	2	374,446	7,22	,001*	A1-A2, A1-A3
Grup içi	25182,929	486	51,817			
Toplam	25931,820	488				

*p < .05

Öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre SZ puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 13’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre SZP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{2-486}: 7.22, p < .05$). Farkın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın A1-A2 ve A1-A3 grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde ailesinin gelir düzeyi 0-1000 tl (A1) arasında olan öğrencilerin sanal zorbalık puan ortalamaları 31.22, 1001-2000 tl (A2) arasında olanların puan ortalaması 28.66, 2001 tl ve üzeri(A3) olanların ise 27,49 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ailenin gelir düzeyi yükseldikçe sanal zorbalık durumunda azalma meydana gelmektedir.

Tablo:14
Ailenin Gelir Durumuna Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi
Sonuçları

Gelir Durumu	N	\bar{X}	S.s.	F	P
A1	71	31,22	4,16	4,57	,011
A2	206	28,66	2,86		
A3	212	27,33	2,53		
Toplam	489	27,56	2,98		

Tablo:15
Ailenin Gelir Durumuna Göre SM puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler			Tukey
	Toplamı	Sd	Ortalaması	F	p	
Gruplar arası	80,032	2	40,016	4,57	,011*	A1-A2, A1-A3
Grup içi	4254,316	486	8,754			
Toplam	4334,348	488				

* p < .05

Öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre SM puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 15’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre SMP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir (F₂₋₄₈₆: 4.57, p < .05). Farkın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın A1-A2 ve A1-A3 grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde ailesinin gelir düzeyi 0-1000 tl(A1) arasında olan öğrencilerin sanal mağduriyet puan ortalamaları 28.53, 1001-2000 tl(A2) arasında olanların puan ortalaması 27.45, 2001 tl ve üzeri(A3) olanların ise 27.33 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre ailenin gelir düzeyi yükseldikçe sanal mağduriyet durumunda azalma meydana gelmektedir.

5. Sanal zorba ve sanal mağdur durumunun ailenin eğitim durumu açısından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçlar Tablo 16, Tablo 17, Tablo 18, Tablo 19, Tablo 20, Tablo 21, Tablo 22, Tablo 23'de yer almaktadır.

Tablo:16
Annenin Eğitim Durumuna Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Anne Eğt. Dur.	N	\bar{X}	S.s.	F	P
İ	190	30,09	8,84	7,35	,001
L	278	27,54	5,74		
Ü	21	27,42	7,88		
Toplam	489	28,52	7,28		

Tablo:17
Annenin Eğitim Durumuna Göre SZ puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey
Gruplar arası	761,400	2	380,700	7,35	,001*	İ-L
Grup içi	25170,420	486	51,791			
Toplam	25931,820	488				

*p < .05

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre SZ puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre SZP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{2-486}: 7.35, p < .05$). Farkın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın İ ve L grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde annesinin eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin sanal zorbalık puan ortalamaları 30.09, lise olanların 27.54 üniversite olanların ise 27.42 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre annenin eğitim düzeyi yükseldikçe sanal zorbalık durumunda azalma meydana gelmektedir.

Tablo:18
Annenin Eğitim Durumuna Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans
Analizi Sonuçları

Anne Eğt.Dur.	N	\bar{X}	S.s.	F	P
İ	190	27,80	3,33	1,00	,366
L	278	27,42	2,70		
Ü	21	27,28	3,00		
Toplam	489	27,56	2,98		

Tablo:19
Annenin Eğitim Durumuna Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA
Testi Sonuçları

	Kareler		Kareler		F	p
	Toplamı	Sd	Ortalaması			
Gruplar arası	17,903	2	8,951		1,00	,366*
Grup içi	4316,445	486	8,882			
Toplam	4334,348	488				

*p < .05

Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre SM puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 19’da gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerine göre SMP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaşmadığını göstermektedir ($F_{2-486}: 1.00, p > .05$).

Tablo incelendiğinde annesinin eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin sanal mağduriyet puan ortalamaları 27,80 lise olanların 27,42 üniversite olanların ise 27,28 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre annenin eğitim düzeyi farklılaşsa da öğrencilerin sanal mağduriyet durumlarında ciddi bir değişim meydana gelmemektedir.

Tablo:20
Babanın Eğitim Durumuna Göre SZ Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans
Analizi Sonuçları

Baba Eğt.Dur.	N	\bar{X}	S.s.	F	P
İ	66	28,59	6,76	15,80	,000
L	243	30,18	8,76		
Ü	180	26,27	3,93		
Toplam	489	28,52	7,28		

Tablo:21
Babanın Eğitim Durumuna Göre SZ puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi
Sonuçları

	Kareler		Kareler Ortalaması	F	p	Tukey
	Toplamı	Sd				
Gruplar arası	1583,914	2	791,769	15,80	,000*	L-Ü
Grup içi	24348,282	486	50,099			
Toplam	25931,820	488				

* p < .05

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre SZ puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 21’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre SZP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir (F_{2-486} : 15.80, $p < .05$). Farkın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın L ve Ü grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde babasının eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin sanal zorbalık puan ortalamaları 28,59 lise olanların 30,18 üniversite olanların ise 26,27 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre en fazla sanal zorbalık durumu babasının eğitim seviyesi lise olan öğrencilerde mevcuttur. Sanal zorbalık durumunun en düşük olduğu öğrenci grubu ise babası üniversite mezunu olan öğrenci grubu olarak bulunmuştur.

Tablo:22

Babanın Eğitim Durumuna Göre SM Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Baba Eğt.Dur.	N	\bar{X}	S.s.	F	P
İ	66	27,39	2,78	15,04	,000
L	243	28,25	3,40		
Ü	180	26,69	2,06		
Toplam	489	27,56	2,98		

Tablo:23

Babanın Eğitim Durumuna Göre SM puanlarına İlişkin Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Tukey
Gruplar arası	252,708	2	126,354	15,04	,000*	L-Ü
Grup içi	4081,639	486	8,39			
Toplam	4334,348	488				

* p < .05

Öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre SM puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 23’de gösterilmiştir. Test sonuçları öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerine göre SMP’lerinin anlamlı ölçüde farklılaştığını göstermektedir ($F_{2-486}: 15.04, p < .05$). Farkın hangi gelir gruplarından kaynaklandığını anlamak amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Tukey testi anlamlı farkın L ve Ü grupları arasındaki farktan kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo incelendiğinde babasının eğitim düzeyi ilköğretim olan öğrencilerin sanal mağduriyet puan ortalamaları 27,39 lise olanların 28,25 üniversite olanların ise 26,69 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre en fazla sanal mağduriyet durumu babasının eğitim seviyesi lise olan öğrencilerde mevcuttur. Sanal mağduriyet durumunun en düşük olduğu öğrenci grubu ise babası üniversite mezunu olan öğrenci grubu olarak bulunmuştur.

6.Sanal zorbalık ve sanal mağduriyetin empatiyi yordamasına ilişkin sonuçlar Tablo 24’ de verilmiştir.

Tablo:24

Empati Verilerinin Bağımlı Değişken; Sanal Zorbalık Ve Sanal Mağduriyet Değişkenlerinin Yordayıcı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kıs. r
Sabit	108,85	6,05		17,97	,00		
SZ	-,668	,11	-,322	-6,01	,00	-,393	-,095
SM	-,574	,27	-,113	-2,11	,00	-,316	-,263
R= 0.402	R ² =0.162						
F _(2,486) =46.97	p=.000						

Tabloda yer alan analiz sonuçlarında öncelikle empati değişkeni ile sanal zorbalık ve sanal mağduriyet değişkenleri arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelendiğinde empati ile sanal zorbalık arasında negatif ve orta bir ilişki olduğu ($r=,393$), diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki ($r=,095$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Sanal zorbalık ve sanal mağduriyet değişkenleri birlikte ele alındığında empati ile pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin ($R=,402$, $p<.001$) ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu değişkenler birlikte sanal zorba olma puanlarındaki değişimin %16 'sını açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin empati üzerindeki görece önem sırası, sanal zorbalık ($\beta= -,32$), sanal mağduriyet ($\beta= -,11$), olduğu görülmektedir.

Tablodaki bulgular incelendiğinde empati ile sanal zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Sanal zorbalık arttıkça empati düzeyi düşmektedir. Diğer bir deyişle sanal zorbalık boyutunda yüksek puan alan kimselerin daha az empatik eğilimleri olacaktır.

7.Dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenlerinin sanal zorbalığı yordamasına ilişkin sonuçlar Tablo 25 'de verilmiştir.

Tablo 25:

Sanal Zorba Olma Verilerinin Bağımlı Değişken; Dışadönüklük, Psikotizm Ve Nevrotizm Değişkenlerinin Yordayıcı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kıs. r
Sabit	31,28	1,49		21,00	,000		
DD	-,699	,07	-,38	-9,57	,000	-,434	-,399
Psik.	-,022	,08	-,01	-,25	,798	,025	-,012
Nevr.	,629	,09	,27	6,81	,000	,345	,295
R= 0.509	R ² =0.259						
F _(3,485) =56.475	p=.000						

Tabloda yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal zorba olma değişkeni ile dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenlerini yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir. Tablo incelendiğinde sanal zorba olma ile dışadönüklük arasında negatif ve düşük bir ilişki olduğu ($r=-,434$), diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve orta düzeyde bir ilişki ($r=-,399$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenleri birlikte ele alındığında sanal zorba olma ile pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin ($R=,509$ $p<.001$) ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu değişkenler birlikte sanal zorba olma puanlarındaki değişimin %25 'ini açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin sanal mağdur olma üzerindeki göreceli önem sırası, dışadönüklük ($\beta= -,38$), nevrozizm ($\beta=,27$), psikotizm($\beta=-,01$), olduğu görülmektedir.

Tablodaki bulgular incelendiğinde sanal zorbalıkla dışadönüklük arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Dışadönüklük arttıkça sanal zorbalık düşmektedir. Diğer bir deyişle dışadönük boyutunda düşük puan alan kimselerin sanal zorba olma eğilimlileri daha az artacaktır.

Ayrıca nevrozizm ile sanal zorbalık arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Buna göre kişinin nevrozizm düzeyi arttıkça sanal zorbalık düzeyi de artmaktadır.

7.Dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenlerinin sanal mağduriyeti yordamasına ilişkin sonuçlar Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26:

Sanal Mağdur Olma Verilerinin Bağımlı Değişken; Dışadönüklük, Psikotizm Ve Nevrotizm Değişkenlerinin Yordayıcı Değişken Olarak Alındığı Regresyon Analizi

	B	S.H.	β	t	p	İkili r	Kıs. r
Sabit	27,87	,657		42,42	,000		
DD	-,188	,032	-,253	-5,868	,000	-,296	-,257
Psik.	-,004	,037	-,004	-0,98	,992	,020	-,004
Nevr.	,215	,041	,227	5,287	,000	,276	,233
R= ,371	R ² =,137						
F _(3,485) =25,745	p=.000						

Tablo de yer alan analiz sonuçlarında öncelikle sanal mağdur olma değişkeni ile dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenlerini yordayacak değişkenler arasındaki ikili ve kısmi korelasyon sonuçları incelenecektir.

Tablo incelendiğinde sanal mağdur olma ile dışadönüklük arasında negatif ve orta bir ilişki olduğu ($r=,296$) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki ($r=,257$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Ayrıca sanal mağdur olma ile nevrozizm arasında pozitif ve düşük bir ilişki olduğu ($r=,276$) diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki kısmi korelasyon da negatif ve düşük düzeyde bir ilişki ($r=,233$) olarak hesaplandığı görülmektedir.

Dışadönüklük, psikotizm ve nevrozizm değişkenleri birlikte ele alındığında sanal mağdur olma ile pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin ($R=.371, p<.001$) ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu değişkenler birlikte sanal mağdur olma puanlarındaki değişimin %13 'ünü açıklamaktadır. Standartlaştırılmış regresyon katsayılarına göre, yordayıcı değişkenlerin sanal mağdur olma üzerindeki göreceli önem sırası, dışadönüklük ($\beta=-,25$), nevrozizm ($\beta=,22$), psikotizm($\beta=-,00$), olduğu görülmektedir.

Tablodaki bulgular incelendiğinde sanal mağduriyetle dışadönüklük arasında ters bir ilişki söz konusudur. Dışadönüklük arttıkça sanal mağduriyet düşmektedir. Diğer bir deyişle dışadönük boyutunda düşük puan alan kimselerin sanal mağdur olma eğilimlileri daha az olacaktır.

Ayrıca sanal mağduriyetle nevrozizm arasında da çok düşük olmakla birlikte doğru orantı tespit edilmiştir. Buna göre nevrozizm arttıkça sanal mağduriyet de artar denilebilir.

IV. BÖLÜM

SONUÇLAR

A. Sonuçlar

Bu çalışmada cinsiyet, sınıf düzeyleri, okul türleri, ailenin gelir durumu, ilenin eğitim durumu, empati ve kişilik özellikleri değişkenleri ile lise öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda lise öğrencilerinin cinsiyet, sınıf düzeyleri, okul türleri, ailenin gelir durumu, ailenin eğitim durumu, empati ve kişilik özellikleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

1-) Bu araştırmada elde edilen bulgular erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptığını ortaya koymuştur.

Yapılan bazı araştırmalar (Agatston, Kowalski ve Limber 2007; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Arıca ve diğerleri, 2008; Dilmaç, 2009; Özer ve Er, 2010; Ayas ve Horzum, 2011; Peker, Eroğlu ve Ada, 2011; Özdemir ve Akar, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Burnukara ve Uçanok, 2012; Özbay, 2013;) yaptığımız araştırmaya benzer bir şekilde erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını savunmuşlardır. Bunun aksine kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptığını savunan araştırmalar da vardır (Smith ve diğerleri, 2006; Topçu ve diğerleri, 2008).

Yapılan araştırmaya göre erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha fazla sanal zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Bu araştırmayı destekler nitelikteki araştırmalar (Ayas ve Horzum, 2012; Ayas ve Horzum, 2011;). Ayrıca kız öğrencilerin erkeklerden daha fazla sanal mağdur olduğunu savunan araştırmalar da vardır (Smith ve diğerleri, 2008). Bununla beraber sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyetle farklılaşmadığını savunan araştırmalar da mevcuttur (Peker, Eroğlu ve Ada, 2011; Özbay, 2013; Özdemir ve Akar, 2011).

Bu araştırmanın bulguları erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla sanal zorba davranışlar gösterdikleri ve kızlardan daha çok sanal mağdur durumuna düştüklerini göstermektedir. Buna göre erkekler hem zorba hem de mağdur konumundadır. Bunun nedenini Ayas ve Horzum (2011) erkek öğrencilerin bilgisayar ve interneti kızlardan daha fazla kullanmasına bağlamaktadır. Bunun yanında aynı cinsiyetten öğrencilerin öğrenim gördüğü okullarda, her iki cinsiyetin birlikte öğrenim gördüğü okullardan daha az sanal zorbalık olaylarının olduğu bulunmuştur. Bu bulgu her iki cinsiyetin birlikte öğrenim gördüğü okullarda sanal zorbalığın daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Toplumumuzda erkeklerin daha özgürce hareket edebilmeleri kızlara nazaran bilgisayar kullanımı arttırmakta ve internet kafelerde daha çok vakit geçirmelerine olanak tanımaktadır. Kız öğrenciler ise erkeklere nazaran bilgisayar ve interneti daha denetimli kullanmaktadırlar (Ayas ve Horzum, 2011). Toplumumuzda kızlar erkeklerden daha çok korunmaktadır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha az zorba ve mağdur olmalarının bir diğer nedeni de toplumun kızlara karşı korumacı tavrı gösterilebilir.

2-)Bu çalışmada elde edilen bulgular sınıf seviyesi arttıkça sanal zorbalığın da arttığı yönündedir. Çalışmada 10 ve 11 sınıflarda sanal zorbalık ortalamaları artarken 12. Sınıfta sanal zorbalık ortalaması düşmektedir. Bunun nedeni 12.sınıf öğrencilerinin sınavlara hazırlanmaları ve bilgisayar ve cep telefonu gibi teknolojik araçları sıklıkla kullanmamaları olarak gösterilebilir.

Ergenlik dönemindeki öğrenciler yaş itibarıyla büyümekte ve internet ve bilgisayar daha cesurca kullanmaktadırlar. Buna ek olarak gerek akranlarıyla gerek kendilerinden yaşça büyük okul arkadaşlarıyla geliştirilen arkadaş ilişkileri internet ve bilgisayar farklı şekillerde de kullanmalarına neden olabilir.

Yapılan çalışmaya tezat oluşturabilecek nitelikteki araştırmalar da mevcuttur. Buna göre sanal zorba ve mağdur olma durumu ile sınıf düzeyinin farklılaşmadığını savunan çalışmalar da vardır. (zdemir ve Akar, 2011; Smith ve diğerleri, 2006).

3-)Bu araştırmada elde edilen bulgular farklı okullarda öğrenim gören öğrencilerin sanal zorbalık ve mağduriyet durumları farklılaştırdığı yönündedir.

Sanal zorbalığın en çok yaşandığı okul Mesleki Teknik Anadolu Lisesi olarak bulunmuştur. Bu okulu Anadolu İmam Hatip Lisesi takip etmektedir. Sanal zorbalık düzeyinin en düşük olduğu okul ise Fen Lisesi olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin sanal mağduriyet değerleri de sanal zorbalık değerleriyle benzerlik göstermektedir. Sanal zorbalık düzeyleri yüksek olan okulların sanal mağduriyet düzeyleri de yüksektir. Bu sonuçlara göre sanal zorbalık yapan öğrenciler diğerlerine nazaran daha fazla mağdur durumuna düşmektedir. Okulların ğrenci giriş puanlarıyla sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları incelendiğinde en yüksek giriş puanına sahip olan Fen Lisesinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları diğerlerine göre düşük çıkmıştır. Öğrenci giriş puanı diğer okullara göre düşük olan Mesleki Teknik Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları diğer okullardan daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin internet ve bilgisayarını daha güvenli kullandığını ve sanal zorba ve mağdur konumunda pek bulunmadıklarını göstermektedir. Bunun aksine Ayas ve Horzum (2011) yaptıkları araştırmada özel liselerde okuyanlar ve sınavla alınan Anadolu liselerindeki öğrencilerin diğer liselerdeki öğrencilerden daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını bulmuştur. Bunun nedeni ise teknolojik imkanlara sahip olan ve teknolojiyi iyi kullanabilen kişilerin sanal zorbalık olaylarını bu imkanlara sahip olmayan ve teknolojiyi iyi kullanamayan kişilere göre daha fazla sergileyeceği olarak açıklanmıştır.

4-)Bu araştırmada elde edilen bulgular aileleri farklı gelir düzeyine sahip öğrencilerin sanal zorbalık ve mağduriyet durumların farklılaştığı yönündedir.

Bu araştırmada gelir seviyesi düşük olan ailelerinin çocuklarının daha çok sanal zorbalık yaptığı ve sanal mağduriyete maruz kaldığı bulunmuştur. Fakat bunun aksini savunan araştırmalar da vardır. Konuyla alakalı yapılan benzer çalışma incelendiğinde (Genç,2007) gelir düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığı belirtilmiştir. Araştırmacı bu duruma gelir düzeyleri yüksek olan ailelerin çocuklar için sağladığı olanağın fazla olması ve denetimsiz kullanmalarına göz yumulmasının neden olduğunu savunmuştur. Sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanlarının ailenin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini savunan araştırmalar da vardır (Özbay 2013; Erdur-Baker ve Kavsut,2007).

Ailelerinin aylık gelirine göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamasının nedeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının toplumun geneline yaygınlaşması olabilir. Özellikle son dönemlerde hızla yaygınlaşan internet kafeler, ailelerinin aylık geliri ne olursa olsun bütün herkese internete rahatlıkla erişme olanağı sunmaktadır. Herkesin rahatlıkla internete erişme olanağına sahip olmasının, katılımcıların ailelerinin aylık gelirinin sanal zorbalıkta belirleyici bir rol oynamasını önlediği ileri sürülebilir.

5-)Bu araştırmada elde edilen bulgular aileleri farklı eğitim seviyesine sahip öğrencilerin sanal zorbalık ve mağduriyet durumların farklılaştığı yönündedir.

Araştırma sonuçlarına göre annenin eğitim düzeyi yükseldikçe sanal zorbalık durumunda azalma meydana gelmektedir. Fakat annenin eğitim düzeyi çocuklarının sanal mağduriyet düzeyini farklılaştırmamaktadır. Babanın eğitim seviyesi ile hem sanal zorbalık hem de sanal mağduriyet farklılaşmaktadır. Ailelerin eğitim seviyesi çocukların gelişimi açısından büyük öneme sahiptir. Buna bağlı olarak eğitim seviyesi düşük olan ailelerin gelişen teknoloji ve internet ortamının nasıl kullanılması gerektiğini çocuklarına öğretmemeleri bu durumun oluşmasına neden olur.

6-)Bu araştırmada elde edilen bulgular öğrencilerin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanları ile empati düzeyleri arasında bir ilişkinin var olduğu yönündedir.

Yapılan araştırmaya göre empati ile sanal zorbalık arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Buna göre sanal zorbalık arttıkça empati düzeyi düşmektedir. Diğer bir deyişle sanal zorbalık boyutunda yüksek puan alan kimselerin daha az empatik eğilimleri vardır. Konuyla alakalı literatür incelendiğinde benzer bir çalışmaya rastlanmıştır (Kowalski ve Limber, 2007).

Buna karşın empati puanlarının farklı zorbalık statülerine göre anlamlı bir farklılık göstermediğine ilişkin araştırma bulguları da mevcuttur (Gökler,2007; Pelencioğlu,2011).

Kendini bir başkasının yerine koyabilme (Dökmen,1988) olarak tanımlanan empati bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarını ve iletişim kurmalarını sağlar. Empati düzeyi yüksek olan bireylerin karşısındaki kişiye zarar vermesi beklenmez. Çünkü kendisi de mağdur durumuna düştüğünde nasıl bir ruh hali içerisinde olacağını düşünecektir (Kowalski ve Limber, 2007).

7-)Bu araştırmada elde edilen bulgulardan psikotozm, nevrotizm ve dışadönüklük boyutlarını içeren kişilik özelliklerinden sanal zorbalığın yordayıcısı dışadönüklük ve nevrotizm boyutları olmuştur.

Dışadönüklük boyutu ile sanal zorbalık arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişki, nevrotizm ile de pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunmuştur

Bu bulgu dışadönüklük arttıkça sanal zorbalığın azalmasını, nevrotizm puanı arttıkça sanal zorbalığın artacağını bir göstergesidir.

Fakat yapılan diğer bir araştırmaya gore kişilik ozelliklerinden zorbalık yapmanın en gul yordayıcısı duygusal dengesizlik, en zayıf yordayıcısı ise deneyime açıklıktır (elik ve diğerleri,2012).

8-)Bu araştırmada elde edilen bulgulardan psikotizm, nevrotizm ve dışadonklk boyutlarını içeren kişilik ozelliklerinden sanal mağduriyetin yordayıcısı dışadonklk ve nevrotizm boyutları olmuştur.

Dışadonklk boyutu ile sanal mağduriyet arasında negatif ve düşük bir ilişki, nevrotizm ile de pozitif yonl düşük bir ilişki bulunmuştur.

Bu bulgu dışadonklğn artmasıyla sanal mağduriyetin azalmasını, nevrotizmin artmasıyla sanal mağduriyetin artacağının bir gostergesidir.

Sanal zorba ve sanal mağdur olma ile dışadonklk boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını savunan araştırmalar da mevcuttur (İçellioğlu ve zden, 2014; elik ve diğerleri, 2012).

elik ve diğerleri (2012)'ne gore sanal mağduriyetle en yüksek ilişki kişilik boyutlarından duygusal dengesizlik boyutudur.

Ayrıca tarafından yapılan bir araştırmaya gore dışadonklğn sanal zorbalık için bir risk faktoru oluşturduğu da bulunmuştur (Eroğlu, 2014).

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde elde edilen bulguların birbirinden farklı olduğu gozlenmektedir (İçellioğlu ve zden, 2014; elik ve diğerleri, 2012; Eroğlu, 2014). Sanal zorbalık ve mağduriyet konusunun alan için yeni bir konu olması, rneklem grubunun farklılık gostermesi, farklı kişilik testlerinin kullanılması sonuçların farklı çıkmasına neden olur.

B. Öneriler

1-Bu çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran daha çok sanal zorbalığa ve mağduriyete maruz kalmaya meyilli olduğu bulunmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bunun nedenleri araştırılmalıdır.

2-Bu çalışmada 9 -12 arası sınıf düzeyleri sanal zorba ya da sanal mağdur olma durumunun farklılaştığı bulunmuştur. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda 5-12 arası sınıf düzeylerinde araştırma yapılabilir.

3-Bu çalışmada kişilik özelliklerinden sadece psikotizm, nevrozizm ve dışadönüklük boyutlarını tespit eden Eysenck Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda kişiliğin farklı boyutlarını ele alan ölçekler kullanılabilir.

4- Bu çalışmada sanal zorba olan öğrencilerin sanal mağdur olmaya daha çok meyilli olduğu bulunmuştur. Bu sonuçların nedenleri araştırılabilir.

5- Bu çalışmada kişisel bilgiler, empati ve kişilik özellikleri ile sadece sanal zorba olanlar ve sanal mağdur olanlar incelenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu değişkenlerle sanal zorbalığa ve mağduriyete seyirci kalanlar ve taraftar olanlar araştırılabilir.

V. BÖLÜM

KAYNAKLAR

AKÇALI, Özgür; *Kaygı seviyesinin empatik beceri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1991.

AKKOYUN, Füsün; Empatik Anlayış Üzerine *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*,1982.

AKKOYUN, Füsün; Empatik Eğilim Ve Ahlaki Yargı, *Psikoloji Dergisi*, S. 6, 1987.

ARICAK, Osman Tolga; ve Diğ; “Cyberbullying Among Turkish Adolescents”. *CyberPsychology & Behavior*, C. 11, S. 3, 2008, s.253 – 261.

ARICAK, Osman Tolga ; Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, , 2009, s.167-184.

ARICAK, Osman Tolga; “Sanal Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Bir Tehlike”, *Kariyer Penceresi*, www.kariyerpenceresi.com, S.2, 2011,s.10 – 12.

ARICAK, Osman T. TANRIKULU, Taşkın ve KINAY, Hüseyin. "Sanal Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*,; Yıl:17 ,S.1, 2012 s.101-114.

ARICAK, Osman T. TANRIKULU, Taşkın ve KINAY, Hüseyin. “Sanal Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları”, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2,S.11, 2012, s.1-6.

ARIMAN, Fatma; *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.

ATAŞALAR, Jale; *Üniversite öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine, cinsiyet ve Yaşlarına göre kendini açma davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1996.

ATİK, Gökhan; *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle schoolstudents*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2006.

AYAS, Tuncay; *Okullarda Yaygın Sorun Olan Zorbalığı Önlemek*, Maya Akademi Yayın Dağıtım, Sakarya,2010.

AYAS, Tuncay ve Horzum, M. Barış; *Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Algılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2011,s.619–640.

AYAS, Tuncay ve HORZUM, M. Barış; *İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu*. *İlköğretim Online*, S:2, 2012, s: 369-380.

AYDIN, Arzu; *Empatik becerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1996.

BANDURA, Albert; *Exercise of personel and collective efficacy in changing societies*. A. Bandura (Ed.) *Self-efficacy in changing societies* Cambridge: Cambridge University Press , 1997, s.1-45.

BELSEY, Bill; "Cyberbullying", <http://www.cyberbully.ca>,(13.11.2015), 2004.

BENET-MARTÍNEZ, Veronika. & JOHN, Oliver "Los Cinco Grandes Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait Multimethod Analyses of the Big Five in Spanish and English." American Psychological Association, 75(3),1998,729–750.

BİLGİN, Asude; *Okulda Şiddeti Önlemede Bir Yöntem: Çatışma Çözme*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2008.

BURGER, Jerry M; *Kişilik*. Çeviren; İ.D. Erguvan-Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.

CEYLAN, Aydoğan. Aykut; *Anne-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1993.

COSTA, Paul. VE MCCRAE, Robert; *NEO-PIR, Professional Manual*. *Psychological Assessment Resources*, 1992.

COSTA, Paul. VE MCCRAE, Robert VE DYE, David. (1991). Facet scales for agreeableness and conscientiousness; a revision of the Neo personality inventory. *Personality and Individual Differences*, 1991, s.887-898.

ÇALIŞGAN, Hüseyin; *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Sanal Zorbalık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2013.

ÇANKAYA, Halil İbrahim ve TAN, Çetin; "Effect of Cyber Bullying on the Distrust Levels of Pre-service Teachers: Considering Internet Addiction as a Mediating Variable". *Procedia Social and Behavioral Sciences*.C: 9, 2010, s.1634–1640.

- ÇAYIRDAĞ, Nur. *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okul kültürünü algılayışları ile zorbalık eğilimi ve zorbalıkla baş etme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.
- ÇELİK, Sayime; ATAK, Haluk ve ERGUZEN, Atilla; The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey, *Eurasian Journal of Educational Research*, S.49, 2012, s.129-150.
- ÇİFTÇİ, Serdar; *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2010.
- ÇİFTÇİBAŞI, Hale; *İsrahevinde kalmakta olan ergenlerin empatik beceri düzeylerinin israhevinde kalmayan yaşlıları ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü,1997.
- DEMİRBAĞ BOLAT, Saadet. *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerinin şiddete yönelik tutum ve zorba-mağdur olma durumlarının aile içi şiddet açısından incelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- DİLMAÇ, Bülent; Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Y.9,S.3, 2009,s.1291–1325.
- DÖKMEN, Üstün; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Rehberlik Merkezi'nde Sürdürülmekte Olan Psikodrama Çalışması, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*,1987.

- DÖKMEN, Üstün; Empatinin yeni bir modele dayandırılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi, *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:21, 1988.
- DÖKMEN, Üstün; Empatinin Yeni Bir Modele Dayanarak Ölçülmesi Ve Psikodrama İle Ölçülmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.21, 1989, s.1-2.
- DÖKMEN, Üstün; *İletişim Çatışmaları Ve Empati*, Sistem Yayıncılık, Ankara,2002
- DÖKMEN, Üstün; *İletişim Çatışmaları Ve Empati*, Sistem Yayıncılık, Ankara,2004
- DÖLEK, Nevin; *İlk ve ortaöğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve “zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi” programının etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim BilimleriEnstitüsü,2001.
- EKŞİ, Halil ve YAMAN, Erkan; *Çocuk ve Ergenlerde Şiddet*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.
- ELİAS, Maurice; ZINS, Joseph; *Bullying, Peer Harassment, and Victimization In The Schools*, New York, 2003.
- ERDUR-BAKER, Özgür; Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender, and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media Society*, C. 12, S. 1, 2010, s.109-125.
- ERDUR-BAKER, Özgür ve TANRIKULU, İbrahim ; “Psychological consequences of cyberbullying experiences among Turkish secondary school children”, *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 2010, s.2771-2776.

ERGİL, Doğu; Şiddetin Kültürel Kökenler, *Bilim ve Teknik Dergisi*, S: 399, 2001 , s. 40-41.

ERKUŞ, Adnan; *Psikolojik Terimler Sözlüğü*, Doruk Yayınları, Ankara, 1994.

EROĞLU, Yüksel; *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve Sanal zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2011.

EROĞLU, Yüksel; *Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.

ERTEN, Y., ARDALI, C; “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”, *Cogito Dergisi*,bs.5, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

EYSENCK, Hans J. ve WILSON,Glenn;*Kişiliğimizi Tanıyalım* ,Çeviren;Erkan Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

FLANNERY, Daniel;*Violence and Mental Health in Everyday Life*,Prevention and Intervention Strategies for Children and Adolescents,2005.

FREUD, Anna; *Ego Savunma Mekanizmaları*, Çeviren; Yeşim Erim, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.

FREUD, Sigmund. *Kitle Psikolojisi*, Cem Yayınları, İstanbul, 2000.

FİLİZ, A. *Farklı lise türlerindeki öğrencilerin empatik eğilimleri ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2009.

GEÇTAN, Engin; *Psikanaliz Ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

GİRGİN, Birsen; *Beş faktör kişilik modelinin işyerinde duygusal tacize (mobbing) etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2007.

GOLDBERG, Levis. The structure of phenotypic personality traits, *American Psychologist* ,1993, s.26-34.

GÖKLER, Rıza; “*İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*” .Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

GÖKSU, Turgut; *Sosyal Psikoloji*, 3. bs, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.

GÖZÜTOK F. Dilek; *Çocuklar Evde de Okulda da Dövülüyor, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu (içinde)*, Ed: Adem Solak, Hegem Yayınları, Ankara 2007, s. 133-149.

GÖZÜTOK, Dilek. *Eğitim ve Şiddet..* Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.

İÇELLİOĞLU, Serra ve ÖZDEN, Melis Seray; The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors, *Procedia Social and Behavioral Sciences Journal*, 2014, s. 4379-4383.

İNELSÖZ, Nilgün ve ÜÇANOK, Zehra; Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenler, Duygular ve Baş Etme Yollarının Niteliksel Analizi. *Hacettepe Üniversitesi Türk Psikoloji Yazıları*, Yıl: 16, S. 32, 2013, s.20-44.

İRANER, Semih; *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2009.

JOHNSON, John.ve OSTENDORF, Fritz. Clarification of the five-factor model Withthe abridged big five dimentional circumplex. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3 (63),1993,563-576.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; *Yeni İnsan Ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1999.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; *Yeni İnsan Ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2006.

KAPÇI Emine Gül; İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün Ve Sıklığının Depresyon, Kaygı, Benlik Saygısıyla İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S.1, 2004, s.1-13.

KARASAR, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2009.

KARLIER SOYDAŞ, Damla; *Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

KEITH, Susan. ve MARTIN, Michelle, E; “Cyber-Bullying: Creating A Culture of Respect in A Cyber World”, *Reclaiming Children and Youth*, S.13, 2005,p. 224-228.

KELEŞ, Ruşen. ve ÜNSAL, Artun. Kent ve siyasal şiddet, *Cogito*, 6-7, 1996,91-104.

KILIÇÇI Yadigar; *Okulda Ruh Sağlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.

- KINAY, Hüseyin; *Lise Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Duyarlılığının Riskli Davranış, Korumacı Davranış, Suça Maruziyet ve Tehlike Algısı ile İlişkisi ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012.
- KIZMAZ, Zahir; Okuldaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:30, 2006, s. 4770.
- KOCATÜRK, Metin; *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- KOÇ, Bozkurt; Okullarda Şiddet, 2.bs, e Yazı, İstanbul 2011.
- KOÇ, Zihni; *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2006.
- KOWALSKI, Robin.ve LİMBER, Susan; Electronic Bullying Among Middle School Students, *Journal of Adolescent Health*, 2007, s.22-30.
- KOWALSKI, Robin; LİMBER, Susan ve AGATSTON, P. W. Cyberbullying: Bullying in the digital age. *Blackwell Publishing*, New York, 2008.
- KÖKNEL, Özcan; *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Basımevi , İstanbul 1994.
- KÖKNEL, Özcan; *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Basımevi , İstanbul 1996.

LE BON, Gustev; *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, 2009.

LENHART, Amanda; *Cyber Bullying And Online Teens*, Amerikan Life Project, 2007.

MAHİROĞLU, Ahmet ve BULUÇ, Bekir; Ortaöğretim Kurumlarında Fiziksel Ceza Uygulamaları. *G.Ü. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1, S. 1, 2003, s. 81-93.

MANAP, Abdullah; “*İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Ve Sanal Zorbalık*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012.

MİLLER, Joshua; IRENE, Martin; SCHAMESS, Gerald; *School Violence and Children In Crisis*, Colarado,2003.

MİLES, Matthew.& HUBERMAN Michael; *Qualitative Data Analysis: Sourcebook for NewMethods (2nd.ed.) Thousand Oaks*, 1994.

MORGAN, Clifford T; *Psikolojiye Giriş*, Çeviren; Hüsnu Arıcı ve Diğ, Meteksan Yayınları, Ankara, 1999.

NAİR, Bilge. *Ergenlerin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2014.

OLWEUS, Dan; *Bullying at school*,What we know and what we can do,MA: Blackwell, Cambridge,1993.

OLWEUS, Dan; *Bullying or peer abuse at school: Facts and Intervention*,*Current Directions in Psychological Science*, S.4,1995,

s. 196-200.

OLWEUS, Dan. and ENDRESEN, I. M. The importance of sex-of-stimulus object: Age trends and sex differences in empathic responsiveness. *Social Development*, S.3, 1998,s.370–88.

ÖZEL, S. *Lise Öğrencileri Arasında Sanal Zorbalık, Sanal Mağduriyet, Depresyon ve Benlik Saygısı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.

ÖZTÜRK, G. *Okul Yönetiminde Rehberlik Anlayışı*. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü: İstanbul,2001.

PATCHİN, Justin. ve HİNDUJA, Sameer; Bullies move beyond the Schoolyard, *A preliminary look at cyberbullying. Youth Violence and Juvenile Justice*, C. 4, S. 2, 2006,s.148-169.

PATCHİN, Justin. ve HİNDUJA, Sameer; Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to off ending and victimization. *Deviant Behavior*, C. 29, S. 2, 2008,s.129-156.

PATCHİN, Justin. ve HİNDUJA, Sameer; Cyberbullying and selfesteem. *Journal of School Health*, C. 80, S. 12, 2010, s.614-621.

PEKER, Adem; *İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Problemleri İnternet Kullanımı ve Sanal Zorbalık Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,2013.

PEKER, Adem., EROĞLU, Yüksel., ÇİTEMEL, N ;Boyun Eğici Davranışlar İle Sanal Zorbalık ve Sanal Mağduriyet Arasındaki İlişkide Cinsiyetin Aracılığının İncelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, S:1, 2012, s:206 – 221.

PIŞKİN, Metin; Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi*, Yıl: 22,S:2, 1991,s.775–784.

PIŞKİN, Metin; Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Yıl. 2, S.2, 2002, s.531-562.

PIŞKİN, Metin; Okullarda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı.

VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (9-11 Temmuz). İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya(2003).

PIŞKİN, Metin ve AYAS, Tuncay; “ Zorba Ve Mağdur Lise Öğrencilerinin Utangaçlık, İçedönüklük, Dışadönüklük Ve Özsaygı Değişkenleri Bakımından İncelenmesi”, VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül), Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, 2005.

PIŞKİN, Metin; “İçedönük Ve Dışadönük Kişilik Yapısı”.

Eğitimde Bireysel Farklılıklar”, Editör: Y. Kuzgun ve D. Deryakulu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

PIŞKİN, Metin; Okulda Akran Zorbalığı, *Ankara Valiliği İl Milli Eğitim*

Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü “Okullarda Şiddet” Paneli. Ankara: 12 Ocak 2005.

RASKAUSKAS, Juliana. ve STOLTZ, Ann. D; Involvement in traditional and electronic bullying among adolescent, *Developmental Psychology*, C. 43, S. 3, 2007.

REHBER, Elife. ve ATICI, Meral; İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:18,S:1, 2009 ,s.323–342.

ROGERS, Carl; ” Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Seklidir. “

Çeviren; Füsün Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl.16,S.1, 1983,s.103–124.

ROGERS, Vanessa; Cyberbullying: activities to help children and teens to stay safe in

a texting, twittering, *Social Networking World*, London, 2010.

SARGIN, Nur; *Öğretmenlerin empati düzeylerinin geliştirilmesine ilişkin bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1993.

SATAN, Aysin. *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış*

Eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.

SERİN, Hüseyin;. *Ergenlerde sanal zorbalık / sanal mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*,

Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2012.

SHARİFF, Shaheen; Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations

to provide student safety in a virtual school environment. *Mc Gill Journal of Education*,2005, s.467-487.

- SHARİFF, Shaheen; Cyberbullying. Issues and Solutions for the school, the classroom, and the home, *Routledge*. New York, 2008.
- SLONJE, Robert. ve SMİTH, Peter; Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, S. 49, 2008,s.147-154.
- SMİTH, A.M; Protection of children online, Federal and state laws adresssing cyberstalking, cyberharresment and cyberbulling, CRS Report for Congres,2008.
- SOMER, Oya. VE GOLDBERG, Levis;The structure of turkish trait descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*,1999, s. 431-450.
- SOYDAŞ-KARKIER, Damla; *Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,2011.
- SÖNMEZ, Veysel; *Dizgeli Eğitimle Sınıf Ortamında Doğrudan Demokrasi*. Eğitim Araştırmaları, s. 64-72, 2003.
- SULER, John;“Conflicts in cyberspace: How to resolve conflict online”, <http://users.rider.edu/~suler/psy cyber/therintro.html>, (27.11.2015), 2002.
- SULLIVAN, Keith., Cleary, Mark. & SULLIVAN, Ginny.;*Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it*. California: 2004.
- SYTS, Y; Beyond the schoolyard: *Examining electronic bullying among Canadian youth*. Unpublished Master Thesis, Carleton University, Ottawa, 2004.

ŞAKİROĞLU, Mehmet; Öfke (Öfkeyi Olumlu Kullanmak),
Postiga Yayınları, İstanbul 2012.

TANRIDAĞ, Rana; *Ankara'daki ruh sağlığı hizmetlerinde çalışan personelin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

TAŞĞIN, Özden. (2007). The types of bullying in Turkish primary schools. [Elektronik baskı]. *Georgian Electronic Scientific Journal: Education Science and Technology*, 1(10), s.12-18.

TOKGÖZ, G. *Kişilik Bozuklukları ile İçedönüklük-Dışadönüklük Değişkeni Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

TOPÇU, Çiğdem, *Sanal Zorbalığın Empati, Toplumsal Cinsiyet, Geleneksel Zorbalık, İnternet Kullanımı Ve Yetişkin Denetimiyle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008.

TOPÇU, Çiğdem. ERDUR BAKER, Özgür ve ÇAPA-AYDIN, Yeşim.
"Temel Empati Ölçeği Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması," *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, S.34,2010, s.174-180.

TOTAN, Tarık; *Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri*

Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TÜRK DİL KURUMU; Türkçe Sözlük, Ankara: *Türk Dil Kurumu Yayınları*,1998.

ÜNAL,Cavit;İnsanları Anlama Kabiliyeti , *A.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*,1972.

VATANDAŞ, Celalettin; Aile ve Şiddet (Türkiye’de Eşler Arası Şiddet),
Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon 2003.

WILLARD, Nancy; Cyberbullying and cyber threats, US Department of Education
OSDF national conference, Washington, 2005.

WILLARD, Nancy; Cyberbullying and cyber threats, Responding to the challenge
of online social aggression, threats, and distress. *Research Press*, 2007.

YALÇIN, İlhan; *Ailelerinden Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

YAMAN, Erkan. ve PEKER, Adem; Ergenlerin Sanal Zorbalık ve Sanal
Mağduriyete İlişkin Algıları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,
S:3, 2012, s:819-833.

YAMAN, Erkan. EROĞLU, Yüksel ve PEKER, Adem; *Okul Zorbalığı ve Sanal Zorbalık*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2011.

YANBASTI, Gülgün; *Kişilik Kuramları*, Ege Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991.

YAŞAR, İbrahim. *Hemşirelik öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlar örüntüleri ve*

empatik beceri düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1993.

YBARRA, Michele. ve MITCHELL, Kimberly; Youth engage in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, C. 27, S. 3, 2004, s.319-336.

YILDIRIM, İbrahim; *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı Öğrencileri ile Psikoloji Öğrencilerinin Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Düzeyleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1990.

YILDIRIM, Soner. *Zorbalık, aile ortamı ve popülerite arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2001.

ZEL, Uğur; *Kişilik ve Liderlik*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2011.

VI. BÖLÜM

EKLER

Kişisel Bilgi Formu

1. **Cinsiyetiniz:** Erkek Kız

2. **Yaşınız:** 14 15 16 17 18

3. **Okulunuz:** Fen Lisesi Sosyal Bilimler Lisesi Anadolu Lisesi

Anadolu İmam Hatip Lisesi M.K.Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

4. **Sınıfınız:** 9 10 11 12

5. **Annenizin Eğitim Durumu:** İlköğretim Lise Üniversite

6. **Babanızın Eğitim Durumu:** İlköğretim Lise Üniversite

7. **Ailenizin gelir durumu:**

Asgari ücretten az

Asgari ücret- 1000 YTL arası

1001 YTL- 2000 YTL arası

2000 YTL den fazla

8. **Siz dahil kaç kardeşiniz?** 1 2 3 4 5 +

Temel Empati Ölçeği

Aşağıda size uyan ve uymayan özellikler sıralanmıştır. lütfen her maddeye ne ölçüde katılıp katılmadığınızı uygun kutuyu x ile işaretleyerek belirtiniz. Lütfen cevap verirken olabildiğince dürüst olunuz.

1= Kesinlikle katılmıyorum 2= Katılmıyorum

3= Ne katılıyorum ne katılmıyorum 4= Katılıyorum 5= Kesinlikle katılıyorum

	1	2	3	4	5
1) Arkadaşımın duyguları beni pek etkilemez.					
2) Üzgün olan bir arkadaşımın vakit geçirdikten sonra genellikle üzgün hissederim.					
3) Arkadaşım başarılı olduğunda onun ne kadar mutlu olduğunu anlayabilirim.					
4) İyi bir korku filmindeki karakterleri izleyince korkarım.					
5) Başkalarının duygularından hemen etkilenirim.					
6) Arkadaşlarımın korktuğunu anlamakta güçlük çekerim.					
7) Başka insanları ağlarken gördüğümde üzülmem.					
8) Başka insanların ne hissettikleri beni çok fazla ilgilendirmez.					
9) Birisi kendini kötü hissettiğinde onun neler hissettiğini genellikle anlayabilirim.					
10) Arkadaşlarımın korktuğunu genellikle anlarım.					
11) Televizyonda ya da filmlerde üzüntülü bir şeyler izlerken çoğunlukla ben de üzülürüm.					
12) İnsanların ne hissettiğini çoğunlukla onlar bana söylemeden anlayabilirim.					
13) Kızgın birini görmek hislerimi etkilemez.					
14) İnsanların neşeli olduğunu genellikle anlarım.					
15) Bir şeylerden korkmuş arkadaşlarımla birlikteyken ben de korkarım.					
16) Arkadaşımın kızgın olduğunu genellikle hemen fark ederim.					
17) Arkadaşlarımın hissettiklerine çoğunlukla kendimi kaptırırım.					
18) Arkadaşımın mutsuzluğu bana hiçbir şey hissettirmez.					
19) Arkadaşımın hissettiklerinin genellikle farkında değilimdir.					
20) Arkadaşlarımın mutlu oldukları anları anlamakta zorlanırım.					

Sanal Mağduriyet Ölçeği

Bu anket bilimsel bir çalışma için uygulanmaktadır. Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençlerin yaşayabildiği bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Bu yazılarda “**bir başkası**” şeklinde tanımlanan kişi sizin arkadaşınız olabilir ya da o kişiyi hiç tanımıyor da olabilirsiniz. Eğer okuduğunuz davranış “bana hiçbir zaman yapılmadı” diyorsanız “**Hayır**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranış “bana daha önce yapıldı” diyorsanız “**Evet**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

	SİBER MAĞDURİYET ÖLÇEĞİ	EVET	HAYIR
1	İnternette bir başkası benim adımı kullanarak kendisine e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açtı.		
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde bir başkası gizlice benim adımı kullanarak hesap açtı.		
3	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.		
4	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.		
5	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.		
6	Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerime girmeye çalıştılar.		
7	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarım girmeye çalıştılar.		
8	İnternette beni tehdit ettiler.		
9	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.		
10	İnternette benim iznim olmadan fotoğraflarımı bazı sitelerde yayınladılar.		
11	İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.		
12	İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.		
13	İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.		
14	İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.		
15	İnternette benimle alay ettiler.		
16	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.		
17	Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler.		
18	Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.		
19	Cep telefonundan benim fotoğraflarımı izinsiz diğer kişilere gönderdiler.		
20	Cep telefonundan bana hoşuma gitmeyen mesajlar gönderdiler.		
21	Cep telefonunu kullanarak benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.		
22	Cep telefonundan bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.		
23	Cep telefonunu kullanarak benimle alay ettiler.		
24	Telefonla beni arayarak rahatsız ettiler.		

Sanal Zorbalık Ölçeği

Sevgili Öğrenciler, Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz.

	SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.				
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.				
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.				
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.				
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.				
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım				
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.				
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.				
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.				
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlıyorum.				
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.				
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.				
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.				
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.				
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.				
16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoslanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.				
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim seyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.				
18	Cep telefonundan baska kisilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.				
19	Cep telefonundan baska kisilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diger kisilere gönderirim.				
20	Cep telefonundan baska kisilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.				
21	Cep telefonunu kullanarak baska kisilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.				
22	Cep telefonundan baska kisilere hakaret eden mesajlar gönderirim.				
23	Cep telefonunu kullanarak baska kisilerle alay ederim.				
24	Telefonla baskalarını arayarak onları rahatsız ederim.				

Eysenck Kişilik Envanteri

LÜTFEN HER SORUYU CEVAPLAYINIZ.	Evet	Hayır
1. Bir çok değişik merakınız var mı?		
2. Her hangi bir şeyi yapmadan önce durup enine boyuna düşünürmüsünüz ?		
3. Ruh haliniz sık sık inişler çıkışlar gösterir mi?		
4. Başkasının yaptığını bildiğiniz halde, hayatınızda hiçbir şey için övgü kabullendiğiniz oldu mu?		
5. Konuşkan bir insan mısınız?		
6. Borç içinde olmak sizi endişelendirir mi?		
7. Nedeni olmadığı halde kendinizi "tam anlamıyla bir hiç ve son derece mutsuz" hissettiğiniz oldu mu?		
8. Kendi payınızdan fazlasını almak için hiç açgözlülük ettiğiniz oldu mu?		
9. Geceleri evinizin kapısını, penceresini dikkatli bir şekilde kilitler misiniz?		
10. Oldukça canlı bir kimse misiniz?		
11. Bir çocuğu ya da bir hayvanı acı çekerken görmek sizi altüst eder mi?		
12. Yapmanız ya da söylemeniz gereken şeyler olduğundan sık sık endişe duyar mısınız?		
13. Bir şeyi yapacağınızı söylediğiniz zaman ortam ne kadar elverişsiz de olsa verdiğiniz sözü tutar mısınız?		
14. Paraşütle atlamaktan hoşlanır mısınız?		
15. Canlı bir toplantının genellikle kendinizi havasına kaptırır ve eğlenir miydiniz?		
16. Tedirgin bir kimse misiniz?		
17. Kendi suçunuz olduğunu bildiğiniz halde, bunu yapmaktan ötürü hiç başka birisini suçladığınız oldu mu?		
18. Yeni kimselerle tanışmaktan hoşlanır mısınız?		
19. Sigorta projelerinin iyi bir fikir olduğuna inanır mısınız?		
20. Duygularınız kolayca incinir mi?		
21. Bütün alışkanlıklarınız iyi ve arzu edilir cinsten midir?		
22. Sosyal olaylarda arka planda kalma eğiliminde misiniz?		
23. Garip ya da tehlikeli etkileri olabilecek uyuşturucuları kullanabilir misiniz?		
24. Sık sık "taştığınızı" hisseder misiniz?		
25. (Bir toplu iğne ya da düğme olsa bile) hiç başkasına ait bir şeyi aldığınız oldu mu?		
26. Çok gezmeyi sever misiniz?		
27. Sevdiğiniz kimseleri üzmemekten hoşlanır mısınız?		
28. Sık sık suçluluk duygusundan rahatsız olur musunuz?		
29. Bazen hiçbir şey bilmediğiniz şeyler hakkında konuşur musunuz?		
30. Okumayı, insanlarla tanışmaya tercih eder misiniz?		
31. Size kötülük etmek isteyen düşmanlarınız var mı?		
32. Kendinize sinirli bir kimse der misiniz?		
33. Kaba davrandığınız zaman daima özür diler misiniz?		
34. Çok arkadaşınız var mı?		

35. Bazen başkalarını gerçekten incitebilecek (zarar verecek) şakalardan hoşlanır mısınız?		
36. Endişe eden birisi misiniz?		
37. Çocukluğunuzda size söyleneni hiç itiraz etmeden hemen yapar mıydınız?		
38. Kendiniz için kaygısız diyebilir misiniz?		
39. Terbiyeli ve dürüst olmak sizin için çok önemli midir?		
40. Dehşet verici şeyler olabilir diye endişe eder misiniz?		
41. Başaksına ait bir şeyi hiç kırdığınız ya da kaybettiğiniz oldu mu?		
42. Yeni dostlar edinmek için genellikle ilk adımı siz mi atarsınız?		
43. İnsanlar size dertlerinden söz ettikleri zaman ne hissettiklerini kolayca anlayabilir misiniz?		
44. Kendinize gergin ya da ‘‘çok sinirli’’ bir insan diyebilir misiniz?		
45. Etrafta el altında kağıt sepeti bulunmadığı zaman lüzumsuz kağıtları yere atar mısınız?		
46. Başkalarıyla beraber olduğunuzda genellikle sessiz misiniz?		
47. Evliliğin modasının geçmiş olduğuna ve onsuz olunabileceğine inanıyor musunuz?		
48. Bazen kendinize karşı acıma duygusuna kapılır mısınız?		
49. Bazen azıcık böbürlenir misiniz?		
50. Sönük bir toplantıya kolaylıkla canlılık getirebilir misiniz?		
51. Dikkatli araba kullanan insanlar sizi rahatsız eder mi?		
52. Sağlığınız hakkında endişelenir misiniz?		
53. Herhangi bir kimse için hiç kötü ya da yakışsız şeyler söylediğiniz oldu mu?		
54. Arkadaşlarınıza şaka yapmaktan ya da komik şeyler anlatmaktan hoşlanır mısınız?		
55. Bir çok şeyin tadı (lezzeti) size aynı gelir mi?		
56. Bazen somurtur musunuz?		
57. Çocukluğunuzda hiç anne ya da babanıza karşı yüzsüzlük ettiğiniz oldu mu?		
58. İnsanlarla kaynaşmaktan hoşlanır mısınız?		
59. İşinizde hatalar olduğunu bilmek sizi endişelendirir mi?		
60. Uykusuzluk çekmekten şikayetçi misiniz?		
61. Yemekten önce daima temiz olmaya dikkat eder misiniz?		
62. İnsanlar sizinle konuşurken daima ‘‘bir hazır cevabınız bulunur’’ mu?		
63. Randevu yerinde vaktinden önce bulunmaktan hoşlanır mısınız*?		
64. Sık sık sebepsiz yere kendinizi yorgun hisseder misiniz?		
65. Oyun oynarken hiç hile yaptınız mı?		
66. Çabuk hareketi gerektiren şeylerden hoşlanır mısınız?		
67 Anneniz iyi bir kadın mıdır (mıydı) ?		
68. Sık sık hayatın çok sıkıcı ve donuk olduğu duygusuna kapılır mısınız?		
69. Hiç kimseden yararlanmaya kalktığınız oldu mu?		
70. Sık sık zamanınızın el verdiğinden daha çok faaliyete katılır mısınız?		
71. Sizi aldatmaya çalışan pek çok insan var mı?		
72. Görünüştünüz için çok endişelenir misiniz?		
73. Hoşlanmadığınız insanlara karşı bile daima nazik ve terbiyeli misiniz?		
74. Sizce, insanlar geleceklerini güvence altına alabilmek için sigorta ve tasarruf işleriyle çok mu zaman harcamaktadırlar?		
75. Ölmüş olmayı hiç istediğiniz olmuş muydu?		
76. Ortaya çıkmayacağından kesinlikle emin olsanız, vergi öderken kesinlikle kaçamak yapar mıydınız?		
77. Bir toplantıyı hareketlendirebilir misiniz?		

78. İnsanlara karşı kabalık etmemeye çalışır mısınız?		
79. Utandırıcı bir deneyimin (yaşantının) ardından uzun süre endişelenir misiniz?		
80. Kendi bildiğinizi yapmak için hiç ısrar ettiğiniz oldu mu?		
81. Trene, otobüse sık sık son dakika mı yetişirsiniz?		
82. "Asabi olmaktan" şikayetçi misiniz?		
83. Birinin duygularını incitmek için kasıtlı olarak bir söz söylediğiniz hiç oldu mu?		
84. Birbirlerine zararsız şakalar yapan bir toplulukta bulunmaktan nefret eder misiniz?		
85. Sizin kabahatiniz olmadığı halde arkadaşlıklarınız kolayca bozulur mu?		
86. Sık sık kendinizi yalnız hisseder misiniz?		
87. Anlatacağınız şeyin her zaman önceden denemesini yapar mısınız?		
88. Bazen hayvanları tedirgin etmekten hoşlanır mısınız?		
89. Sizde yada yaptığınız işte hata bulunursa kolaylıkla kırılır mısınız?		
90. Hiç tehlikesi olmayan bir yaşam tarzı size çok mu sıkıcı gelir?		
91. Bir randevunuza ya da işinize hiç çok geç kaldığınız oldu mu?		
92. Etrafta fazla telaş ve heyecan olmasından hoşlanır mısınız?		
93. Başkalarının sizden korkmalarından hoşlanır mısınız?		
94. Bazen etrafınıza neşe ve enerji saçarken bazen de son derece cansız ve yavaş hareket eder misiniz?		
95. Bazen bugün yapmanız gereken şeyi ertesi güne bırakır mısınız?		
96. Başkaları sizi çok canlı ve hareketli mi görür?		
97. İnsanlar size çok yalan söyler mi?		
98. Bazı şeylere karşı alıngan mısınız?		
99. Yaptığınız hatayı her zaman kabul edebilir misiniz?		
100. Tuzağa yakalanmış bir hayvan için daima üzüntü duyar mısınız?		
101. Bu soruları cevaplamaktan rahatsız oldunuz mu?		